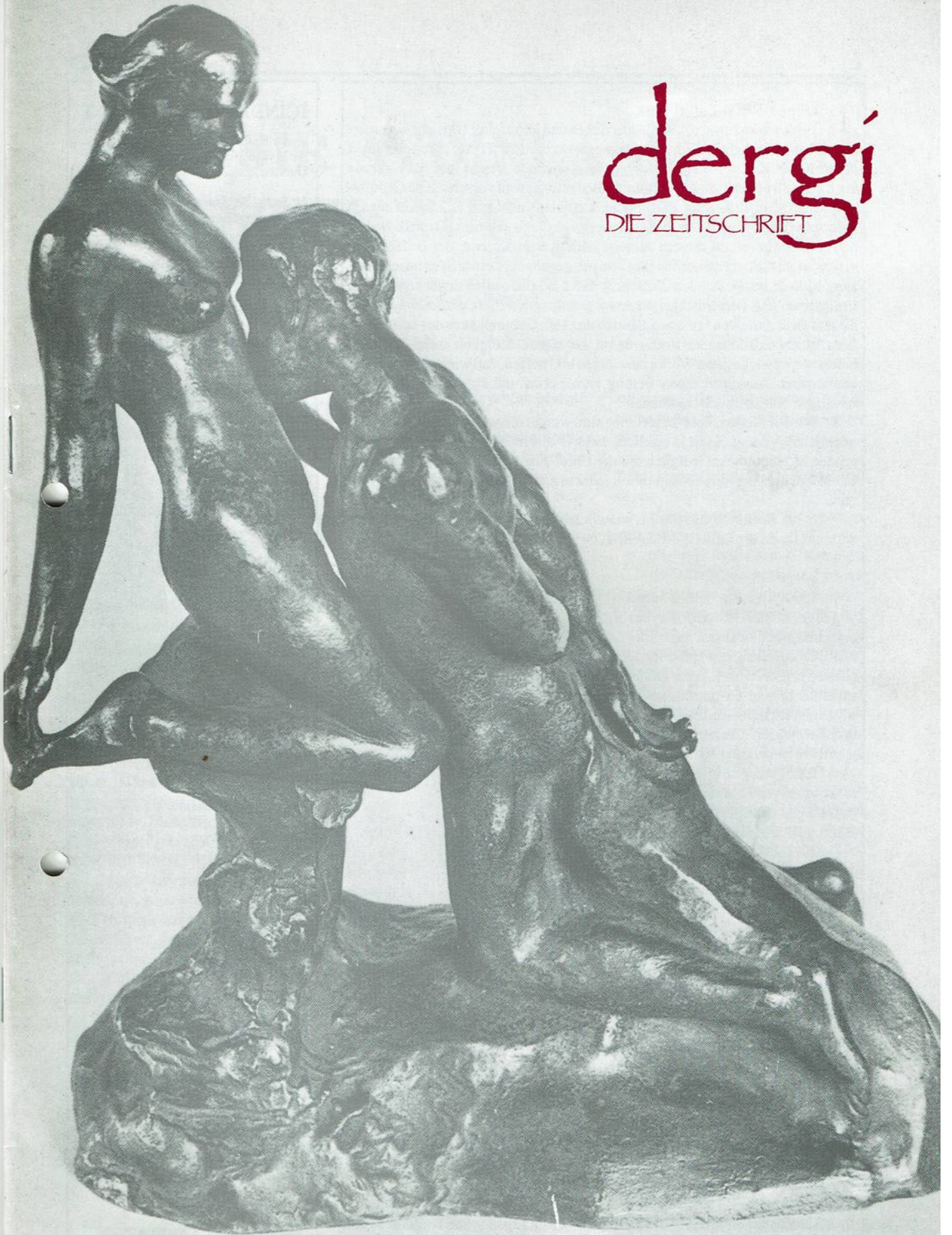

dergi

DIE ZEITSCHRIFT

İKİ AYLIK EDEBİYAT/KÜLTÜR DERGİSİ EKİM - ARALIK 1990 SAYI:22 4,-DM
KULTUR-UND LITERATURZEITSCHRIFT

Liebe DERGI LeserInnen,

1990 war in Europa aus künstlerischer und kultureller Hinsicht ein ereignisreiches und sehr lebhaftes Jahr. Dagegen war es in der Türkei durch eine nicht abbrechende Kette von Terrorakten gekennzeichnet. Dieses Jahr hatte gerade auch deshalb eine besondere kulturelle Bedeutung, weil verschiedene Geburts- und Todesjahre berühmter Persönlichkeiten aus Kunst und Kultur auf diesen Zeitraum fielen, so z.B. Cézannes, Monets, van Goghs, Rodins, Tschaikowskys und Yunus Emres. In diesem Jahr ist auch Kerim Korcan, der bedeutende, vielgeplagte türkische Schriftsteller von uns gegangen. Leider ist es unserer alle zwei Monate erscheinenden Zeitschrift nicht möglich, allen erwähnenswerten Ereignissen und Persönlichkeiten einen gebührenden Platz einzuräumen. Aus diesem Grund mußten wir uns anlässlich des 150. Geburtsjahres des berühmten französischen Bildhauers Rodin damit begnügen, lediglich unser Titelbild einem seiner wichtigsten Werke zu widmen und hoffen, daß wir in einer unserer kommenden Ausgaben einen Beitrag zum Leben und zum Schaffen dieses wichtigen Künstlers leisten können.

Wie Sie wissen, liebe LeserInnen sind wir mit dieser Ausgabe der DERGI reichlich in Verzug. Es ist ja bekannt, daß wir unsere Zeitschrift gegenüber der großen Monopolpresse lediglich mit der Unterstützung unserer LeserInnen am Leben erhalten und diesen Kampf mit jeder erscheinenden Ausgabe weiterführen.

In der Hoffnung, daß Sie uns weiterhin nicht Ihre Unterstützung versagen, wünscht Ihnen die DERGI-REDAKTION alles Gute für das Jahr 1991.

Sevgili Okurlar,

1990 yılı sanat, kültür ve politik olaylar açısından Batı'da çok canlı ve yoğun geçti. Bizde ise terör olayları birbirini izledi. Bu yıl dünyada ve bizde pek çok sanatçı ve fikir adamının belirli yüzyıllarla doğum veya ölüm yıldönümlerine rastlıyordu. Cézanne, Monet, van Gogh, Çaykovski, Yunus Emre gibi. Değerli, çilekeş yazar Kerim Korcan'ı da bu yıl yitirdik. Ne var ki, iki aylık bir kültür-sanat dergisinde bu onurlu, saygın insanlara yeterince yer veremiyoruz. Bu sayımızın kapağını Rodin'in 150. doğum yıldönümü nedeniyle onun önemli bir eserine ayırdık. Umarız gelecek sayılarımızda bu yaratıcı insanların ilginç yaşam ve sanatlarına da değinebiliriz.

Bildiğiniz gibi bu sayımızda oldukça geciktik. Büyük tekel ve holdinglere dayanan yerli basın ayakta durma mücadelesi verirken, siz okurlarımızdan başka hiçbir desteği olmayan DERGI de çıkma-çıkma savaşı veriyor. Bizi kör kuyularda merdivensiz bırakmayın!

1991 için iyi yıllar dileğiyle...

IMPRESSUM

„Dergi“ 2 Aylık Edebiyat Kültür Dergisi

Sahibi: Dergi Girişimi, Duisburg

Yazışleri Sorumlusu: Aydın Yeşilyurt (V.i.S.d.P.)

Yayın Yönetmeni: Necile Deliceoğlu

Yazı Kurulu (Redaktion): Hüseyin Akdemir, Mevlüt Asar, Selçuk Ceylan, Aydın Karahasan, Serol Teber, Agnes Thorbecke

Adres: Marienstr. 16a, 4100 Duisburg 11, Tel. (0203) 40 51 85 / 34 31 97

Hesap No: 214 93 00, Deutsche Bank Duisburg, BLZ: 350 700 30

Dizgi: Gülizar Kurç

Baskı: DRUCK- & WERBETEAM

Kapak resmi: Auguste Rodin, Tanrısal Aşk, Rodin Müzesi, Paris

Yıllık abone tutarı: F. Almanya için 24,— DM, diğer ülkeler için 30,— DM (Türkiye aboneleri abone tutarı karşılığı kitap gönderebilirler)

Fiyatı: 4,— DM

In Zusammenarbeit mit KIEBITZ-Internationales Jugend- und Kulturzentrum

İÇİNDEKİLER / INHALT

Aydın Karahasan Bir Aydınlanma Savaşçısı: Turan Dursun.....	3
M. Suphi Yeşilyurt Anımsamıyorum.....	4
Necmi Sönmez Van Gogh: Şimdiki Zaman Sürgünü.....	5
Das Zeitalter Homerus.....	7
Halikarnas Balıkcısı.....	8
Fakir Baykurt Ana-oğul.....	9
Fehmi Uzal Fırarda Son Gece.....	11
Berrin Uyar Kültür Zenginliği ve İnsan Sıcaklığıyla Örümlü Bir Aydın: Haldun Taner.....	12
Ali Özenç Çağlar Soğuyan Yalnızlık.....	15
Aydın Yeşilyurt Hüseyin Akdemir'in Öyküleri.....	16
Nevzat Yalçın Tiananmen ve Kim-Fu	17
Nursel Duruel Die Hirsche, Meine Mutter und Deutschland.....	18
Nihat Demirkan Die Begegnung.....	20
Hüseyin Akdemir Akdeniz Senfonisi.....	21
Curt Meyer-Clason Oktavia Paz.....	25
Yüksel Pazarkaya Preveze Ölümüdür.....	26
Melahat Togar Cemal Süreya'nın Son Şiiri.....	27
Serol Teber Prognoz.....	28
Gönül Özgül Bir Gün Sana Gelirken.....	29
Halit Ünal Bizim Sokak.....	30
Murat Karahasan Herr Bektaş.....	31
Molla Demirel Yalnızlık.....	33
Mevlüt Asar Erich Fried.....	34

BİR AYDINLANMA SAVAŞÇISI: TURAN DURSUN

Aydın Karahasan

Osmanlı'da aydınlanma diye bir çağ yoktu. İmparatorluğun en yaygın olduğu 16. yüzyıl yükselme devriydi ama gelişme ve aydınlanma çağı değildi. 400 yıl Venedik'le komşuluk yaptığı halde Rönesans düşüncesinden bir kırıntı bile kapmamıştı. Uluslararası gelişme ve aydınlanma ölçülerinde düşünce özgürlükleriyle fikir hareketlerinin çok önemli payı vardır. Deneyebilir ki, gelişmişliğin başlıca kriterlerinden biri o ülkedeki fikir ve sanat hareketlerinin canlılığıdır. Belirli dogma ve tabulara karşı o ülke aydınlarının takındığı tavır, ileri sürdüğü görüş, yaratıcı düşünce toplumun dinamizmini göstermesi bakımından büyük önem taşır. İmparatorluğun Batı'ya açılan pencere diye bilinen "Tanzimat Dönemi"nde Osmanlı aydınlarının çoğu koyu birer islamcı idiler. "Müslüman kalalım, Batılı olalım" gibi acaip bir savları vardı. İlkın Tevfik Fikret görmüştü din denilen afyonun insanların başına ne çoraplar ördüğünü. Akif'le olan kavgasında onun islamcılığına karşı: "Yırtılır ey kitab-ı köhne yarın/ Medfen-i fikr olan sahifelerin" diyecek kadar cesur, cesur olduğu kadar da pırıl pırıl ışık dolu bir insandı. Akif'le yaptığı polemikte şöyle der:

Bana anlatma o rânâ dini
Bilirim ben de senin bildiğini.

Okudum ben de kitab-ı gaybı,
Dinledim ben de itabı gaybı.

Ben de sizler gibi cami cami

Dolaşıp halike oldum râki.

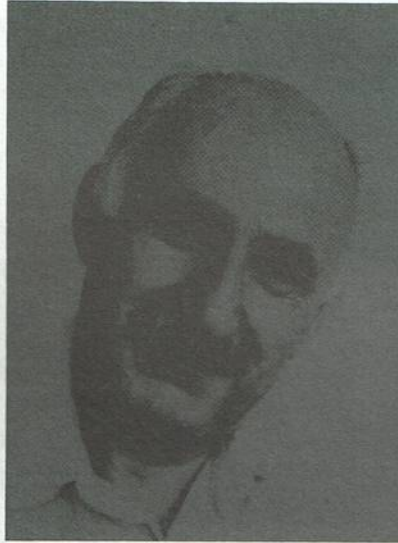
Ben de tesbihü dua savmu salât,

Hepsini hepsini yaptım heyhat!

Çünkü telkinlere aldanmıştım;
Kandığın şeylere hep kanmıştım

Bilmeden görmeden iman ettim
Nefsime dinime kurban ettim,

Anladım çünkü hakikat başka,

Başka yoldan varılırmış hakka.

Beşerin böyle dalaletleri var
Putunu kendi yapar, kendi tapar!

Ara git dirini, gez kâbesini
Dinle tekbiri, işit çan sesini,

Göreceksin ki bütün boşluktur
Umduğun beklediğin şey yoktur.

Bu mısraları yazan Tevfik Fikret "fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür" bir şairdi. Onunla beraber bir-iki Osmanlı aydını din kavramını kenarından köşesinden ele almıştı ama kimse bu

müessese ile hesaplaşmayı göze alamamıştı. Ali Canip Yöntem de bir şiirinde:

Yükselmeyen tazarrun(1) ey Şark bitmiyor

"Hayyealelfelah"ını gökler işitmiyor

diyerek Doğu'nun o bitmeyen uyuşukluğu ile kaderciliğini acı acı yansıtır. Cumhuriyet döneminin etkin eleştirmenlerinden biri olan Nurullah Ataç da bazı yazılarında ateist (dinsiz, tanırsız) olduğunu çekinmeden açık açık söylerdi. Fakat Turan Dursun'a gelinceye kadar hemen hemen hiçbir Türk aydını İslam diniyle böylesine hesaplaşmaya girişmemişti. Bu arada saygı değer bilimci İlhan Arsel'in "Kadın ve Şeriat" adlı değerli kitabını da önemle vurgulamalıyım. Ayrıca üzerinde durulması gereken, Türkiye'de aydınlanmaya hizmet eden pek ender eserlerden biridir saygın Arsel'in kitabı. Turan Dursun ise haftalık yazılarıyla sürekli olarak din olgusunun nasıl bir uyduruk kurum olduğunu eşine az rastlanır bir cesaretle ve bilgiyle işledi. Bizde hiçbir aydın bu kurumla böylesine hesaplaşmayı göze alamamıştı. Aziz Nesin'in deyimleriyle ya ödekliliklerinden ya da bilgisizliklerinden bu tabu konunun üstüne pek varamıyorlardı. Turan Dursun ilk defadır ki, sistemli bir şekilde din olgusunu ele aldı. Haftalık 2000'e Doğru dergisinde Kuran'daki akıldışlıkları, ayet ve hadislerin çürük yanlarını geniş din bilgisiyle yılmadan, usanmadan, tehditlere kulak asmadan açıkladı. Muhammed'in tükrük tedavisini, ilk Kuran'ın nasıl yakıldığını, şeytan ayetlerini, Diyanet'in yalanlarını ve kadınları nasıl aşağıladığını, dindeki

uyduruk mucizeleri, Kuran'daki çelişkileri, Kuran'daki tanrının adaletsizliğini, beddualarını, insanları ayırma politikasını, Muhammed'in haremını, daha nice nice dogmaları haftalık yazılarıyla sistemli bir biçimde ele aldı. Kendisi müftülükten geldiği, aynı zamanda çok okuyan, araştıran, Arapçayı çok iyi bilen, metinleri kaynağından inceleme olanağına sahip olduğu için didaktik ve diyalektik metodla bütün dogmaları tek tek çürüttü. Onun karşısına din bilgini geçinen kimse çıkamıyordu. Bu konuda kendini uzman sanan herkesi tartışmaya çağırıyor, küfür ve tehditten başka bir yanıt alamıyordu. Sevgiden çok kin aşıl原因 bir Kuran ayetinin (Bkz. Bakara Suresi, 187. ayet) hükmüyle öldürüldü.

Turan Dursun'un daha yazacak çok şeyi vardı. Uyduruk bir İslam Tarihi değil gerçek bir İslam Tarihi yazmanın hazırlıkları içindeydi. Bu eserin de Türkiye'de aydınlanmaya büyük katkısı olacaktı. Ama din, özellikle İslam dini aydınlanmayı hiç istemezdi. Hiçbir İslam ülkesinde demokrasinin olmaması İslam'ın düşünceye, kültüre, sanata hiç de iyi gözle bakmadığından ileri gelmektedir. Bilindiği gibi resim, heykel ve müziğin oldum olasıya düşmandır. Yaratıcı felsefi düşünceyi hiç sevmez. Yaratıcılık sözünden nefret eder. Düşünenlerin ya derisini yüzer, ya da kellesini uçurur. Bir ara İslam'ın 10. yüzyılında "Mutezile" hareketi gerçek felsefi düşünceyi Basra kıyılarında yaymak istediye de bu hareket çarçabuk boğuldu. 600 yıllık Osmanlı döneminde tek Yunan filozofunun Türkçeye çevrilmemiş olması (hem de 400 yıl egemenliği altında tuttuğu bir ülkenin dilini öğrenmek sorun bile değilken) düşünce dünyasına hiç mi hiç önem verilmemesinden ileri gelmekteydi. Kendi dışımızda nelerin düşünüldüğü hiç merak edilmiyor, ilk çeviri Fénelon'dan 1862 yılında yapılıyordu. Düşünce dünyasındaki bu kısırlık doğaldır ki, toplumun bütün kesimlerine yansırıyordu. Özgürlük şairi Namık Kemal "can çekişen millete din için devlet için" kavga öneriyordu. Ziya Gökalp "Türk milletinden, İslam ümmetinden, Batı medeniyetinden" yana olduğunu söylüyordu. Ümmet düşüncesiyle uygarlığın bir mknats çubuğunun iki ucu gibi birbirine zıt kavramlar olduğunu hesaba bile

katamıyordu. En vecitli İslam şairi Mehmet Akif ise daha da ileri giderek "Türk Arapsız yaşamaz, kim ki yaşar der, delidir/Arabın Türk ise hem sağ gözü, hem sağ elidir" diyecek kadar hem islamcı hep Arapçıydı. Mustafa Kemal'in reform ve yenilik hareketlerini bir türlü içine sindirememiş, bu yüzden ülkeyi terkederek Mısır'a gitmişti. Cumhuriyet döneminin kısmi aydınlanma çabaları da 1950'den sonra iyice karanlığa dönüştürüldü. Bu ortam içinde gerçek aydın nasıl yetişecekti? Turan Dursun gibiler karanlıkta birer ışıkta. Ama sayıları o kadar azdı ki... Karanlıkta birden bire göze sıkılan ışık gözleri kamaştırır, insan önünü görmez olur. Turan Dursun'un saldırdığı ışık kör gözleri açmaya yetmedi. Zaten körler ülkesinde şaşıl padişah, kargalar kılavuz olurdu. Kargadan kılavuzu olanın da burnu necasetten kurtulamazdı.

Din kurumunun, ilk insanların doğa olaylarını açıklayamamalarından ileri geldiğini, nedensellik ve

sonuçlarını kavrayamadığı olaylar karşısında cinleri, perileri, tanrıları işin içine sokmaya çalıştığını Turan Dursun ne kadar açık bir dille anlatıyordu. Doğa olayları karşısında insan çaresizdi. Din, tarih öncesi insanın bilgi yetersizliğinden doğmuştu. İnsan bugün doğaya egemen ola ola çevre sorunlarıyla karşılaşmaya başladı ama kâinat olaylarını Olympos'taki tanrıların gazaplarıyla da açıklamaktan vazgeçti. İnsanlara sıcaklığıyla ışığını sunması için Olympos'tan ateşi çalan Prometheus, Zeus'un gazabına uğramıştı. Turan Dursun da aydınlanmak istemeyen karanlık güçlerin hışımına... Kavliyle fiili (sözleriyle eylemi) bir olan nadir insanlardan biriydi Turan Dursun. Mustafa Kemal'den sonra cenaze namazı kılınmayan tek aydıydı. Çok kimsenin anlamadığı Arapça dualarla değil, alkışlarla toprağa verildi. Turan Dursun gibi aydınların ölüsü dirisinden daha güçlü olur.

1) Kendini alçatarak yalvarma

ANIMSAMIYORUM

*Değil turna sürüsü gözlerimdeki
İlk bir akşamın esintisidir
Nerede rastlamıştım sana ilk
Bir sabahın geç kalan saatinde miydi?
Durmuştu ömrünün bütün trenleri
İslik çalmıyordu, kanat çırparak martılar
Çocuklar koşuyordu,
caddelerde umarsız
Kemancı keman çalıyordu kaldırımında
Balıkçı tekneleri geçiyordu
halli üstünden
Kuduz bir itin ağzı gibi köpük
saçıyordu dalgalar
Anımsayamıyorum düşlerimin rengini
Nerede, nerede rastlamıştım sana ilk?
Bir gecenin sonsuzluğunda mıydı?
Nerede, nerede rastlamıştım sana ilk?
Gül tadında ağzının o
İçten içe titreyişli
Toprağın rahminde
Tohum muydun, filliz mi, fidan mı?
Anımsamıyorum nerede
rastlamıştım sana ilk?*

Mustafa Suphi Yeşilyurt

VAN GOGH: “ŞİMDİKİ ZAMANIN SÜRGÜNÜ”

Necmi Sönmez

27 Temmuz 1890'da kızgın güneş altında Auvers-sur-Oise kırlarında ölümü tercih eden birisi için ertesi gün bölgenin yerel gazetesinde şunlar yazıldı: “Van Gogh adlı Hollandalı bir ressam, tarlada resim yaparken tabancayla canına kıydı. Otuzyediy yaşındaydı.” Tüm yaşamı iki satırla özetleyen bu gazete haberi, sanatçının ölümünün 100. yıldönümü nedeniyle gazetelerde, diğer yayın organlarında çıkan

yazılarla kıyaslanınca oldukça çarpıcı. Fakat daha da çarpıcı olan sanatçıyı “anma” nedeniyle gerçekleştirilen etkinlikler. 1990 yılını “Vincent van Gogh” yılı ilan eden Hollanda, iki önemli sergiyle sanatçıyı anıyor. Amsterdam'daki Rijkmuseum Vincent van Gogh'ta 133 yağlıboya tablosu, Otterlo'daki Rijkmuseum Krölller-Müller'de ise 249 grafik çalışması sergileniyor sanatçının. Onaltı ülkenin değişik koleksiyonlarından

gelen yapıtlarla oluşan bu iki görkemli sergi, gerek sergilenen resimlerin seçimi, gerekse sanatçının dönem dönem farklılaşan eğilimlerini yansıtmaları bakımından tüm zamanların açılan en iyi Van Gogh sergileri olarak değerlendiriliyor sanat çevrelerinde. Müzayedelerde hemen hemen her tablosunun satış rekorları kırdığı, kitle iletişim araçlarının üzerine en çok yayın yaptığı sanatçı olarak Van Gogh, imajı

üzerine kurulan yığınlarca “anma” etkinliği zedelenmiş bir durumda. Herşeyden önce sergilerin giriş biletleri müze girişlerinde değil, dünyanın dört bir yanına dağılmış seyahat acentalarında satılıyor. 30 Mart'ta açılan bu sergilerin tüm biletleri satılmış durumda çünkü. Seyahat acentaları daha önce satın aldıkları biletlerin özelliğine göre size sergiye gezebileceğiniz saatleri söylüyor, sizde kendinize uygun

ölümün eşğine getirecek kadar ilgisiz bırakan Hollanda, bir zamanlar İngilizlerin Henry Moore'a yaptığı için çok daha fazlasını Van Gogh'a yaparak, onu sağlamlık inek durumuna sokmaktan utanç duymuyor. Onun etrafından örülen bu tecimsel etkinliklerden, ticarete bulaşmış “anma” çabalarından kurtulabilmenin tek yolu, Van Gogh'la başbaşa kalmaya çalışmak.

VICENT VAN GOGH (1853-1890) Ocak önünde okuyan Adam, Suluboya 36x42 cm. Krölller-Müller Museum-Otterlo

Amsterdam ve Otterlo'daki birbirini tamamlayan iki sergiye gezdikten sonra, sessizliği gerektiren bir ressamla karşı karşıya olduğunu hissediyor izleyen. Sessizlik bilinciyle sergileri ikinci kez izlemek, pek az sanatçıda, hatta hiçbir sanatçıda duyumsamadığımız denli ağır “dramı” kavramaya yardımcı oluyor. Evet, Van Gogh bir dramın ressamı. Yaşadığı sanat/hayat dramı, çağdaşı olan İzlenimcilerden Monet, Seurat, Renoir, Signac, Pissaro, Sisley... ayırıyor onu. Tarlalarda ayçi-

çeklerini boyarken bir portresini yapan Gauguin onun resmine yakın, atölyesini paylaştığı ikinci ressam olan Emile Bernard'la da birçok kesişen yanları var, fakat Van Gogh'ta yaşadığı zaman dilimi içinde hiçbir sanatçıda görülmeyen bir “doku”nun varlığı söz konusu. Algılanabilen fakat aktarılamıyacak kadar ince bir ressamlık kumaşına sahip. Herkesin bildiği trajik yaşam öyküsünü burada birkez daha aktar-

olan zamanı seçip, sergilere o seyahat acentasıyla gidip geliyorsunuz. Ama biraz daha fazla parayı gözden çıkarıp KLM'nin özel Van Gogh turlarına katılabilirsiniz. Öteden beri ticaret konusunda uzmanlaşmış olan Hollanda, sanatçının ismini taşıyan kırmızı şarap, parfüm ve bilumum hediyelik eşyalarla (kravat, eşarp, çanta, anahtarlık, çakmak vb.) resim dışı alanlarda da “tüketiyor” sanatçıyı. Onu

maya gerek yok, tiyatro-opera-sinema ve yazın sanatları tarafından defalarca ele alınan bu çalkantılı hayatın getirdiği özelliklerle ne kadar lanet okusak ta bu hayatın getirdiği özellikle oluşan resimlerin sahibi sanatçı. Yaşamında satır aralarına kayan, çoğu kimsenin göremediği bir özelliğe de sahip: insan sevgisi. Vaizliğine, ressamlığına, en önemlisi aşklarına değer vermeyen çevresindeki insanlara karşı hiçbir nefret beslemiyor. Resimlerine sürekli olarak insanları konu etmesi, Millet gibi sıradan bir figür ressamını usta kabul ederek ondan defalarca kopya yapması, portre çizmeye olan tutkusu, ondaki resim yapma dürtüsünün sevgisizlikten kaynaklandığını düşündürüyor, - Madem kimse sevmiyor beni, ben de herkesi severek alırım öcümü - Ama, çoğu defa onu hayata küstüren de bu sevgisizliktir. Yaşamı boyunca ona kimsenin vermediğini, kendisine yapılanlara inat başkalarına cömertçe dağıtıyordu; gebe bir sokak kadınına, yoksuk maden işçilerine, Brüksel'deki kilise yetkililerine bile. Sevgisizliğinin dışavurumu olarak ta bakılabilecek olan ilk resimlerinde, karanlık renkler içinde kalan figürler çizer. Naturmortları bile çamurlu patateslerden, havuçlardan oluşur. 1880'de "ressam olmaya karar verdikten sonra" Brüksel ve Paris'te bir takım atölyelere gidip ders alması, anatomi öğrenmesi ona kendi karanlığını aydınlatmaya yetecek gücü vermez. Kahverengine olan tutkusu, Şubat 1886'da Paris'e gelene dek sürer. Van Gogh'un, çalışan, yoksul, aç, kısaca acı çektiği yüzlerinden okunan insanları boyadığı erken dönem çalışmalarında ağırlıklı olarak kahverengini seçmesi boşuna değildir. Gördüklerine iç gözlemlerini de eklemesi sonucu, Akademik kompozisyonların kurtarıcısı olan bu rengi, "kendindenleştirmeyi" başarır. 1886-1888 arasında, 54, Rue Lepic adresinde yaşadığı Paris kentinde edindiği güçlü dostluklardan başka Japon sanatıyla ilgilenmesi önemlidir. Parasal sıkıntılara rağmen küçük koleksiyonlar yapmayı sever sanatçı. İlgi duyduğu İngiliz sanat dergileri koleksiyonundan sonra Paris'te Japon estamplarını toplamaya başlar. Ünlü "Sargılı Kesik Kulaklı Adam" otoportresinde arka fonunda da kullandığı japon estampları ilgisini çeker. Renklilik bakımından zengin bireşimlere sahip olan estam-

plar, biçim özellikleriyle de Avrupalı ressamların ilgisini çekmiştir. Van Gogh'un birçoğu imzasız olan bu tahta baskılara olan ilgisi, onun kahverenginden sonra susamış gibi renklere yönelmesinde önemli bir etki yaptı. (Sanatçının topladığı bu estamplar daha sonra ağabeyinin koleksiyonuna geçti.) Sadece japon estampları değil, Delacroix, okuduğu kitaplar - Dostoyevski, Dickens, Maupassant, Balzac - da derinden etkiler onu.

Fakat 21 Şubat 1888'de Arles'a inince şaşırır. Provence bölgesinin sıcak iklimi yerine, karlarla kaplı bir manzara karşılar sanatçıyı. Fakat bahar çabuk gelir. Güneş ışığı, zeytin ağaçları, masmavi gök altında altın sarısı başaklar, irisler, selviler, hemen hemen her şeyiyle güney iklimi - coğrafyası Van Gogh'u derinden etkiler. Hayatına giren güneş ışığı çok geçmeden tablolarına da yansımaya başladı. İşte bu tarihten itibaren sadece iki yılı vardı Van Gogh'un. Bu iki yıl boyunca yaptığı tüm resimleri, onun dahi'liğini (hiç sevmem dahi sözcüğünü ama Van Gogh için kullanmak zorundayım), ileriye yönelik sanatçı kimliğini çıkardığı için büyük önem taşıyor. Arles ve Auvers şehirlerinde yaptığı resimlerde çok farklı bir kişilikle karşılaşırız: Portrelerini boyarken gözbebeğine koyduğu benekte, tarlalarda çalışırken rüzgarın hangi yönde estiğini hissettiren fırça vuruşlarındaki, hızlı, bir dakika bile vakti olmayan bir Van Gogh. (Cezanne "Mösyö, siz çılgın gibi resim yapıyorsunuz" demişti ona) Yaşamını herkes kavrayabiliyor da, sanatçıyı öbürlerinden farklılaştıran bu zaman darlığını, nedenlerini kavrayamıyor çoğu kimse. Renklerindeki parlaklık, güneşi içine çekmiş yalınlık, fırça vuruşlarındaki ritim, güneyde yaptığı çalışmalarının tümünü, Sanat Tarihi'nin ulaşılması çok güç bir noktasına koyarken, çok önemli bir ipucunu da duyumsatmakta; Van Gogh'un resmi sıradan bir zeytin ağacını, insan yüzünden ayırmıyor. Büyük özveriyle tedavisini üstlenen Dr. Gachet'nin bahçesi, Auvers-sur-Oise kırları, Auvers bağları, yeşilliği gece görülen selviler ve doğa konulu birçok resmi, gösteriyor ki, onun figürlü kompozisyonlarındaki "karakter yakalayan" özellik, doğa karşısındaki "bakışımı" da oluşturuyor. Konuşma yeteneği olmadığı için vaizlik görevine

son verilen sanatçının bazen tüpten çıktığı gibi tuval yüzeyine sıkıldığı renklerle yakaladığı "dil", ne yazık ki onun en yalnız olduğu zamanlarda oluştu. 23 Aralık 1888'de ilk ruhsal bunalımı sonucu kulağını kesmesi, Saint Remy'deki Saint Paul de Mausole Akıl Hastanesinde geçirdiği şiddetli krizler, resimlerinde kendi dilini konuşturmasına engel değildir. 1889 yılında yaptığı figürlü peyzajlarında, tablonun dört köşesinden dışarıya çıkan akım, fırçasının enerjisini gösteriyor. Bu garip enerjiyi otoportrelerinde de görürüz. Kendi yüzünde yakaladığı katıksız dram, aradan yüzyıl geçmesine rağmen ağırlığını korumakta. Bir çoğu Kafka-Hölderlin-Mayakovski ile eşit yazınsal ağırlığa sahip olan mektuplarındaki yalnızlık dolu ifadelerle birlikte ele alındığında, otoportrelerinde görülen psikik anlatım, çok güçlü bir dışavurumdur. Galiba tüm bir yaşamın dışavurumu. Doğa karşısında gördüğünü değil, algıladığını çizerken, Malraux'nun deyimiyle "doğaya rakip" olurken Van Gogh'un göze aldığı büyük bir risk te var. Başkalarının normal'leri dışında kalmak değil bu, yaptığına kendini inandırmak - ben mi yaptım tüm bunları sorusu -.

Eline tabancayı almadan önce yaptığı resminde de bu soruyu kendine sorduğu belli oluyor. Van Gogh'un kısacık bir yaşama sığdırdığı resimlerine derinlemesine olarak baktıktan sonra, sıradışına çıkan her bireyin sürekli olarak "şimdiki zamanın sürgünü" olduğunu düşünüyor izleyen. Aradan yüzyıl geçmesine rağmen birçok Van Gogh portresi yaptı, Van Gogh'u yorumladı ressamlar. Fakat bunlar arasında F. Bacon'ınki kadar çarpıcı olanına raslamak zor. Kendini değil Van Gogh'un peyzaj çalışırkenki gölgesini çizmişti Bacon.

Van Gogh'un kendi çizdiği (aynalardan görünmeyen) yüzü ve Bacon'ın boyadığı gölgesi, her iki sergiyi tekrar tekrar gezip evine geri dönen izleyicinin tren pencerelerinden gördüğü sanırlar bunlar.

Sonsöz: "Sanat sevgisi gerçek sevgiyi yok eder".

Vincent van Gogh

DAS ZEITALTER HOMERS

UND DER ERSTE SCHÖNHEITSWETTBEWERB DER WELT

Lassen Sie uns von heute viertausend Jahre zurückschreiten. Wir befinden uns am Vortage des Trojanischen Krieges und des ersten Schönheitswettbewerbs der Welt. Lassen Sie uns Anatolien an jenem Tag vorstellen, der dem größten Epos der Welt - Ilias - den Schauplatz bot. Als der Schäfer, der auf einer weichen Wiese lag und auf seiner Schalmei spielte, ermattet aufhörte zu musizieren, nahm er in diesem Augenblick aus einer ungeheuren Entfernung eine vollkommenere, süßere Musik wahr, als seine dilettantische. Verliebt sah er, daß Apoll in seinem Sonnenwagen auf seiner goldenen Lyra die sonnige Erde verzauberte. Der Jäger der Nacht nahm die ersten Strahlen des Neumondes mit einem Gefühl der Dankbarkeit auf; dabei träumte er, daß die mondgestaltige Göttin Artemis wie Sterne am Himmel mit ihren Engeln dem Wild nachstellte. Während die Winde heiß wehten, löschte er seinen Durst an klaren sprudelnden Quellen und dankte den Wassergeistern, den Naiaden. An den fernen Hängen sahen Männer mit ihren Sensen die Licht- und Schattenspiele der Sonne und meinten, daß die Berggeister, die Oreaden, verspielt sich jagten und zuriefen. In den dichten Wäldern, in denen große Ruhe herrschte, hörte man die Blätter tief atmen, wo Zephyros seine Geliebte suchte und nach ihr flüsterte. Die Reisenden meinten den Gott Pan zu sehen, als sie die Büsche des wilden Johannisbrotbaums entdeckten. Dieses Zeitalter der Erde war das Zeitalter der Tugendhaftigkeit, der Kindheit, des Eifers und der Träume. Es war das Zeitalter Homers. In jener Zeit wurde im Anatolien der Artemis, der Naiaden und der Oreaden der erste Schönheitswettbewerb abgehalten.

Das Schiff Argo befuhr gerade die Dardanellen, während die Ruderer zu dem Tempo der Musik des Orpheus ruderten. Die Meeresjungfrauen, die in den grünen Tiefen des Marmara Meeres lebten, tauchten alle auf und waren hingerissen von diesem ruhmreichen Boot. An diesem Tag zeigten zum alle-

ersten Male im schäumenden Meer die Feen des Ozeans den Menschen ihre milchweißen Schultern. Auch an dem Tag sah Peleus die Meeresgöttin Thetis und sein Herz floß in Liebe zu ihr hin. Als Thetis in diesem Augenblick mit einem Lächeln sein Verlangen erwiderte, machte sie ihn wahnsinnig glücklich.

Zu der Hochzeit des Peleus mit der Meeresgöttin Thetis wurden alle Götter geladen. Nur die Göttin des Neides und der Zwietracht, Eris, wurde nicht zur Hochzeit geladen, damit sie nicht den Tag als Spielverderberin vermieße. Die verärgerte Eris warf genau am Höhepunkt des Freudenfestes einen Goldenen Apfel auf den Tisch (Auf den Inseln der Hesperiden und den Balearen kamen diese goldenen Äpfel vor, eigentlich goldene Orangen).

Da auf dem Apfel "Der Schönsten" stand, und so wie jede Frau auch jede Göttin sich als die Schönste wähnt, wollte jede den Apfel besitzen. Nach einer ersten Ausscheidung verblieben nur noch drei Schöne, und diese waren Aphrodite, Hera und Pallas Athena. Daraufhin begaben sich diese drei Schönen zu dem Gott der Götter, Zeus, und baten ihn die Schönste unter ihnen auszuwählen. Zeus aber vermutete, daß die Sache einen Haken haben könnte und empfahl ihnen auf den Berg Ida zu gehen, um dort mit einem Prinzen zu sprechen, der Paris oder auch Alexandros genannt wurde und ein Schönheitsexperte war. Jenem wurde dort von seinem Vater befohlen Schafe zu hüten, obwohl Paris ein Kronprinz war. Sein Vater sandte ihn weit weg von Troja, weil ihm geweißsagt worden war, daß sein Sohn den Untergang Trojas verursachen sollte.

Paris lebte damals auf dem Gebirgsmassiv in Kreta mit einer Fee Namens Oinone zusammen. Der Vollmond überflutete diese Anhöhe Ida wie ein Brautschmuck mit einem silbrigen Glanz.

Der Fluß Kaystros zieht halbmondartige Kreise und fließt dann ins Meer. Plötzlich tauchten die drei Göt-

tinnen mit der Erhabenheit ihrer ganzen Schönheit vor Paris auf. Die außergewöhnliche Schönheit der drei verwirrte den Jüngling. Jede der Drei gelobte ihm etwas anderes. Hera versprach Paris die Unbesiegbarkeit über Asien und Europa; Athena den Sieg der Trojaner über die Achäer; Aphrodite dagegen die schönste Frau der Welt ihm zur Gemahlin zu geben.

Die dunkle Hera hielt mit einer Hand ihren festen, fülligen spitzen Busen und mit der anderen hob sie ihren Rock auf die Höhe ihrer Hüfte. Pallas Athena war, obwohl sie sich bei dem Schönheitswettbewerb beteiligt hatte, voll bekleidet, entsprechend ihrem schamhaften Naturell. Aphrodite hielt den Kopf ganz aufrecht, trotz der Fülle ihres goldenen Haarprachtes. Ihr Körper floß wie ein weißer Fluß und verbreitete, sich um an ihrem Bauch zu einem Milchsee mit einer einzigen Blume darauf zu verschmelzen.

Wem würde Paris den Apfel reichen? Oder würde er ihn in drei Teile aufspalten? Würde er, ohne ihn geteilt zu haben, selbst aufessen?

Es wird behauptet, daß Aphrodite von Zeus und seiner Frau oder von Diana gezeugt worden ist. Aber auf Griechisch heißt "aphro" Schaum und "Aphrodite" Kind des Schaumes. Aphrodite war so wie der Morgenstern im südlichen Firmament Westanatoliens aus einem weißen und weichen Schaum völlig nackt hervorgegangen. Eigentlich war Aphrodite die Göttin der Fruchtbarkeit, des Mondes, der Liebe und der Schönheit. Im Osten wurde sie auch Astoreth und Astarte genannt, was soviel wie Stern bedeutete.

Ihr aus dem Meer auftauchender Körper vertrieb die Dunkelheit und erhellte den Tag, der Himmel und der Tag lachten verzaubert vor Freude; denn die Göttin der Schönheit war geboren. Als ihre Schönheit von den schäumenden Wellen heraufstieg, wurden die Tropfen, die von ihrem Körper abglitten, zu Perlen. Der Meeresgott überbrachte ihre eine große Perlmuschelschale. Der kühle, leichte sommerliche

Morgenwind pustete sie an die Stade der Insel Zypern. Die Stunden und die Jahreszeiten setzten ihr eine Krone aus Veilchen und bereiteten sie zum Empfang auf dem Göttersitz im Olymp vor. Alle Götter bewunderten die Schönheit der Aphrodite. Da die Schönheit keiner Hülle bedarf, war Aphrodite die einzige unter den Göttern, die nicht angezogen bleiben durfte.

Aphrodite trug nur einen kurzen Gürtel, der Zone oder Sestus genannt wurde. Die Frau, die diesen Gürtel trug, wurde von den Männern als die schönste Frau angesehen. Sogar Hera erlebte diesen Gürtel von Aphrodite nur für eine Nacht, wenn Zeus sie manchmal nicht genügend achtete. Dieser Gürtel besaß den Zauber der Vornehmheit, der Anziehungskraft, des anziehenden Lächelns, der feurigen Einladungen, des gewinnenden Atems, des verständigen Schweigens und des vielsagenden Blic-

kes.

Als Hera sah, daß Paris, der mit dem Apfel in der Hand, ohne den Blick von der Aphrodite abwenden zu können, angewurzelt dastand, sagte sie verärgert zu Aphrodite: "Du bist ungerecht. Solange dich dieser Gürtel kleidet, richten sich alle Augen auf dich." Daraufhin riß sich Aphrodite erbost den Gürtel vom Leib und überreichte ihn Hera. Hera gürtete sich damit. Nun stand Aphrodite in Gänze nackt wie ein Schwert da. Paris aber überreichte ihr versunken den Apfel.

In jener Zeit war unter den damals lebenden Frauen Helena die Schönste und hatte daher zahlreiche Freier, die um ihre Hand anhielten. Unter ihnen befand sich auch Ilias, der mit seiner Schlaueit weithin bekannt war. Ilias wollte, daß jeder Heiratskandidat darauf schwören sollte, wen auch Helena zu ihrem Gemahl erwählte, Helena

zu helfen, wenn ihr eine Ungerechtigkeit zustieß. Sie hatten alle geschworen. Helena erwählte den König von Sparta, Menelaos, und heiratete ihn. Paris entführte die schöne Frau aus Sparta und brachte sie nach Troja. Alle ehemaligen Kandidaten, die sogenannten Achäer, versammelten sich unter der Führung von Agamemnon und griffen Troja an.

Bei diesem Krieg ergriffen Hera und Pallas Athena, die den Apfel nicht erhielten, Partei für die Achäer, und neben Aphrodite unterstützten der Kriegsgott Ares und Apollon Troja.

Halikarnas Balıkcısı
Aus: *Anadolu Efsaneleri* (Sagen Anatoliens), Bilgi Verlag, Istanbul 1989, 6. Auflage, S. 71-76.

Übersetzung: Selçuk Ceylan

HALIKARNAS BALIKÇISI (Der Fischer von Halikarnassos)

* 1886 in Istanbul und gest. 1973 in Izmir.

Eigentlich Cevat Sakir Kabaağaçlı. Er ist ein Sohn einer angesehenen osmanischen Familie und verbrachte seine Kindheit in Athen, als sein Vater dort als Botschafter das Reich vertrat. Absolvierte 1904 das englischsprachige Robert College in Istanbul und studierte anschließend bis 1908 an der Oxford Universität Neuere Geschichte. 1910 kehrte er wieder in seine Heimat zurück und arbeitete als Journalist und Zeichner an verschiedenen Zeitschriften. Wegen eines Artikels über die Fahnenflüchtigen im I. Weltkrieg wurde er 1924 vom Verfassungsgericht zu drei Jahren Festungshaft in Bodrum verurteilt. Nach seiner Entlassung kehrte er freiwillig wieder nach Bodrum zurück und nahm sein Synonym an, Halikarnas Balıkcısı, der Fischer von Halikarnassos, dem antiken Namen der Stadt Bodrum. Dort beschäftigte er sich mit der Fischerei und Landwirtschaft, schrieb mehrere

Romane über das Leben der ägäischen Bevölkerung und ihre Sorgen, veröffentlichte mehrere Bücher über die ägäische Kultur und Geschichte und fertigte zahlreiche Übersetzungen an.

Die Familie siedelte 1947 nach Izmir über, um die Ausbildung der Kinder sicher zu stellen. Dort war er als Journalist und Reiseführer von Rang tätig.

Er wurde mit seinen Kurzgeschichten, Erzählungen und Romanen, die hauptsächlich den Themenbereichen über die Menschen der Küstenregion, dem Meer und ihren Fischern, Seeleuten, Tauchern und Schwammfischern gewidmet waren, die er unter seinem Synonym, Halikarnas Balıkcısı, veröffentlichte bekannt. Mit seinem lyrischen, eposartigen Erzählstil brachte er seine enge Verbundenheit mit Leuten der Ägäis zum Ausdruck. Er bearbeitete die antike Geschichte Anatoliens in vielen Essays und Werken und machte diese historische Epoche in Anatolien bekannt.

Seine Werke:

Kurzgeschichten: *Ege Kıyılarında* (An den Gestirnen der Ägäis) 1939, *Egenin Dibi* (Die Tiefen der Ägäis) 1952, *Yaşasın Deniz* (Es lebe das Meer) 1954, *Gülen Ada* (Die lächelnde Insel) 1957, *Gençlik Denizlerinde* (Auf den Meeren der Jugend) 1973.
Romane: *Aganta Burina Burinata* 1964, *Ötelerin Çocuğu* (Das Kind der Ferne) 1956, *Uluç Reis* (Kapitän Uluç) 1962, *Turgut Reis* (Kapitän Turgut) 1966, *Deniz Gurbetçileri* (Migranten des Meeres) 1969.
Essays: *Anadolu Efsaneleri* (Sagen Anatoliens) 1954, *Anadolu Tanrıları* (Götter Anatoliens) 1955, *Anadolu'nun Sesi* (Stimme Anatoliens) 1971, *Hey Koca Yurt* (Oh, du große Heimat) 1972.

ANA OĞUL

Fakir Baykurt

Ali eniştem o anlaşılmayan ağnlardan ölünce, Zeynep teyzem üç yetimle kalakaldı. Bunların üçü oğlandı. Dulluğun, yoksulluğun her acısına yıllarca katlandı. Arada yalnızca, "Yollar bayır, yetimler büyür.." deyip ağlıyordu. Yetimleri sağ esen büyüttü, adam etti. Everdi, toplum içine kattı.

Gelinler birbirinden iyi çıktı. Oğlanlar zaten iyi; Zeynep teyzem dosta düşmana karşı ak sakız yazmasını çözdü bağladı, şükür çekti. Sonunda yukarı evlerden aşağı eve indi. Çünkü iyice yaşlanmıştı. Kalan yıllarında namazıyla orucuyla uğraşacaktı.

Oğullar babalarından kalan tarlaları bölüştü. Teyzemin payları kendinde kaldı. Mahmut içlerinde en tokgözlüsüydü: "Sen otur ana! Biz sürer eker, ambarına katarız. Az gelirse üstünü tamamlarız.." dedi. En büyükleriydi.

Mehmet, karısından gelen eski eve girdi. Parti işlerine heveslendi, ilçenin ileri gelenleriyle ilişkiler kurdu, komşuların bitmeyen işlerine yardımcı oldu.

Küçüğün adını eniştem, ne düşündü, neye heveslediyse, "Murat" koymuştu. O da Almanya'ya işçi yazıldı. Yollar kapanmadan aldı karısını, çocuklarını, Breidenbach adlı kasabada, motor yatakları döken bir fabrikada çalışmaya başladı. İki yıl geçmeden, elden düşme bir otomobil aldı. Köyde kalan tarlalarını kaynı sürüp ekiyordu. Yıldan yıla izne geldiğinde hesaplaşıyorlardı.

Mehmet ilçeye ine çıkı kafayı değiştirdi:

"Gelecek yıl muhtar olacağım ana! İlçede tanıdıklar sıkıştırıyor. Bu ev bana dar. Hem de komşularla dirlik edemiyoruz. Senin Dedeyanı tarlayı ver. Yeni evi oraya dikeyim!.."

Teyzem bu öneriyi nasıl karşılayacağını bilemedi birden. Oldukça zor bir öneriydi. Gerçekten durakaldı. Mehmet hoşlanmadı bu durakalmadan:

"Ana" dedi, "Versen iyi olacak! Bak, bir ver, gerisine karışma! Oraya güzel bir hanay kondurayım! Ustalarını Gökçeyaka'dan getireyim. Arsa oldukça geniş sayılır. 'Heybe Plan' üzere, önü yazlıklı, ardı bahçeli, alnı turalı bir hanay oraya çok yakışır ana! Muhtar olunca aşağıdan yukardan konukların gelir; hiç sıkılmam ana!.."

Ama teyzem sıkılıyor, susuyordu.

"Ne susuyorsun ana?"

"Susuyorum; çünkü ne diyeceğimi bilemiyorum oğlum! Dedeyanı köyün kulağı bir tarla. Kardeşlerinin oluru almadan sana evet demek zor geliyor bana. Bunun için susuyorum..."

"Canım ana! Mahmut ağamın başını sokacak yeri var! Babamızın evinde barınıyor. Eller gibi kavgalı döğüşlü mal bölüşümü yapmadık. 'Sen çık, babamızın evinde biz oturacağız!' da demedik. Murat kardeşimi dersen, Almanya'da! Birkaç yıl sonra dönüp gelse bile, onun yönü artık şehirlere doğru. Denizli'den arsa aldı biliyorsun. Duyuşuma göre, bu yıl bir arsa da İzmir'den alıyormuş. Sen de çok şükür

sağsın. Sağ ananın atanın malı, onun kendinindir. Gönülün varsa Dedeyanı tarlayı bana rahatça verebilirsin. Ben de işimi götürüm bir an önce..."

"İyi söylüyorsun, hoş söylüyorsun da oğlum, bu dediğin bana biraz zor geliyor. Analar kızlarını oğullarını her konuda, koşulda eşit görmeli. Bugün senin dediğini yaparsam yarın haksızlığımı yüzüme demeseler bile arımdan söylerler. Taşınmaz yük altında kalırım diye korkuyorum aslan oğlum!.."

"Hımm.." dedi Mehmet. "Ben şimdiye kadar kendimi boşuna avutmuşum. Anam beni seviyor sanıyordum, meğer sevmiyormuş!.."

Kalktı yürüdü birden. Ne el öptü, ne hoşça kal etti. Çarptı kapıyı gitti deli; gidiş o gidiş! Bir daha ne uğradı, ne göründü. Köyde bunun adı küslüktü. Zaten çocukluğunda küsegendi. Yarı gizli, yarı açık küstü anasına.

Zeynep teyzem baktı bekledi, Mehmet gelmiyor, görünmüyor; evlerin ağılların arkalarından dolandı, oğlunun evine kendisi vardı. Ama Mehmet yokmuş. Gülten gelin de tuluk yıkıyormuş. Torunları Osman'la Seyhan da güneşte oynuyorlar. Teyzem bir bakmada anladı, Gülten'in kaşları eğri. Torunlar bile, bir baktılar, çevirdiler başlarını, bir daha bakmıyorlar. Şaşırdu kaldı:

"Allah, Allah! Dur bakalım, bunlarda bir iş var, ama inşallah iyi iştir.." dedi. Yaklaştı gelinine:

"Ne işledin Gülten, iyi misin kızım?"

Gülten tekneyi bu yana, tuluğu şu yana aldı; ama ne hoş geldin dedi, ne el öptü. Tuluk yıkamayı sürdürdü. Teyzem, otursunmu, dönüp gitsin mi, bilemedi.

"Mehmet bir yere mi gitti Gülten? Ne zaman gelecek?"

Söz yok, ses yok. Teyzem içinden, "Bunlar bana iyi küsmüş!" dedi. Geldiği gibi yürüdü geri evine geldi. İçi alt üst ola abdes aldı, ikindiye kıldı, evi avluyu süpürdü, ama içinin ağıllarını çıkarıp atamadı.

Köşebaşında karılar kollarına yün almışlar, kimi eğiriyor, kimi örüyordu. Varıp yanlarına oturacak oldu. Daha elinin ayasını yerin yüzüne değdirmeden Seherce sordu:

"Ee, hayrola Zeynep! Mehmet'le aranızda ne geçti?"

Diyecek söz bulamadı. Köşebaşına çıktığına, çıkacağına pişman oldu. Seherce bıraktı, Yeterce aldı sonra:

"Duyduğumuza göre birbirinize küsmüştünüz!"

Gırtlak kurbağa sesiyle vırak vırak konuşuyordu Yeterce. Teyzemin başında bir kazan kaynar su döküldü aşağı:

"Ana oğul arasında ufak tefek söyleşmeler olmaz mı Yeterce? Bizim de oldu; ama küsmedik!.."

Böyle söyledi. Çünkü "Yok öyle bir şey!" dese, sonu temelli zorlaşacaktı. Onun için, biraz var, biraz yok gibi söyledi. "Mehmet'im öteden beri akkın gönüllü bir oğuldur. Küsmeye bilmez.." dedi; birazcık alay olsun diye ak sakız yazmasını yeniden çözüp bağladı.

Yeterce:

"Gelip gitmiyormuş; öyle diyorlar!?"

"Ee; ana oğul arasında biraz söyleşme olunca öfke birkaç gün sürer. Mehmet'im bugün gelmedi, ama yarın gelir..." Teyzem, "İster gelir, ister gelmez!" der gibi söyledi bunu. Seherce ile Yeterce, "Görürüz bakalım!" anlamına bireer "İnşallah!" çektiler.

Konu kapandı. Söyleşi başka konuya geçti. Teyzem sıkıla sıkıla biraz oturdu, sonra "Tavuk yemleyeceğim." diye kalktı. "Şu benim başıma gelenleri görüyor musun ak sakallı Allahım?" dedi. "Hiç suçum günahım yokken köyün diline düştüm! Sorandan başımı alamıyorum!" dedi. Sonra düşündü kendi kendine: "Mehmet'im dünyada küsmez! Mehmet'im anasını görmeden duramaz. Öfkesi geçince gelir.." dedi.

Ertesi gün Seherce İğdir yoluna ot kazmağa gidecekmiş, bıçak istemeğe gelmiş. Teyzem "Bahane!" dedi içinden. Kalktı, ot kazdığı kör bıçağı verdi. Seherce dönüp giderken sordu: "Mehmet geldi mi?"

"Bugün gelmedi, ama yarın gelir..."

Daha ertesi gün Yeterce, Gökçeyaka'ya haşhaş yağ çıkartmağa gidecekmiş; yağ katmak için sırlı testi istemeğe geldi. Teyzem, "Kör olayım bahane!" dedi, kalktı, sırlı testi verdi.

"Aranız nasıl oldu? Mehmet geldi mi?"

"Gelmedi! Ama öfkesi geçince gelir..."

Doğrusu teyzem kendi de bekliyordu: "Gündüz gelme-se gece gelir! Mehmet'im anasını görmeden asla duramaz.." diyor, "Mehmet'im gelip öpecek diye ellerini sıcak suyla, sabunla yıkıyordu. Ama Mehmet gelmiyordu.

Köyde kocakarı yalnız Seherce ile Yeterce olsa başetmek gene zordu. Bir bahane bulup öbürleri de geliyordu. Söz anlatmak gittikçe zoralıyordu. Baktı gördü, olacak gibi değil, "Geldi Mehmet, ellerimi öptü, kesin artık! Daha fazla sorup durmayın!" dedi, kadınların ağzını kapatmaya çalıştı. Ama kapatamadı. Yeniden sordular:

"Ne zaman geldi? Biz neden görmedik?"

"Gece geldi! Mehmet'im parti işlerine bakıyor ya! Şehirlerde bir koku çıkmış. Ondan sürününce insan görünmüyormuş. Hem koku sürünme de göremezsiniz siz! İki lokma et yemediğiniz için gözleriniz tavuk karanı olmuş! Gündüz görmediğinizi gece nasıl göreceksiniz?"

Kadınlar kıs kıs güldüler. İnanmış göründüler, ama inanmadılar. Teyzem koca yaz, tarlasına su varmamış darı gibi yandı. Yüzü buruştu, biraz daha buruştu.

Durumu öğrendiğimde ana oğul arasındaki küslük bu derece ilerlemişti. Teyzem, ak yazmasının ucuyla gözyaşlarını silip silip ağlıyordu: "Aklıma her şey gelirdi, bu gelmezdi! Olmaz olası mallar, ana oğulun arasını bile açıyor! En güvendiğim Mehmet'im bana küstü..." diyordu.

Kalkıp hemen Mehmet'e gittim. Gülten gelin çıktı kapıya. Sordum:

"Teyzemoğlu evde mi?"

"Evde, buyur..."

"Ne yapıyor?"

"Eline bir gazete çekmiş, onu okuyor..."

Çıkıp vardım. Yüzü avkalanmış sarı kavun. Beni görünce neye geldiğimi anlamış gibi, daha da sarardı. Yukarı dallara uzanmış, anası çekiverdiği için ulaşamamış gibi yıkındı. Yüzünün derisinde küslüğü de aşan kin izleri gördüm. Acıdım durumuna. Kendimi tuttum, hiç o konuya girmedim. Gülten gelin, "Çay yapayım mı ağa?" diye sordu. Kızdı ona. Ben yanıtlamadan, "Ne soruyorsun? Yap!" dedi.

Çocukları yanıma sesledim, sevdim biraz. Biri cebimden kalemi çekti, biri tarağı bulup çıkardı. Adı Osman olana, "Haydi al bu kalemi, sen yazar ol!" dedim. Seyhan'a da tarağı verdim: "Tara saçlarını, sen de Yılmaz Güney ol!.."

Mehmet o anda kesinledi, onu anasıyla barıştırmaya geldim. Bu cömertliklerim ondan. Aklından geçenleri sezince, ben de konuyu ertelemeye karar verdim.

"Hayrola ağa? Bizden bitecek bir hizmet mi var?"

Küslük konusuna değinmemi istiyordu anlaşılan. Değinirsem, anası karşısında ne çok haklı olduğunu açıklayacaktı bana. Değinmedim ama.

"Sizden bitecek işim olmasa gelir miydiniz?" dedim gülerek. "Biliyorsunuz, bizim deli oğlanın evlenme yaşı geldi, hatta geçiyor. Bu kadar beklettik; daha fazla bekletirsek günah olur. Ben de günahattan oldum bittim yılarım. Evin yanına iki göz daha yapayım, güzün düğününü edelim..."

Para isteyeceğimi sandı o an. Sözü yokuşa çekti:

"Elde hazır kız var mı?"

"Almanca Kelbaş'ın kızıyla anlaşırsak.." dedim.

Teyzemoğlu elini dizine vurdu: "Tehhoo! Almanca adama kız mı verir? Ağzlarına ne kaşık sığıyor, ne kepçe! Ortaya çıkıp köye gülmelik olma boş yere!.."

Bu sözüne kızmış göründüm: "Benim de sığmıyor ağzıma kaşık kepçe! Herkes biliyor, oğlumuz aslan! Elini sallasa ellisi! Ama dediğim gibi, kızla anlaşıklar. Biz de uygun gördük anasıyla. Bu iş olmaya olacak, ama evimiz elverişli değil. İki göz daha yapalım, düğüne hazır olalım diyoruz..."

"Güzeeeeel..." dedi uzata uzata.

"Senden istediğim: Gidelim ilçeye, Ormancılara söz anlat, bize biraz kereste versinler. Kendim çekinirim, biliyorsun..."

"Haha, haha!" diye güldü. "Derdin buysa kolay..."

"Bu..." dedim.

Çayları içtik; kalktım.

Gerçekten gitmek zorundaydım ilçeye. Teyzemoğluyla iki gün sonra Hacı Hüseyin'in küllüstüre bindik. Yol paralarını ben verdim. İlçede bilecek bir iş adamı olup çıktı bu. Durmadan bana gösteriş yapıyor, kabarıyordu. Yürüdü önce Kök Fethi'yi gördü. Fethi telefon etti, gittik Orman Şefliği'ne. Üç metreküp ikinci sınıf kereste verecek oldular bize. Bunun için bile muhtardan belge istediler. "Muhtardan belgeyi getirelim. Ama bize üç metreküp yetmez. Hiç olmazsa beş metreküp yapın şunu.." dedim. Teyzemoğlu da destek oldu, üsteledi. "Olur, kolay ederiz..." dediler sonunda.

Çarşıda gezinirken muhtar görmeyelim mi? Burdur'a gitmiş, oradan ilçeye dolanmış. Anlatıp, açıklayıp, mühürlü belgeyi aldık hemen. Orman Şefliği'ne yeniden gittik. Kerestemizi ayırdılar. Hem de beş metreküp. Epeyce yorulmuş, acıkmıştık. Niyazi'nin lokantaya, çınarın altına çektim bunu. "Kebaplar benden artık.." dedim. İki de bira söyledim. Konuyu açtım şıp diye:

"Bak Mehmet! Dünyada anadan değerli ne var? Eş mezarı bile iki üç, beş, neyse! Ama ana mezarı tek. Yani böyle derler, duymuşundur. Bu yüzden teyzemle barışacaksınız..." dedim.

Bira bardağını eliyle itti:

"Bana istediğini de, bunu deme!" dedi.

"Yahu! Teyzemin koyun yaşı kadar yaşı kaldı şurada; üzme!" diye epey anlattım, açıkladım. Nuh dedi, peygamber

demedi asla. Çok istediğim bir işi başaramadım mı, benim de yüzüm buruşur. Baktım bu yandan olmuyor, başka yandan sokulmağa karar verdim. Ama ne yandan sokulacağımı birden belirleyemedim. Köye döndük.

Üç gün geçti. Karaköylü Kaymaz'ın motoru tuttum, Mehmet'i de aldım, ilçeye bir daha gittik. Orman Şefliği'nden keresteleri yükledik, getirdik köye. Göçmen Süleyman'ın kızına çıktık: "Bir zahmet, şu en, bu boy biçiverin şunları!" dedik. Büyük fabrikalar gibi özengeç, bize sıra verdiler. Yürüyüp bize geldik Mehmet'le. Evlenecek oğlanın anasına, "Bize bir yemek hazırla bakalım!" dedim. Yemekten sonra kahveye çıktık, çay içtik. Bir de tavla istedik. Öğünmek gibi olmasın, köyde üstüme yoktur tavlada. Tezemoğlunu istesem iki mars, bir ters yapar, tavlayı kolunun altına verirdim: "Götmür bunu yerine koy haydi!" Yeniliverdim. Sonra da, "Benim senden başka bir isteğim var. Bak, beni kırmayacaksın!" dedim.

"Kırdığım yok! İstediklerini birer ikişer yapıyoruz. Söyle ne ise?"

"Birazdan el ayak çekilince gideceğiz.."

İçinde bir şey çinnetti: "Nereye?"

"Tezeme! Öpeceksin elini!.."

Yumruğunu çenesine koyup düşündü biraz: "O işte ben haklı değil miydim sence?"

"Yerden göğe haklıydın! Ama anan!.."

"Mendil kadar toprağı çok gördü bana..."

"Buluruz bir çözüm! Gidelim bu akşam..."

Ağlamağa başladı. Koygun koygun ağlıyor, dolu taneleri gibi döküyordu: "Bak, bunu başka biri dese, dünyada gitmezdim! Sen dedin, kırdın belimi! Gidelim..." dedi.

Çıktık kahveden. Akşam ekmeğini bizde yedik. Şakir Hafız yatıyı okudu. Yürüdük teyzemin tek gözülü evine. Ovalarca ıssız odası. Yapayalnız oturuyordu. Vardığımızı görünce canlanıp kalktı. Ocaktan sıçrayan çingı gibi pıt dedi

öntümüze düştü. Şen şatır oldu bir anda: "Geçin, buyrun geçin! Geçsenize, geçin!.."

Önce ben öptüm elini, sonra Mehmet. "Nasılsın ana?" diye sordu adam adam.

"Geçin buyrun! İyiyim Mehmet'im! Siz geldiniz daha iyi oldum anam! Geçin diyorum, geçsenize! Hasta mıydım oğlum?"

"Biraz hastaydım ana..."

"Geçmiş olsun! Hem de geçer inşallah! Gelinim nasıl? Çocuklar nasıl?"

"Onlar da iyiler ana..."

"Gerçekten iyiler mi?"

"İyiler iyiler..."

"Senin çocuklar nasıl?" diye bana da sordu teyzem.

"Onlar da iyi.." dedim. Söz boşluğu dolsun diye düğünden, keresteden konuştum biraz.

Tezeme kalktı, adaçayı koydu ocağa. Sonra başının yazmasını çözüp bağlayarak dışarı çıktı. Bir sinirlenince, bir de mutlanınca yapıyordu bunu. Birkaç dakika sonra köy bakkalından aldığı lokumu, bisküviyi tepsiye dizmiş, getirdi ortaya. Altın sarısı ada çayıyla birlikte yedik tatlı tatlı. Derken kapı açıldı. Kedi girdi sandım. Çünkü son derece usul açıldı. Meğer Yeterce'ymiş!

"Geç Yeterce, buyur!.." dedi teyzem. Bir küçük döşek attı altına.

Sonra bir daha açıldı kapı. Bu kez de Seherce girip geldi. Tezeme ona da "Buyur, buyur!" çekti, yer gösterdi. Adaçayı doldurdu, lokum, bisküvi sürdü önlerine. "Geldi mi, gelmedi mi?" diye başının etini yiyordunuz! Görün, işte geldi!" dercesine sordu komşularına: "Ee, nasılsınız bakalım, iyi misiniz?"

Sessizce "İyiyiz.." deyip adaçayı bardaklarının ince bellerinden tuttular. Yudumladılar sıcak sıcak. Ağızlarındaki dişlerinin elverdiği ölçüde yediler lokumdan, bisküvilerden...

FİRARDA SON GECE YADA İSTEYENE HAZIR NOT

*tutki gelmeyeceğim bu akşam
tutki bir düş bakışında kaldı aklım
olur ya hani seni istemez canım
ne olur incinme*

*asma yas zülfünü kaşlarına
yine gir koluna yıldızların
yine sar beni sardığın gibi
soylu bir aşk söylencesinde
sevgili notlar düş güncene*

*tutki gelmeyeceğim bu akşam
yarın...gece...öbür gün*

*tutki göğsüme kurşun dızdım
bir kömün afişli önünde*

*tutki gelmeyeceğim
silahımda tutuk
yakanlandım bir grev çağrısında*

*tutki gelmeyeceğim
ömrüm demir ve kül yığını arasında*

*tutki bu sabah ipe çekileceğim
bizlikler henüz
sondan ilk sayfasında iken tarhın*

*tutki bir aşk çağrısında kaldı aklım
insanıza hani seni istemez canım
ne olur incinme*

*asma yas zülfünü gözlerine
yine gir koluna yıldızların
yine sev beni sevdiğin gibi
mavi bir devrim çağrısında
en çılgın notlar düş güncene
sev yine gül canım
ben her gün yeniden açarım yüzünde*

1-2 Şubat 1988/İstanbul

Fehmi Uzal

KÜLTÜR ZENGİNLİĞİ VE İNSAN SICAKLIĞIYLA ÖRÜLÜ BİR AYDIN: HALDUN TANER

Berrin Uyar

Kafamda tam da Haldun Taner'i yazmayı tasarlarken, televizyon haberlerinden Bernstein'in öldüğünü öğrendim. Yüreğim cız etti. Çağımızın yetiştirdiği güzel insanlardan birini daha yitirdik. Sonra yaşam öyküsüyle ilgili bir kaç program izledim. Orkestraları yönetirken, öğrencileriyle konuşurken, elleri, mimikleri, gözleri... Evet gözlerindeki sıcak bakış Haldun Taner'i anımsattı bana. Taner hikaye, tiyatro, köşe yazarı, tiyatro kuramcısı ve uygulayıcısı, tiyatro öğretmeni. Bernstein ise müzikte yapmış aynı şeyi. Ortak özellikleri sadece bu değil tabii. Büyüklükleri, "ben büyüğüm" diye bağurmalarından mı geliyor acaba? Yaptıkları işi sevdikleri kadar insanı da sevmelerinden mi, yoksa güzelliğin yasalarına göre yaşamalarından mı? Ne yazık ki, ikisini de tanıyamadım.

Haldun Taner, üniversiteye gittiğim ve tiyatroya merak sardığım yıllarda, arkadaşlarım ve benim için ulaşılması çok güç diye düşündüğümüz bir tiyatro öğretmeni idi. O yıllarda, yanılmıyorsam 12 Mart Darbesi'nden hemen sonraydı, birkaç arkadaşla birlikte Kadıköy Halk Eğitim Merkezi Tiyatro Kolu'nda çalışıyor ve Alman yazar Wolfgang Borcherd'in "Kapıların Ardında" isimli, savaş karşıtı bir oyununu sahneye koyuyorduk. Borcherd'i sevdiğini ve ondan etkilendiğini bildiğimiz Haldun Taner'i yöneticimiz

aramış ve oyunu sahneye koymadan onun da görüşlerini almış, epik tarzda sahnelediğimiz oyun başarılı olmuştu. Tabii Taner de, galaya davet ettiğimiz konuklar arasındaydı. Ama gelmedi. Doğrusu ya çok üzüldük. İkinci ya da üçüncü oyunu oynuyorduk ki, Taner geldi. Sıradan bir seyirci gibi, kapıda biletini alıp, bizi seyretti. Salonda Taner'in olduğunu öğrenince elimiz

verdi Haldun Taner. Hem de bize hiç hissettirmeden.

Hatırladığım kadarıyla, tiyatroyla uğraşmak isteyen bir insanın sadece yetenekli olmasının yetmediğini, eğitim görüyormuşçasına okumasının, kültür haznesini geliştirmesinin gerekli olduğunu; tiyatroyun resim, heykel, müzik, mimari, edebiyattan, sosyoloji ve felsefeden ayrı düşünülmemeyeceğini; dünya kültürünü iyi tanımanın ve özümlemenin gerektiğini ve ancak aydınlanmış bir kafanın iyi tiyatro yapabileceğini söylemişti. Ama bütün bunları öyle örneklerle süsleyerek, öylesine yumuşak ve "Size bunları öğretiyorum ha!" demeden yapmıştı ki, hayran kalmıştık. İnsanı tanımak ve anlamak lazımdır diyordu Taner, mitolojideki, Grek toplumdaki, ortaçağdaki ve günümüzdeki insanı... Bunun için de iyi gözlemci olmalı. Hamlet'i, Shakespeare'i tanımadan, çağını bilmeden oynayabilir misiniz? Borcherd'i de öyle. Neden yazdı bu

Desen : Aydın KARAHASAN

ayağımız birbirine dolanmış ve defalarca hata yapmıştık o gece. Oyundan sonra geldiği gibi sessizce gitmek üzere olan Taner'i çıkışta bulmuş ve kantinde kısa bir sohbet olanağı bulmuştuk. Oyunu beğendiğini, Türkiye'de tanınmayan bir oyunu ve yazarı seçmenin cesaret işi olduğunu söylemişti. O gece bize hiç unutamayacağımız bir tiyatro dersi de

oyunu? Savaş yılları, nedenleri, insanların özlemleri, kültürleri, bunları biliyor muyduk? Evet utanmıştık. Replikleri ezberlemiş, kendimize göre yorumlamış, üstelik bir de epik tiyatro yapmıştık. Sabuna yazılmış bir yazıydı yaptığımız. Haldun Taner bunu bize söylemeden anlatmıştı.

Evet, onu ne yazık ki bu kadar

tanıyordum. Az da değil ki!

YAKILAN TARİH VE KİTABA SAYGI

Haldun Taner 1915 yılında İstanbul'da doğuyor. İstanbul Galatasaray Lisesi'nin parasız yatılı bölümünü bitirdikten sonra da, 1935'te İktisat öğrenimi yapmak için Almanya'ya, Heidelberg şehrine geliyor. Üniversiteyi Hitler'in iktidara geldiği yıllarda, o bunalımlı ve acılı dönemde okuyor. İkinci Dünya Savaşı öncesi Avrupanın göbeğinde, delikanlılığını yaşayan Taner'de, o günler derin bir anılar stoğu oluşturuyor. Üniversite'nin üçüncü yılında verem hastalığına yakalanıyor. Doğru dürüst tedavi olanakları bulamadığından, yaşamının dört yılını veremle bir odaya kapanarak geçiriyor. O günleri, "Bu hastalık bende yeni boyutlar açtı. Nefis muhasebesi yaptım, neyi yanlış, neyi doğru yaptığımı tartma imkanını buldum. Yüzeyde ve geçici olanla, derinde ve kalıcı olanın farkına bu dört yıl içinde vardım." diyerek değerlendirir.

Haldun Taner bu dört yıl, kendini okumaya veriyor. İktisat dalının kendisi için olmadığını o yıllarda anlıyor. Yazmaya ise yıllarca sonra başlıyor.

...

Veremin izlerini vücudunda yıllarca taşımasına rağmen, bu hastalığa karşı bir nevi minnet de duyuyordu. Bu süreçte doya doya okumuştur. "Okumak yoluyla insan, dünyanın gelmiş geçmiş en akıllı insanlarıyla ahablık kurabilir. Görsel çağın yüzeyciliğinden kurtarmak için çocuğu okumaya, "harf" denen beyaz üstünde siyah simgelerden anlam çıkarmaya küçük yaşta alıştırm. İlk ne olursa olsun okusun. Okumaya alışmasıdır önemli olan. Seçmeyi sonra kendisi yapacaktır. Okuma ve kitap düşmanlarından mikrop gibi korkun." derdi.

Kitaptan söz açılmışken, Haldun Taner'le ilgili, onu iyi anlattığı için anlamlı bir anıyı da aktarmak istiyorum. Yorucu bir günün akşamı Haldun Taner ve asistanı olan arkadaşımız, Taner'in çocukluğunun geçtiği Bebek, Arnavutköy sirtlarında, eski, henüz çirkinliğin erişemediği daracık İstanbul sokaklarında dolaşmışlar. Haldun Taner'in her köşede bir tanıdığı çıkıyormuş. Defalarca çaya, kahveye davet edilmişler. Bir kez kapılarının

önüne iskemleleri atıp, dedikodu yapan kadınların, bir kez de asırlık bir çınarın altında, artık yıkılmaya yüz tutmuş eski bir kahvedeki yaşlıların ısrarına dayanamayıp soluklanmışlar. Sonra vapurun kış tarafında, bir yandan dalgaların hışırtısını dinleyerek, bir yandan batan akşam güneşini seyrederek yapılan sessiz bir yolculuk... Derken eve varmışlar. Biriki lokma atıştırdıktan sonra çalışmaya başlamışlar. Duvarlar baştan başa kitap dolu. Kitaplardan boş kalan yerlerde de resimler, imzalı desenler... Arkadaşımız kütüphaneyi karıştırırken gözüne yanık bir kitap ilişmiş. Eline almış, Heinrich Heine'nin bir şiir kitabı. Kitap yanmış, kavrulmuş, kapakta belli belirsiz "Heine" görünüyor. Bunun üzerine Taner, kitabın öyküsünü anlatmış.

Taner Almanya'dayken, Nazilerin en azgın oldukları dönem. Alman halkı adeta şuurunu yitirmiş bir sürü gibi Hitler'in peşinde. Yabancılar için her an tehlike var. Dağ taş Nazi ajanı. Üniversite çevresi tedirginlik içinde. Kollarında gamalı haçlarla gelip giden öğrenciler var okula. Taner'in kaldığı evde çok sayıda yabancı öğrenci var. Hepsisi şaşkın, üzgün. Önceden birlikte yiyip içtikleri, üst kattaki komşuları Alman genç kız, kendine bir Nazi sevgili bulmuş bile. Bu günlerden birinde Taner, henüz daldığı uykusundan, çığlıklar, marşlar ve kırılan cam sesleri ile uyanıyor. Evi Üniversite'ye yakın ve etrafta çok sayıda kitapçı var. Meydana büyük bir ateş yanyanıyor. Gözü dönmüş insanlar, vitrinleri kırmışlar, kucak dolusu kitabı ateşe atıyorlar. Taner hemen giyiniyor, ne olduğunu görmek için dışarı çıkıyor. Koca bir tarih, kültür birikimi yanyanıyor. Dostoyevskiler, Tolstoylar, Eflatunlar, Sheakespearler, Danteler yanyanıyor. Taner'in içi büyük bir isyanla kabarıyor. Ateşe yaklaşıyor. Kenara düşmüş için için yanan bir kitabı kapar. Elleri yanarak söndürür. Paltosunun cebine koyar kitabı ve eve döner. İşte, Heinrich Heine'nin o kitabı, kitaplığının bir köşesinde o günden beri dururmuş Taner'in.

GEÇ BAŞLADI AMA HIÇ ACELE ETMEDİ

Haldun Taner'in ilk edebi çalışmaları, radyo skeçleriyle başlıyor. Bir yandan da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Alman Filolojisi ve

Sanat Tarihi bölümüne de devam ediyor. Geçimini sağlamak içinse, Tütün Araştırma Enstitüsü'nün kütüphanesinde çalışıyor. 1950 yılında üniversiteyi bitirdikten sonra ilk hikayelerini yazmaya başlıyor. İlk telif ücretini Yedigün Dergisi'nde yayınlanan hikayelerinden alıyor. Daha sonra Cumhuriyet gazetesine, Yücel Dergisi'ne ve Yaşar Nabi'nin Varlık Dergisi'ne hikayeler yazmaya başlıyor. Kısa sürede en yüksek telif ücreti alan üç yazardan biri oluyor. Diğerleri ise, tahmin edeceğimiz gibi Sait Faik ve Orhan Kemal.

Haldun Taner yazmaya geç başlayan yazarlarımızdandır. Yazarın kendisi gibi 30 yaşında olan meslektaşları çoktan isim yapmışlardır bile, ama bu geç kalmışlık Taner'de hiç bir zaman geri kalmışlık duygusu yaratmadı sanırım. Hiç acelesi yoktu. Nitekim, yazmaya bu kadar geç başlamasına rağmen, 71 yaşında aramızdan ayrıldığında, geriye 72 kitap ve ışığında aydınlanmış binlerce öğrenci bıraktı. Bir çok eseri yabancı dillere çevrildi, uluslararası antolojilerde yer aldı, ödülleri kazandı.

Taner hikayeciliğimizde önemli bir yeri olan ve çizgisini hep korumuş bir yazar. Öykülerinin hemen hepsi mizahi. Kahkahalarla güldürmüyor ama ironi ögesini büyük bir ustalıkla kullanıyor. Ne öykülerinde ne de oyunlarında trajedi işliyor, ama hayatın trajedisini buruk bir gülümsemeyle okutuyor.

Toplumsalla bireyselin dengesini öylesine ustalıkla kuruyor ki, okuduğunuzda hiç bir fazlalık hissetmiyorsunuz. Ne bangır bangır ben toplumsal bir olayı işliyorum diye, ne de bireyi anlatıyorum diye bağırıyor. Sözüne ustalıkla, sade, gösterişsiz anlatıyor. Yazar ayrıntılara önem veriyor, özellikle de kişilerini tiplerken. İnsanları derinlemesine psikolojik tahlillerle anlatıyor, adeta uçarı birköpük gibi, bir mizah duygusuyla taşlama yapıyor diyebiliriz.

Dili son derece akıcı, kolay, bir çırpıda okunabilen, okuru saran öyküler yazmıştır hep. Kurgu işçiliği kadar, gözlem ve ayrıntı zenginliğiyle de çarpıcı okuru. O kadar sıradan ve içimizden biri gibi yazmış, olayı, kişiyi, ruh halini öylesine bir gözlem ve ayrıntı zenginliğiyle aktarmıştır ki, okurken ben bunu tanıyorum, burası benim mahallem, benim çevrem sanki diyebi-

lirsiniz.

Haldun Taner halkı anlatmış, onları kendi şiveleriyle konuşturmuş ve onları çok sevmiştir. İnsanları tüm olumsuzlukları, günah ve sevaplarıyla gözler önüne serdiği halde hiç bir bayağılık yoktur yazdıklarında. Bu özellik Taner'in öyküleri kadar oyunlarında da kendini gösterir.

KİRLİ ÇAMAŞIRLARI ORTAYA DÖKÜNCE

Haldun Taner, roman yazmaya vakit bulamamıştı. Zaten buna vakti de yoktu. Zamanının büyük bir bölümünü tiyatro öğretmenliği alıyor, UNESCO'da fahri danışmanlık yapıyor, ayrıca tiyatro yazarı ve yönetmeni olarak çok işe bölünmüş olarak yaşıyordu. Gece-leri romana ayıracağı bir kaç saatle seviyeli bir eser ortaya çıkaramayacağını düşünüyordu. Ve galiba hikayeyi romandan çok seviyordu. Bakın bu konuda ne diyor: "Bence hikayecilik, romancılıktan daha zordur. Hikayede çok daha yoğun, kıvrak, canlı olmak zorundasınız. Hikaye, laf kalabalığına, uzatmalara, çağrışımdan çağrışıma geçmeye izin vermez. Hikayenin romandan kısa oluşu, bakış açısının roman kadar derin ve boyutlu olmasını engellemez. Önemli olan kısalık uzunluk değildir zaten. Bakış açısının yoğunluğudur. Yazarda bu varsa, yaşama geniş bir terastan ya da küçük bir pencereden bakmış farketmez. Hikayeyi yeğlemem, uzun yıllardır ona şartlanışımın ve çabuk bitirilindiğindedir. İki-üç yıl boş vakit bulursam belki roman da yazarım. Yazarsam da yazmasam da sağlık olsun."

Taner yazarlık hayatına radyofonik piyesler yazarak başlamıştı. Bir yandan da hikaye yazıyordu. 1949 yılında yazdığı "Günün Adamı" isimli piyes 1953 yılında Şehir Tiyatroları tarafından kabul edilir. Oyun tam sahneye konacağı sırada ise, zamanın İstanbul valisi Fahrettin Kerim Gökay tarafından gerekçesiz yasaklanır. Ashında gerekçe bellidir. Hayali bir ülkede, seçimlerde bir parti tarafından liste başı yapılan bir profesörün, politikaya atıldığına başına neler gelebileceği sergilenmektedir oyunda. Bilimsel bir vicdanla, politikanın kaypak ve bulanık üslubunun çatıştığı oyun, o sıralarda çok partili döneme geçme-

nin sancısını yaşayan Türkiye'de, kürsüsünü bırakıp politikaya atılmış bazı ünlü profesörleri ve politikacıları tedirgin etmiştir. Bunlar arasında Fahrettin Kerim Gökay da vardır. Oyunun yasaklanması basında geniş tepkilere yol açar. Taner bir yolunu bulup Gökay'la görüşür. Gökay, oyunu beğendiğini, ama halka tam demo krasiyi sevdirmek üzere oldukları bir sırada, kirli çamaşırları ortaya dökmenin doğru olmadığını söyler. Ve oyunu kitap olarak bastıracağını söyleyen Taner'e, "Tabi kitabı yasaklayamam. Benim yetkim dışında. Hem bence mahsuru da yok. Çünkü kitabı aydınlar okur, tiyatroyu ise aydın olmayanlar da görür." yanıtını verir. Sonradan Sander'den yayınlanan kitap peynir ekmek gibi satılır. Oynanmadan yasaklanan kitap Taner'i meşhur etmiştir. "Yere bırakılsa tenis topu kadar sıçrayacak bir oyun, hızla yere atılınca tavana kadar sıçradı. Beni yasaklayanlara minnettarım." der Haldun Taner.

Ancak Taner, bu olaydan sonra 1957 yılına kadar oyun yazmaz. Viyana'ya gider, Max Reinhard Akademisi ve Josefsadt Enstitüsünde tiyatro tahsili yapar. Bir süre Berlin'de kalır. Ünlü düşünür, bilim adamı ve sanatçılarla tanışır. Almanya'da geçirdiği yıllar onu kabare geleneğine yaklaştırır, epik tiyatroyu öğrenir. Türkiye'ye döndükten sonra 'Dişardakiler', 'Değirmen', 'Fazilet Eczanesi', 'Huzur çıkmazı' ve 'Lütfen Dokunmayın' adlı oyunları ardarda Devlet ve Şehir Tiyatroları'nda sergilenir. Taner artık hikayeciliği bırakmış ve tiyatro oyunları yazmaya başlamıştır. 1962 yılında politik bir tiyatro denemesi yapar. Genar'da oynanan "Bir Şehri İstanbul ki" isimli oyun çok tutulur. Taner'in bu ilk dönem oyunları, öz ve biçim itibarıyla birbirinden farklı olmakla birlikte, genel olarak insanın ve toplumun değer yargılarını, bu yargıların zaman içindeki değişimini, kendi içindeki çatışmaları ve bu çatışma arasında kalan insanı işler.

Bu dönemin son oyunu olan "Lütfen Dokunmayın"da Taner yöneleceği hedefi belirlemiştir artık. İlk epik denemesidir yazarın. Seyircinin gerçeklere ona öğretildiği ya da koşullandırıldığı biçimde değil, kendi aklı ve yüreğiyle, ilk kez görüyormuşçasına bakmasını sağlamak ister. Bundan sonra da artık yanlış

koşullandırılma üzerinde duracaktır.

KEŞANLI ALİ'YLE GELEN DÖNÜM NOKTASI

1964 yılında "Taner Tiyatrosu" diyebileceğimiz patlamayı yapar. "Keşanlı Ali Destanı" gerçekten de Türk Tiyatrosunda bir dönüm noktasıdır. O güne kadar, komedi denince akla gelen, "vodvil" yani kar-koca-aşk üçlüsüne dayanan komedi anlayışını bir silindire gibi ezer oyun. Engin Cezzar ve Gülriz Sururi tarafından sahneye konan oyun, rekor kırar. İzdiham nedeniyle tiyatro o yıl tatil yapamaz. Hiç ara vermeden 800 kez oynar "Keşanlı Ali Destanı". Oyun, geleneksel seyirlik biçimlerimizle, çağdaş ve sosyal bir içeriği birleştiren, adeta bir Türk epik üslubuna varıştır.

Oyun daha sonra film de yapılır. Senaryo önceden Taner'e gösterilir. Keşanlı Ali, senaryoda çok yüce gösterildiği için Taner senaryoyu onaylamaz. Ancak film ufak bir hileyle gösterime sokulur. Filmin gösterime girdiğini, sinema afişlerinden öğrenen Taner kızmaz ve olayı, "Aslında berbat bir iş yaptılar ama sen şu Türk insanının yaratıcılığına bak" diyerek, mizahi bir çelebilikle karşılır. Yapılan hile şudur. Filmin kameramanının adı da Ali'dir. Taner'den ismi kullanma iznini alamayan yapımcı, filme resmen "Keşanlı" adını vermiştir. Ancak afişlerde, kameraman Ali'nin adını da aynı büyüklükte yazarak, ilk bakışta "Keşanlı Ali" çağrışımını yaptırmışlardır.

Bu dönemden sonra Haldun Taner'in unutulmayacak epik oyunları birbirini izlemeye başlar. 'Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım', 'Zilli Zarife', 'Sersem Kocanın Kurnaz Kansı', 'Ayışığına Şamata' tiyatromuzun özgün epik örnekleridir.

SULULUK TİYATROSU DEĞİL, GERÇEK KABARE

Haldun Taner'in Türk tiyatrosuna getirdiği bir başka boyut ve yenilik de Kabare tiyatrosudur. Taner, Almanya'da öğrenciyken, kabare tiyatrosunu yakından izleme fırsatı bulmuş, bir nevi müptelası olmuştu. Konuyu derinlemesine araştırdı. Kendi şakacı,

muzip ve alaycı yaradılışına da uyduğu için, bu geleneği Türkiye'ye taşımaya karar verdi. Onu yüreklendiren, halkımızın zengin gülmece geleneğiydi. Koskoca bir Ortaoyunu geleneği eskimiş, unutulmuş gitmişti. Taner, bir nevi "Osmanlı kabaresi" diyebileceğimiz Ortaoyununu da çok iyi biliyordu. Epik tiyatroyu bizzat ustalarından öğrenme fırsatı bulmuş, Berthold Brecht ve Kurt Weis'in Berliner Ansamle'yi kurmalarını yakından izlemişti. Ve bu üç türün özelliklerini karıştırarak yeni bir tür ortaya çıkardı. 'Nitekim Keşanlı Ali', 'Zilli Zarife', 'Ayışığında Şamata' ve 'Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım' adlı oyunları bu özellikleri taşıyordu. Epik ve Ortaoyunu önde, kabare özelliği geri planda oyunlardı bunlar.

Ancak Haldun Taner, gerçek kabarenin tadını hiç unutmamıştı. Bu nedenle, Ulvi Uraz Tiyatrosu'ndan tanıdığı üç genç tiyatrocuya birlikte Devekuşu Kabare Tiyatrosu'nu kurdu. Bu üç genç hepimizin tanıdığı Zeki Alasya, Metin Akpınar ve Ahmet Gülhan'dı. Tiyatro kapılarını, o günlerde iktidarda olan AP'nin, ırkçı-turancı kültür müsteşarını eleştiren "Vatan Kurtaran Şaban"la açtı. Tiyatro salonu gerçek bir kabare tiyatrosu görünümündeydi. Rahat bir ortamda masalarda oturan seyirciler, bir yandan birşeyler içip, bir yandan oyunu seyrediyorlar, oyuncu ile seyirci arasında sevimli sataşmalar oluyor ve hatta çoğu zaman oyun, seyirci ile kurulan dialoga, ya da günün olaylarına göre tamamen farklı bir biçimde sürüyordu. Özel tiyatroların krizde olduğu bir dönemde umulanın da üzerinde ilgi topladı tiyatro. Taner daha sonra 'Dün Bugün', 'Mevzumuz Aşk ü Sevda - Dekorumuz Deniz ü Derya', 'Yar Bana Bir Eğlence' ve 'Hayırdır İnşallah' adlı oyunları hazırladı. Tiyatro kapalı gişe oynuyordu. Seyirci çok olunca önce masaları çoğaltıp, daha sonra da kaldırdılar. Normal bir tiyatro salonu haline getirdiler. Haldun Taner bu karara itiraz etti. Ancak, itirazına rağmen uygulamaya geçilmesi onu tızdı ve kısa bir süre sonra Devekuşu'ndan ayrıldı.

Taner, kabareyi bir sululuk tiyatrosu olarak değil çok ciddi bir iş olarak düşünmüştü. "Kabare günü birlik, siyasal, toplumsal taşlamalardır. Sabun köpüğü gibidirler. Eğer yazar yarınlara kalacak bir kabare oyunu yazmışsa,

mutlaka bir yanlışlık yapmıştır. O yazdığı kabare değildir" derdi. Alışılmışın dışında bir çalışma tarzı vardı. Oyunu yazıp teslim ettikten sonra, gelişmeyi adım adım izler, gerektiğinde provalar sırasında değişiklikler yapar, yönetmen ve oyuncuların görüşlerini çok ciddiye alır ve yazdığı senaryoları bir "Allah kelamı" olarak kabul etmezdi.

Haldun Taner, bir süre sonra tiyatrodan sessizce uzaklaştı. Piyasaya hakim olan kaba politik oyunlar, onun anlayışına uymuyordu. Gümbür gümbür işler yapmayı sevmiyordu. Bu politik tercihleri yoktu anlamına gelmiyor tabi. "En güzel espriler sansürün anlayamayıp da, seyircinin anladığı esprilerdir. Söyleyeceğini dikine dikine, hoyratça söyleyeceğin yerde, işin estetiğini de kollayıp, kıvrak ve zeki bir

biçimde dile getirmek, emin olun sözü çok daha etkili kılar" derdi.

Daha sonraları bir yandan hocalığa devam ederken, bir yandan da Burhan Felek ekolü diyebileceğimiz türden, gazete sohbet yazılarına başladı. Kendine özgü üslubuyla, çağdaş konuları, ince, naif bir biçimde ve zengin bir kültürle, çağdaş bir meddah gibi yazdı.

Taner insana saygılı, hoşgörülü, çağdaş ve tam anlamıyla demokrat bir insandı. Kendisine yöneltilen, hayattan ne beklediniz ve ne buldunuz sorusunu bakın nasıl yanıtlıyor. "Hayatta kendim için hiç bir şey istemedim ve beklemedim. Olumlu, olumsuz başıma her geleni, dostları ve düşmanları hep doğal karşıladım. İkinciler beni üzmediler. Çünkü önemsemedim. Birincilerden gördüğüm vefa ve yakınlık ise hep içimi ısıttı. Sağ olsunlar."

SOĞUYAN YALNIZLIK

*sırça köşkler sırta kadem bastı da
uğuldadı sıra sıra serviler
çöktü bentler, çağlayanlar taşıdı da
ellerimin yalnızlığı soğudu*

*yeni yıllar yeni hüzün getirdi
nesneyi erdiren özü getirdi
bir Polon gülüşü, Macar lehçesi
harlayan umuda sardı getirdi*

*alpullu sırmalı yenler içinde
kırıldı kolları yenler içinde
acıya bulanana türküleriyile
Romenler bir sıcak soluk getirdi*

*gene de gelenden emin değilim
seçenek nice dir emin değilim
yağmurdan kaçarken sel götürmesin
güçlenen zafer mi, emin değilim?*

15.01.1990

ALİ ÖZENÇ ÇAĞLAR

HÜSEYİN AKDEMİR'İN ÖYKÜLERİ

Aydın Yeşilyurt

Uzunca bir süre Hüseyin Akdemir'in "Hürriyet Tepesi" adlı ilk öykü kitabında topladığı öyküleri ile henüz yayınlanmamış kimi öyküleri üzerinde bir çalışmayı düşünüyorum.

Eleştirirliğin bir kitap tanıtma ve ya okuyucuya bu kitabı okuyun türünden geçiştirmelerle yapılamayacağını biliyorum. Bir edebiyat yapının incelenmesinin, o bilimin kendi kuralları ile yapılabileceği gerçeğinin gözardı edilemeyeceğine inanıyorum. O nedenle becerebildiğim ölçüde Hüseyin Akdemir'in öykülerini irdelemeye çalışacağım.

Kişi olarak Hüseyin Akdemir'in edebiyat yaşamının bütün evrenlerinin tanıdığıyım. Aynı zamanda onun heyecanına, tutkusuna, öğrenme isteğine, çabalarına, yaratıcı gücüne de tanıdım. Bitip tükenmeyen bir öğrenme isteği, sanatın çeşitli alanlarına yoğunlaşan ilgi, gözlem, seyahatler... tüm bunlar ona azımsanmayacak bir kültürel birikim sağladı.

Öykülerini bu birikimlerin ışığında yeniden gözden geçirdi, yeni biçimler denedi. „Hürriyet Tepesi“ bu yedi yıllık gözlem-deney ve birikimin ürünü olarak gün yüzüne çıktı, okurlarına ulaştı.

Öndört öyküden oluşuyor „Hürriyet Tepesi“. Bu öyküler, ayrı ayrı değerlendirildiğinde Akdemir'in gelişim evrenlerini okuyucuya sezdirir nitelikte. Ayrıca sıralanış ve bütünsel-

Hüseyin Akdemir Eleştirilen Füsün Akatlı ile.

lik açısından `ilk kitap` olma özelliği taşıyor. Kurgu, biçim ve ifade etme açısından doruk öyküler yanında `ayrık otları` gibi duran `ilk öyküler` hemen fark ediliyor. Bunları `ilk kitap` yazarlarının ortak seçimi olarak kavramak gerekiyor. Nedense `ilk gözağrıları` gibi algılanan bu öykülerden bir türlü vaz geçilemiyor.

Öykülerin ortak yanı humorla yüklü oluşları. Bir kategorik belirleme yapma gerekirse, Hüseyin Akdemir'i mizah yazarı olarak tanımlamak gerekir. O içinde yaşadığı ve ya hayal alanında gezdiği dünyayı aksak yanlarıyla kavrayıyor, çarpıklıklarla `gırgır` geçiyor. Zaman zaman nostaljik fantazilerle okuyucuyu sarsmayı, zaman zaman da güncel somut sorunları okurun önüne getirerek onu düşündürmeyi amaçlıyor.

„Yasemin Olur musun?“ yukarıda sözünü ettiğim öykülerden biri. Bu öykü Akdemir'in öykücü kimliğini belirlemede önemli bir gösterge.

Almanya'nın her hangi bir kahvesinde Tanja adında bir kızın Yasemin olmasını isteme düşlemi içinde özlenen tilke ve onun simgesi İstanbul'da bir gezinti sevdası. Bu gezintide okur şimdilerin İstanbul'unu değil, gerçek `Eski İstanbul` sinemaları, patahaneleri, balık lokantaları, kahvelerini bulur, onlarla özlemini giderirken, iki insanın sıcak aşk serüvenine de ortak olurlar. „Kaldırımlar insanlarla doluydu.

Bana mı öyle geliyor du yoksa? Kimselere çarpmamak için, zikzaklar yaparak hızlı hızlı yürüdüm. Bulvar sinemasının önünde durup bekledim. Onula burada bulaşacaktık. Oysa sinema yıkılalı yıllar oluyor. Ama biz, eski alışkanlıkla sinema diyoruz buraya.„ İstanbul betimlemeleri o kadar canlı ve etkileyici ki, gizemli bir İstanbul düşü okuru sarıp sarmalıyor.

„Yasemin Olur musun?“ bir öyküyü güzel yapan tüm özelliklere sahip. Kurgu, anlatım ve diyaloglar bir güzel bütünleşmiş bu öyküde. Sade, akıcı bir dil ve coşku. Ayrıntılardan uzak, kişinin bir anlık hayal dünyası içinde geçen düşlemin öykülenişi.

Bir başka üzerinde durulması gereken öykü de „Sema“ adını taşıyor. „Sema“ya bir korkunun öykülenişi demek daha doğru sanırım. Bu korku derece derece `yabanelde` yaşayan, yaşamak zorunda bırakılan herkesi saran bir korku. Geleneklere ve alışkanlıklara bağlılık, savunma içgüdüleri ile onlara

sığınma 'gurbetçilerin' tümünü saran bir açmaz olarak bu öyküde bir kez daha karşımıza çıkıyor. Sema'nın kişiliğinde Türkiye'li göçmen kitlesinin ikinci kuşak diye adlandırılan kesiminin dramı irdeleniyor. Hüseyin Akdemir'in öykülerinde siyah-beyazdan çok griler egemen, ne iyiler ne de kötüler kahramanların kimliklerine egemen olabiliyor. İnsan-birey zaafı ve erdemleri ile çıkıyor okurun karşısına. Onun için Sema da onu döverecek odaya kitleyen babasına da, böyle durumlarda çoğunluk, alıştığımız kızının safında yer alan anneye de tümüyle kızamıyor, anlamaya çalışıyoruz. Bence Akdemir'in başarısı insanı bütünü ile kavranmasında ve onu sevmesinde aranmalıdır. Bu öyküler okunduğunda okurda kalan, öykülerde anlatılanlar ve ya olaylar değil, okuyucunun kendisi ile bir hesaplaşmaya girmesi, bireyi sorunları ile kavramaya 'insan' üzerinde düşünmeye yönelmesidir.

Bu Akdemir'in öykülerinin belirgin çizgisi. İnsan sevgisi, insan sıcaklığı; onun öykülerini kucaklayan temel öğeler. „Hayat Şarkısı“ adlı öyküsünde „Herkesi hiç bir ayırım gözetmeden seviyorum! Herkesin beni anlaması için onların dilinden ey insanlar sizi seviyorum demesini öğrendim.“ dedirtiyor.

„Tramvayın içi sıcacık. Sabahın köründe durakta yağmur altında bekledikten sonra, böyle sıcak bir yere girince, hemen uyuyası geliyor insanın. Bazıları uyuyor da. Ama onlar işe gidenler, işçiler.“

„Bir Öykünün Öyküsü“n de Akdemir 'yabanelde' yaşayan işçilerin dünyasına dalıyor. Onlar dertleşmek söyleşmek istiyor. Ama çabaları bir sonuç vermiyor. İşçi-aydın iletişimsizliğinin güzel bir örneğini kurduğu diyaloglarla sergileyen yazar, başarılı bir kompozisyon yaratıyor.

Genç yazar belirlemesini sevmiyorum. Edebiyat dünyamızdan öyle genç yazarlar geçti ki, eserleri aradan yıllar geçmiş olmasına karşın hala ayakta, hala okurun gözünde baş yapıt. Örnekleri saymakla bitmez. Ayrıca bu genç yazar nitelemesinde yazdıklarını hoş görmek te gizli olduğu için, bunu, edebiyatın, sanatın hiç kaldırmayacağını düşünüyorum.

Hüseyin Akdemir'in öykülerini bu anlayışla okuyor, bu anlayışla değerlendiriyorum.

TIANANMEN VE KİM-FU

*Pekin'e vardığın akşam bana bir haber sal unutma
Bizim diğer ölümlerle aşağı kahvedeyim
Kağıttan fenerini salla üç kez Siu-Lan
Hangi Meridlyende olduğunu bilmek güzel
Perçemin düşmüş düzeltiver ben yapamıyorum anla n'olur
Ölmüşüm bak Asya gözlüm bir haber sal olduğun yerden
Kağıttan fenerini salla üç kez Siu-Lan*

*Tiananmen meydanında uykusuz genç ölümler
İşte Kim-Fu dudaklarındaki ilk öpücük henüz ıslak
'İnsan Hakları'ndan bütünlemeye kalmaktan korkuyordu
Ve bir sabah insan olmak utancından öldü Kim-Fu
İşte Yeng-Sun ki özgürlük üstüne doktora düşledi hep
İşte onlar işte onlar uykusuz genç ölümler
3 Haziran aydınlığında özgürlük istliyordu*

*Durum böyle Siu-Lan onlar ki birer candılar
Çok dışıl bir çark oldu kaderlerinde Seddi Çin
Önce tek tek sonra çift çift ellerinde yürekleri
Özgürlük için kav gibi için için yanarken Çin
Ateşten bir çiğ olup büyüdüler büyüdüler
Tel tel bisikletleri paletler kovaladı
Sarideniz'e akan sular gibi harcandılar*

*O gün blisen ne meydana Tiananmen Siu-Lan
Tamam on bin zil sesiyle çinladı çin çin bütün Çin
Bizim için Çin için bizim için Çin için çin çin çin
Çok sürmedi ejderha ateş kustu güzel Kim-Fu ve onlar
Bisikletlerinden sarı papatyalar gibi tek tek devrildiler
İşte böyle Siu-Lan onlar ki birer candılar
Sarideniz'e akan sular gibi har-can-dı-lar*

Nevzat Yalçın

Özür

**Geçen sayımızda yayımladığımız
Erendiz Atasü'nün "Wenn Madame Butterfly
sich weigert zu sterben" adlı
öyküsünü Almanca'ya çeviren
Wolfgang Riemann'nın adı
"Wolfgang Riemen" olarak yazılmıştır.
Düzeltilir, özür dileriz.**

redaksiyon

DIE HIRSCHEN, MEINE MUTTER UND DEUTSCHLAND

Nursel Duruel

Es ist unsere dritte Nacht in Istanbul. Unsere dritte und letzte Nacht. Morgen früh fährt meine Mutter zu meinem Vater nach Deutschland und ich kehre mit Großmutter nach Çay zurück. Wir leben nämlich im Bezirk Çay in Afyon, Großmutter bezieht dort eine Witwenpension, und meinen Bruder haben wir inzwischen bei der Tante gelassen. In Istanbul beherbergt uns eine entfernte Verwandte von Großmutter, eine alleinstehende, ziemlich betagte Witwe. Ihr Mann war seinerzeit im Außenministerium tätig und als sie jung waren, haben sie viele Länder bereist und viele Menschen kennengelernt. Sie liebt Kinder sehr, hatte aber selbst keine. Am Abend hatte sie uns Erlebnisse aus ihrer Jugend und Anekdoten erzählt. Sie zeigte uns Fotos und heiterte uns sehr auf. Als es Zeit zum Schlafengehen wurde, wünschte sie meiner Mutter eine gute Nacht und sagte: "Wie sehr ich dich beneide! Du kannst jetzt nach Deutschland fahren... Deutschland... ach Deutschland... Gott, was habe ich dort für Tage verbracht. das ist eines der Länder, die ich am meisten genossen habe."

Das Zimmer, in dem wir schliefen, war mit Gegenständen vollgeräumt: Fauteuils, Tischchen, Ziergegenstände auf den Tischchen, Bilder und Fotos an den Wänden. In einer Ecke türmten sich unsere Plastiktüten und Netze. Schon am ersten Tag hatte mir Großmutter eingeschärft: "Paß ja auf, die Sachen von Frau Mihriban sind alle antik, wenn du etwas kaputt machst, können wir es nie bezahlen!" Beim Ausziehen gab ich acht, nirgends anzustoßen, dann stieg ich ins Bett und kuschelte mich an Mutter. Kurze Zeit später dachte meine Mutter, daß ich eingeschlafen sei. Sie stieg aus dem Bett, ging zu dem Sofa, auf dem meine Großmutter lag, und begann mit ihr zu flüstern. Immer wieder fiel Vaters Name. Je mehr sie redeten, desto erregter wurden sie, und desto weniger achteten sie darauf, leise zu sein. Ich konnte nun alles verstehen, was sie besprachen. Großmutter redete Mutter zu, sich scheiden zu lassen: "Du weißt genau, daß dir dieser Mann kein Glück bringt. Und jetzt gehst du noch in die Fremde, um dort Not zu leiden. Laß dich scheiden, dann brauchst du dich wenigstens von keinem Mann mehr schlagen lassen. Glaubst du vielleicht, daß einer, der bisher für seine Kinder nicht gesorgt hat, auf einmal ein guter Mann wird?" Mutter aber beharrte: "Jetzt, nach so langer Zeit... die Kinder... was soll ich nur tun..."

Und was dann noch alles geredet wurde... Daß Vater

vollkommen verdorben worden sei, kaum daß er in Deutschland war... daß er uns nie Geld geschickt habe... und so weiter und so weiter... Andere seien auch weggefahren, nach Deutschland. Aber sie hätten die Zähne fest zusammengebissen und gearbeitet, um ihren Kindern eine Zukunft bieten zu können. Mein Vater hingegen sei wirklich für alles zu dumm. Und Mutter könne ihn nicht wie früher achten und lieben. Sie hätte nur der früheren guten Zeiten und der Kinder wegen so lange Geduld gehabt. In Deutschland wolle sie einen letzten Versuch machen, ihn zur Vernunft zu bringen, aber das sei tatsächlich der letzte Versuch. Wenn er fehlschläge, bliebe nur noch die Scheidung. Und wenn sie in Deutschland Arbeit finden könne, sei es ihr auch möglich, für uns Kinder allein zu sorgen.

"Das ist mein letzter Rat. Morgen wirst du im Flugzeug sitzen", sagte Großmutter. "Aber wenn du schon so entschlossen bist, dann leg dich wenigstens früh ins Bett. In einem fremden Land sollst du nicht unausgeschlafen ankommen, da brauchst du wache Sinne!" Sie wünschte noch "Gute Nacht" und zog sich dann die Decke über den Kopf.

Mutter stieg ganz vorsichtig zu mir ins Bett. Sie streckte ihre Hand aus, um mir über das Gesicht zu streicheln, ließ es dann aber bleiben. Sie legte sich auf den Rücken und starrte zur Decke. Ich lag immer noch unbeweglich da, als würde ich schlafen. Durch das angelehnte Fenster strömte Mondlicht herein. Es war vollkommen still. Eine derartige Stille, daß ich beinahe hören konnte, wie das Mondlicht an den Glasscheiben entlangstrich. Oder wie sich die Städte in Deutschland, die Fabriken in diesen Städten, anhören, oder das Flugzeug, in das Mutter morgen steigen wird.

Mir war, als müßte ich ersticken. Noch nie hatte meine Halsschlagader so wild geklopft. Ich wollte nicht weinen. "Wenn ich weine, beginnt meine Nase zu rinnen, ich muß aufziehen und Mutter merkt, daß ich weine. Dann kann sie nicht schlafen, und wenn sie nicht schläft, muß sie morgen unausgeruht aufstehen." Großmutter hatte recht, Mutter war sehr schmal geworden. "Ich darf nicht weinen. Und außerdem, wenn Mutter merkt, daß ich weine, sterbe ich vor Scham. Nein... sie darf es nicht merken... auf keinen Fall..." Aber alle meine Anstrengungen waren vergebens. Ich konnte mich nicht länger zurückhalten. Die Tränen rannen wie Sturzbäche aus meinen Augen. Das Kissen wurde klatschnaß. Ich vergrub mich unter der Decke. Ich bemühte mich

krampfhaft, nicht aufzuziehen und bekam keine Luft. Da hob ich die Bettdecke ein wenig und sah, daß Mutteer immer noch zur Decke starrte. "Diese Tränen sind meine Feinde. Ich führe einen Zweikampf mit ihnen und kann daher Mutter nicht beobachten. Dabei wünschte ich mir nichts mehr, als Mutter lange anschauen zu können. Garstige Tränen, gemeine Tränen, verdammte Tränen. Morgen könnt ihr rinnen, so viel ihr wollt. Aber laßt mich jetzt, diese Nacht, in Ruhe, hängt euch nicht wie ein Vorhang vor meine Augen. Ich möchte meine Mutter anschauen können.

Jetzt ist meine Mutter schmal geworden, früher war sie wunderschön. Das Mondlicht erhellt ihren Hals, ihr Kinn, ihre Wangen, die Augen liegen im Schatten, aber sie starren zur Decke - Bis zum Morgengrauen, bis das Mondlicht verblaßte, schaute ich das Gesicht meiner Mutter an. "Sie liegt ja neben mir", dachte ich und hätte vor Freude laut schreien können. Aber dann mußte ich mir sagen: "Morgen ist sie weg!"

Wenn ihr wüßtet, was das Mondlicht in dieser Nacht alles mit dem Gesicht meiner Mutter gemacht hat, es hat es andauernd verändert. Einmal schaue ich hin, und es ist unendlich wie in Dampf und Nebel. Dann schaue ich hin, und es ist bewegungslos und gerade wie das Gesicht jener Frauenstatue, die in Çay beim Straßenbau ausgegraben wurde. Einmal ist es faltig wie das Gesicht von Großmutter, einmal lächelt es wie auf dem Hochzeitsfoto...

Ich weinte und schaute und versuchte herauszufinden, was allem dieses Gesicht gleicht, da stöhnte Mutter auf und drehte sich von mir weg zur Seite.

"Genug jetzt... genug... genug, sag ich dir!" Sie sagte es leise, so daß nur ich es hören konnte. Dann umarmte sie mich und küßte mich wieder und wieder auf die Augen und die Wangen. Wieder tadelte sie mich, wieder küßte sie mich. "Was soll ich denn machen", sagte sie. "Es ist schwer, sich von der Mutter zu trennen, aber noch schwerer ist es, sich von den Kindern zu trennen." Als sie das sagte, verschwand die ganze Scham, die ich über das Weinen empfunden hatte. Wir umarmten uns fest und begannen beide zu lachen.

Ich weiß nicht, ob euch jemals so etwas passiert ist, aber wahrscheinlich schon. Dieses Rosa von Rosen, von duftenden Rosen, in so einem Rosa waren wir plötzlich von Kopf bis Fuß. Zwei rosa Rosen im Morgengrauen... und Körbe voll Rosenblätter wirbelten durch die Luft. Jedes einzelne Blatt tanzt, durchbohrt von den Pfeilen des Lichts, das durch das Fenster hereinsickert. Es regnet Rosen vom Himmel, und der Duft meiner Mutter ist der Duft von Rosen. Mutter, Vater, ich, mein Bruder, wir halten uns an den Händen und tanzen, bekleidet mit Rosenblättern. Rosenblätter legen sich uns auf Augen und Wangen. Wir tanzen und tanzen... Wir sind alle Rosenblätter. Das Morgenlicht umfließt uns von einer Seite zur anderen. Wir alle sind durchsichtig rosa. ICH BIN EINGESCHLAFEN.

Im Traum bin ich kleiner als jetzt. Der Winter ist zu Ende, der Frühling ist gekommen. Der Schnee ist geschmolzen, die Bäche führen Wasser. Es ist gegen Ende Mai. Wir sind an einen Bach gekommen, der von weitem wie ein glitzernder, gewundener Gürtel aussieht. Wenn man sich ihm nähert, läßt einem sein Murmeln das Herz höher schlagen. Wir wollen unsere Teppiche waschen. Der Himmel ist tiefblau, das Zwitschern der Vögel vermischt sich mit dem

Murmeln des Baches, die Erde ist warm und es duftet.

Auf unseren Teppichen sind Hirsche abgebildet, Vögel, Blumen, Kreise, Striche und Kreuze. Jede Figur hat eine andere Farbe. Purpurrot, gelb, grün, rosa... "Los", ruft Mutter, "halt diesen kleinen Teppich am Ende, drücken wir ihn ins Wasser, damit er ordentlich naß und der Staub herausgeschwemmt wird." Ich halte das eine Ende des Teppichs, Mutter das andere. Wir tragen ihn in die Mitte des Baches, dorthin, wo das Wasser tief ist und am schnellsten fließt. Vater hat vier große, runde Steine gebracht und legt sie auf die vier Ecken des Teppichs. Der Bach ist schmal, er fließt über den Teppich. Dann holen wir die beiden anderen Teppiche und breiten sie unterhalb des ersten aus. Auch auf ihre Ecken legt Vater Steine. Der Bach fließt jetzt über alle unsere Teppiche. Während das Wasser darüber rinnt, laufen die Hirsche alle in dieselbe Richtung. Unter dem Wasser laufen sie immer die Striche entlang. Sie laufen und laufen und bleiben doch immer auf demselben Fleck. Ich beuge mich über sie und schaue ins Wasser. Ihre Körper und ihre Geweihe beginnen sich zu bewegen. Und die Blumen, Kreise und Kreuze unter dem Strich bewegen sich in Ringen. Winzige Sandkörnchen schweben kreisend über ihnen...

So viel Schönheit ist nicht zu ertragen. Für niemanden. Auch nicht für mich. Ich kann mich nicht zurückhalten und springe auf die Teppiche, dort, wo das Wasser am tiefsten ist. Ich möchte alles umarmen, das Wasser, die Blumen, die Hirsche, die Sandkörnchen. Ich springe in die Höhe und dann wieder ins Wasser. Meine Mutter biegt sich vor Lachen, und Vater und die Tante am Ufer lachen auch.. FREUDE... Es gibt nichts als Freude auf der ganzen Welt. Kein einziges anderes Gefühl. Ich werfe mich immer und immer wieder ins Wasser: auf den Rücken, auf den Bauch, seitlich, oder wie immer es sonst geht... Ich versuche auf dem Grund Halt zu finden und strample mit meinen Füßen im Bach. Ohne aufzuhören, wie verrückt... Die Hirsche unter mir flüchten, aber dann machen sie kehrt und spielen wieder mit. Je mehr ich mit den Beinen um mich schlage, um so mehr spritzt das Wasser in die Höhe, quirlt auf und lacht... Das Lachen des Wassers schallt in die Ebene hinein. Das Lachen hallt wider, als läuteten Tausende kleiner Glöckchen.

Vater hat sich die Hosen aufgekrempt und läuft zu mir her. Er nimmt mich in die Arme und wirft mich in die Höhe. Dann noch einmal und noch einmal. Ich umarme das Blau des Himmels und falle in Vaters Arme zurück. Es gibt nur Freude... Es gibt nur Freude... nur Freude... Im Himmel und auf der Ebene nichts als Freude... Vater ist außer Atem, und ich auch. Er legt mich auf die weißen Kieselsteine am Ufer, dann streckt er sich neben mir aus. "Ruh dich etwas aus, wir bleiben ja bis zum Abend hier!" sagt er, und: "Schau, was ich für euch vorbereite!" Ich schaue in die Richtung, in die er gezeigt hat. Ein schwarzer Topf auf zwei riesigen Steinen, darunter brennt Reisig. "Ich koche Mais", sagt er. Ich schließe meine Augen. Die Sonne küßt meine Lider, meine Nase, mein Haar, meine nassen Arme, meine Füße. Auf meinen Wimpern tanzen unzählige bunter Sternchen. Ich setze mich auf. Da sehe ich auf dem anderen Ufer, genau gegenüber, einen Storch. Ich kann meinen Blick von seinen langen, dünnen Beinen, seinen gleißenden schwarzen und weißen Federn nicht abwenden. Mit seinem langen roten Schnabel klappert er tak, tak, tak. Auch sein klapperndes

Lachen schallt in die Ebene hinein. Ich sehe zum ersten Mal einen Storch, weiß aber sofort, daß es einer ist. "Schau da, schau da!" ruft Mutter. Ich schaue hin und sehe einen Baum in der Ferne. "Das ist sein Nest", sagt sie.

Ich laufe noch einmal zum Wasser, zu Mutter... Sie hat ihre Röcke geschürzt und in der Mitte zusammengebunden. Aus ihrem Haar und ihren Kleidern rinnt Wasser. Meine Mutter, die mit gespreizten Beinen über dem fließenden Bach dasteht, diese meine Mutter ist die schönste Frau der Welt, die stärkste Frau der Welt. So muß sie immer im Wasser stehen bleiben, mit ihrem nassen Haar, mit ihren schneeweißen Beinen und den festen Armen, die sie geöffnet hält, um mich zu umarmen. So aufrecht. Bis zur Unendlichkeit... Unter ihren Füßen knirschen die Kieselsteine, Sandkörnchen halten dem Wasser-strom nicht stand und wirbeln auf, und das alles wird uns in alle Ewigkeit zulachen. Und die Weiden hinter den Feldern werden uns ewig ihre grüne Frische herüberschicken.

Ich fühle mich neben Mutter wie ein Wassertropfen. Ein wil-der Wassertropfen, der aus dem Bach ausbricht und in die Luft springt. Ein starker, fröhlicher, unzerstörbarer Wasser-tropfen. Ich bin ein Teil des ständig fließenden Baches und meiner sich ständig wandelnden Mutter. Ein Tropfen, der von ihnen stammt, aber trotzdem selbständig ist.

Mutter winkt Vater zu. Er läuft zu ihr. Sie ziehen die schwer gewordenen Teppiche ans Ufer, legen sie zusammen und breiten sie auf einen großen, flachen Stein. Dann schlagen Mutter und Tante die Teppiche mit Schlegeln. Abwechselnd schlägt einmal Mutter und einmal die Tante, pat, pat, pat. Auch die Schlaglaute schallen in die Ebene hinein, wie das Klappern des Storches. Wenn sie draufschlagen, bekommen die Blumen noch einmal so kräftige Farben, als würden sie aufblühen. Und die Hirsche, meine geliebten Hirsche, zeigen mir ihr glänzendes Fell. "Wie schön es war", sagen sie.

All das macht mich schwindlig. Ich bin müde vor Glück. Mein Körper wird schwer. Der Bach fließt immer langsamer, bald ist er ein stehender Milchsee. Mutter flüstert meiner Tante zu: "Sie ist eingeschlafen!"

Ich wache auf, weil es an der Tür läutet. Großmutter sitzt im den Sofa, auf dem sie geschlafen hat und schaut mich an. "Guten Morgen, mein Kind", sagt sie.

"Guten Morgen", sage ich. "Ist Mutter weg?"

"Ja. Sie ist vor einer Stunde gegangen. Sie wollte dich nicht wecken. Du bist sehr spät eingeschlafen."

Meine Nase juckt. Wenn ich jetzt wieder zu weinen beginne. Nein... nein... ich werde jetzt nicht mehr weinen. Ich bin ein Wassertropfen. Ein dickköpfiger Wassertropfen. Ich werde darum kämpfen, groß zu werden. Ich werde dafür kämpfen, daß glückliche Träume wahr werden.

Ich mache das Bett, falte das Leintuch sorgfältig, zieh den Kissenbezug ab. Großmutter sieht mir verwundert zu:

"Was willst du mit dem Kissenbezug?"

"Den werde ich waschen. Sonst hält mich Tante Mihriban für eine Bettnässerin, und noch dazu für eine, die nicht das Bett, sondern das Kissen naß macht!"

DIE BEGEGNUNG

*ach meine kleine meine liebe
du öffnestest mir die tore
die tore
die ich bisher vergebens suchte
in allen dingen
des lebens
und plötzlich sah ich ihn
durch die tore
diesen geheimnisvollen ozean
der nach allen richtungen
des lebens des seins
strahlte seine farben: rot gelb grün...*

*sie durchdrangen mich
glaube mir meine kleine
tausendfach mehr als auf der sonne
wurde es heiß in mir*

*sie waren so geheimnisvoll
wie das blaue deiner augen
diese pracht von farben
die anfangen mich wie blutegel zu saugen
zu quälen
doch ich merke plötzlich
wie sie anfangen sich zu schließen
zu heilen
meine grenzenlos offenen wunden*

*oh diese farben dieser ozean
verlangen nach mir ziehen mich an
ich trete
hoffnungsvoll ohne zögern
an die tore heran
sehe mir das unbekannte
die farben den ozean
noch einmal erwartungsvoll an
springe rein*

Nihat Demirkan

AKDENİZ SENFONİSİ

Besteci, orkestra şefi Betin Güneş ile söyleşi

Hüseyin Akdemir

*** Betin bey, sizi sizden tanıyalım diyorum. Bize çocukluk döneminizden, ailenizden ve Köln Senfonisi Orkestrası Şefi olmaya kadar ki yaşamınızı kısaca anlatmaya çalışın.

*** Ailemin büyük rolü oldu müziğe başlamamda. Henüz beş yaşındayken babam elimden tutup ünlü müzisyen Ferdi Stadzer, (asıl adı Ferdinand. Türk uyruğuna geçince Ferdi adını almış) 'in yanına götürdü. Kulak denemesi yaptı. Ve orada mükemmel bir kulağa sahip olduğumu, absolut duyduğumu öğrenince hemen Piyano derslerine başladım. 7 yaşında Belediye Konservatuarına girdim. Ergücan Saygan, Ferdi Stadzer gibi öğretmenlerin sınıfında Piyano, Armoni, Solfej derken hepsi bitti. Sonra Devlet Konservatuarı'na geçtim. Bir yandan İstanbul Devlet Konservatuarında Piyano ve Kompozisyon yüksek sınıfını okurken bir yandan da dışarıdan Avusturya Lisesine devam ediyordum. Ülkemizde müziğe tam bir meslek gözüyle bakılmadığı için bir de Gazetecilik ve Halkla İlişkiler'i okudum. 1980 yılından itibaren de burada Köln Müzik Yüksek Okulu'nda Kompozisyon, orkestra şefliği, Trombon ve Elektronik Müzik bölümünde okudum. Zaten daha önceden başladığım çalışmalarımı burada da sürdürdüm. Şu anda üç tane orkestra var benim yönettiğim. Bunlardan birisi de Köln Senfoni Orkestrası. Asıl mesleğim bestecilik, daha doğrusu ağırlık burada. Eserler yazmaya devam ediyorum. Şu anda 4. Senfonimi ta-

babanız elinizden tutup size önder olmuş. Bunun öyküsünü anlatın biraz.

*** Elbette böyle bir işe girişmek de yine bir eğitim ve kültür meselesi. Babam gençliğinde keman çalmak istemiş. Ama dedem, biraz önce sözünü ettiğiniz ailelerde olduğu gibi karşı çıkmış. "Git oku da adam ol, yapacak başka şey bulamadın mı?" demiş. Babam da hukuk okuyup iyi

mamlamak üzereyim. Akdeniz Senfonisi olacak adı. Bunlar aynı zamanda 1'den 4'e kadar da numaralı. Hatta 2. ile 3. senfoni arasında bir de 2,5 nolu bir senfonim var. Bunların hepsi bizim orkestrada çalındı. 2,5 nolu olanı başka orkestralar tarafından da çalındı.

Besteciliğin yanında piyanist olarak sürüyor çalışmalarım. Orkestra şefliği. Başka orkestralar da misafir şef olarak çalışmalar. Bir Trombon Quartet'imiz (dörtlü) var. Onlarla konserler veriyoruz. Gün 24 saat ama yetmiyor.

*** Betin bey, bizim ülkemizde müzik eğitimine verilen önem belli, daha doğrusu verilmeyen önem. İlkokula giden 7-8 yaşındaki bir çocuk; "ben keman çalmak istiyorum!" dese veya 12-14 yaşındaki bir ortaokul öğrencisi, "ben okulu bırakıp konservatuara gidip okumak ve müzisyen olmak istiyorum" dese ailesi kıyameti koparır. "Başka bir meslek bulamadın da müzisyen mi olacaksın?" diye. Oysa sizde tam tersi, henüz beş yaşındayken

bir avukat olmuş ama, keman çalma hevesi hep bir heves olarak içinde kalmış olacak ki, biz çocuklarını müziğe yönlendirdi. Benim ablam da İstanbul Senfoni Orkestrası'nda keman çalar. Müzik çalışmalarımızın yanında çok gerekli olan, kültür eğitimimiz için de gerekli olan hiç bir yardımı ve özveriyi esirgemedi ailemiz bizden. Özel öğretmenler, çalışma koşulları, v.s.

*** Bize şefi olduğunuz Köln Senfoni Orkestrasını tanıyıp bu göreve nasıl ve ne zaman geldiğinizi anlatır mısınız?

*** Aslında orkestranın kurucularından biri de benim. Bu fikir benden çıktı zaten. Aşağı yukarı 1982'den beri sürekli konserler veriyorduk. Amacımız, yabancı bestecilerin yanında Türk bestecilerine de yer verip onların yurtdışında tanınmalarına katkıda bulunmak. O zamanlar başka başka adlar altında çalışıyorduk. 80-100 kişilik bir orkestrayı idare edip

çalıştırmak, düzenli konserler vermek kolay değil. Bunun için orkestrayı daha profesyonel bir yapıya kavuşturmak gerekiyordu. Birkaç arkadaş konuşup orkestrayı tam olarak kurmaya karar verdik. Böylece 1988 yılında Köln Senfoni Orkestrası'nı kurmuş olduk. Başka adlar altında çalışmalar yaparken de orkestrayı ben yönetiyordum. O günden sonra da hem orkestranın kurucusu hem şefi olarak çalışmalara devam ettim.

***** Bu orkestranın bir özelliği de genç müzisyenlerden oluşması ve bu genç müzisyenlerin çeşitli uluslardan gelmiş olmaları. Bu çokulusluluk orkestra çalışmalarına da yansıyor mu? Nasıl?**

*** Muhakkak ki yansıyor. Şimdi yine bizim müziğimizden bir örnek vereyim. Aksak ritimlerimiz örneğin veya batı müziğine yatkın olmayan bazı melodik yapılarımız var. Bunu çocukluğundan beri kulağı Beethoven ve Mozart müziği ile dolmuş bir Alman müzisyene istediğiniz sürede benimsetip çaldıramazsınız. Çok çalışmak ve çok zaman gerekli. Oysa Akdeniz ülkelerinden gelen, Latin Amerika veya uzakdoğu ülkelerinden gelen genç müzisyen bu canlı, aksak ritime, temperament dolu melodiye hiç de yabancı değil. Aynı ritim aynı coşku onlarda da var. Veya bunun benzeri onlarda da var.

Çokuluslu orkestranın olumlu yönlerinden biri de, böyle bir gurupla yapılan çalışma müziğin çehresini de değiştiriyor. Herkes kendi ülkesinin folklorünün, müziğinin canlılığını koyuyor ortaya. Değişik ülke müzisyenlerinin, bestecilerinin eserlerini çalmamız da böylece kolaylaşıyor. Esnek bir orkestraya sahip olmuş oluyoruz. Her şeyi katı kurallar içinde görmüyorlar. Müzik de, düşünce de esnekliyor ve değişik kültürlerin müziklerini daha rahat kavrayabiliyorlar.

***** Peki, bu genç müzisyenler bu orkestrada sürekli kalıcılar mı? Değilse bu sizin işinizi zorlaştırmıyor mu?**

*** Hem evet hem hayır. Muhakkak ki bir orkestranın kendine has belli bir Tını elde etmesi için uzun bir süre bu 80-100 kişilik gurubun birarada çalışması gerek. Bir futbol takımını

ele alın; yıllardır birarada oynayan belli bir taktiği geliştirmiş 11 kişilik takıma dünya şampiyonu olmuş üç yeni futbolcu katsanız bile onların bu yeni takımlarına alışıp ayak uydurabilmeleri için belli bir entegre devresinden geçmeleri gerek.

Muhakkak ki bizim istediğimiz orkestranın ana kökünün kalıcı olması. Gelenler gidenler olacaktır. Dünyanın bütün orkestralarında bu böyledir. Değişiklikler her zaman olur. Bir kısmı emekli olur, bir kısmı başka orkestralara gider. Ben bu tür değişiklikleri olumlu görüyorum, çünkü otuz yıl boyunca aynı orkestrada oturup çalan müzisyen bunu bir iş olarak görmekte ve günü gelince emekliye ayrılmayı düşünmektedir. Bizde orkestra yeni, elemanlar genç, projeler yeni, çalınan eserler yeni ve bu gençler de yeni bir aşkla sarılıyorlar işlerine. Henüz işin başındalar. Yeni gelenler de bu yeni çevreye yeni çalışma stiline büyük bir istekle, angajeyle sarılıyor.

Böylece biz de sürekli aynı hamurdan ekme yapmak yerine değişik hamurları kullanma fırsatını buluyor, daha değişik ekme üretebiliyoruz.

***** Betin bey, en son konserinizi Köln Filarmoni salonunda izlemiştiniz. Özellikle salonu dolduran Alman izleyiciler tarafından beğeniyle izlenmiş ayakta alkışlanmıştınız. En çok beğeni toplayan eser de yabancı bestecilerden çok, Ulvi Cemal Erkin'in "Köçekçe"si oldu. O konserde birçokları gibi benim de dikkatimi çeken, genç solist Çellist Kore'li Young-Chang Cho'nun yanında yine sizin isabetli olarak yaptığınız olumlu bir davranışınız göze çarpıyordu. Sanki orkestra elemanlarından bazılarını bilerek öne çıkarmak istiyordunuz. Bu örneğin bir flütist bayan, yine nefesli çalgılardan Klarinet çalan bir genç müzisyen gibi. Bu davranışınızın nedeni onlara bir şans tanımak mı? Onları daha ilerisi için angaje etmek mi?**

*** Şimdi, solist olarak Young-Chang Cho zaten oldukça tanınmış solistlerden biri. Aynı zamanda Essen Üniversitesi Müzik Yüksek Okulu'nda profesör. Gerçekten büyük bir çellist. Kendisini de tanıdığım için beraber bir konser verdik. Solist zaten ön planda, onun tartışması yok. Ama onun dışında

orkestrada olan kişiler var ki, verdiğiniz örneklerde şansa bakın ki, ikisi de Türk arkadaşlar. Solo flütü de solo klarinetçi de. Emre Aksel ile Selçuk Şahinoğlu arkadaşlar. Kesinlikle burada bir kayırma söz konusu değil. Genellikle nefesli sazlar solo olarak çalarlar orkestrada. Yaylılarda bu böyle değil. 30-40 tane yaylı varsa 1. keman diyelim 10-12 tane 1. keman vardır. Hepsi de aynı sesi çalarlar. Ama bir klarinet örneğin "Köçekçe"deki klarinet solosu kendi başına bir konçerto. Çok çok önemlidir. Tek başına çaldığı için kemanlardaki gibi birisi arada bir hata yapsa belki duyulmayabilir, diğerleri bu yanlış kapatabilir, ama klarinette öyle değil. Hata yaparsa hemen duyulur.

Konser sırasında güzel, hatasız çalmışsa, şef tarafından özellikle ayrıca tebrik edilebilirler. Yoksa orkestradaki bütün herkes eşittir. Tamamen demokratik bir sistem var. Başka türlü zaten yürüyemez. Bizim diğer orkestralardan farklı bir yönümüz de, herkesin eşit söz hakkına sahip olması. Program seçimine herkes katılır.

***** Diyelim ki, bu 80-100 kişilik orkestranın içinde ünlü bir solist olma yeteneğine sahip olan gizli dehalar varsa, bunlar ortaya nasıl çıkacak? Şansları ne kadar? Bu konuda şef olarak size düşen görev ne?**

*** Bana düşen görev o kişilere orkestrada yer vermek. Şeflerin bir 6. hisleri vardır bu türden kişileri bulup çıkarmak konusunda. Onlara büyük bir orkestrada yer vermem, ünlü konser salonlarında çıkıp çalmaları, büyük bir şans onlar için. Gizli dehalar dediniz, benim için müzisyenlerimin her biri birer deha. Seviye olarak dünya seviyesinde bir müzik ortamında yaşıyorlar. Diğer dünya çapında ünlü olan müzisyenler de bu yollardan geçti. Bu tür ünlü müzisyenlerle birlikte de çaldığımız için doğrudan bu ortamın içindeyiz. Bugün burada orkestrada çalışıyorlarsa yarın solist olarak çalarlar ya da başka orkestralara gidip çalarlar. Profesyonel olarak ortamın tam içinde. Çeşitli turne ve Festivallerde çala çala dünyada yavaş yavaş tanınacaklar. Plak çalışmalarımız var örneğin. Bir konser veriyoruz iki üç bin kişi izleyebiliyor. Ama bir plak yapınca veya bir televizyon programı yapınca bunu milyonlarca kişi izleyebilmekte. Japon

ya'da da Amerika'da da izlenip dinleniyorsunuz. Artık eskisi gibi değil. Bugün her türlü teknik imkanlar sözkonusu. Böylesi koşullarda tanınmak hiç de zor değil artık.

***** Türkiye ile bu alandaki bağlarınız nasıl? Ülkesini yurtdışında başarıyla tanıtan genç bir orkestra şefine Türkiye'nin gösterdiği ilgi nedir? İlişkileriniz var mı?**

******* Türkiye'de Türk bestecilerinin eserleri çok nadir çalınır. Ben buradaki orkestralarda daha çok çaldırıyorum. Türkiye'yi yurtdışında tanıtmaya çalışıyorum. Örneğin '87 yılında verdiğimiz bir konserde sadece Türk bestecilerinin eserlerini çaldık. Türkiye'de iki bestecinin eseri çalınacaksa yanına mutlaka ilgi çeksindiye, bir iki tane de yabancı bestecinin eserleri alınır.

Bir ülkenin yurtdışında tanıtımının en doğru yolu sanat çalışmalarından geçer. Müzik büyük bir propaganda aracıdır hele Almanya gibi bir ülkede. Müziğin yanında Edebiyat da, resim de önemlidir.

Burada biliyorsunuz, Türk olmanın dezavantajları var ama, ben besteciyim, orkestra şefiyim, piyanistim dediğim anda akan sular duruyor. Apayrı bir gözle bakıyorlar o zaman. Türkiye ile bağlar ilişkiler elbette var. Ben müzik eğitimime Türkiye'de başladım, orada okudum, orada öğrendim. Burada da okudum ama, esas bilgilerimi oradan aldım. Oradaki tek eksiklik teknik olanaksızlıklar. Nota yoktur, plak yapamazsınız, çalacak doğru dürüst bir piyano bulamazsınız, konser salonu yoktur v.s. Bu şartlar altında bile Türkiye'den yine de dünya çapında müzisyenler çıkıyorsa hayrettir.

Sanırım bu son çalışmalarımın sonra konuyla ilgili bakanlıklar artık konuya ilgi göstermek durumundalar. Artık onlar da bizim yaptığımız propagandanın en sağlıklı olduğunu farkına vardılar. Gazetelere boy boy ilanlar verseniz ülkeyi bu kadar iyi tanıtamazsınız. Kanımca Türkiye bu konuya yeterince ağırlık vermeli. Bir de her şeyden önce sanata bakışını değiştirmeli onun gücünü anlamalı. Konservatuarlarımız burada gereken ilgiyi gösteriyorlar. Konser ayarlamalar, yer bulmalar, v.s. Bakalım

göreceğiz, bundan sonrası nasıl gelişecek?

***** Evet, bakalım göreceğiz diyorsunuz. Peki, Köln Senfoni Orkestrası günün birinde Türkiye'de konser vermeyi düşünüyor mu?**

******* Davet geldi. Bu yılki İstanbul Festivali'ne Aydın Gün tarafından davet edildik. İstanbul Festivali biliyorsunuz, dünyanın sayılı 10 festivalinden birisi. Ama ne yazık ki, ekonomik nedenlerden bu yıl katılmıyoruz. İşte olanaksızlık örneklerinden birisi; uçak paramızı karşılayamadıkları için gidemiyoruz. Önümüzdeki sezonlarda mutlaka katılmak istiyoruz. Benim zaten Türkiye'de belli çalışmalarım oldu ve olmakta. Bağlantılar var. Konserler oldu, Televizyon programları yapıldı. Bir gün de sıranın Köln Senfoni Orkestrası'na geleceğine inanıyorum.

***** Betin bey, Türkiye özellikle Cumhuriyet döneminde birçok batlı ünlü bestecilere ev sahipliği yaptı. Bu besteciler şu ya da bu nedenle Türkiye'ye gelip kaldılar. Kimileri aylarca hatta yıllarca kaldı. Konferanslar verip okullarda derslere girdiler, müzik araştırmaları ve derlemeler yaptılar. Hemen ilk akla gelenler Bela Bartok ile Paul Hindemith gibi ünlü besteciler. Acaba Türkiye bu iki besteci ve**

daha nice diğer ünlü besteci ve hocalardan yararlanmasını bildi mi? Bu bağlamda sizden bugün Türkiye'de yapılan çoksesli müziğin niteliği üzerine de görüşlerinizi almak istiyoruz.

******* Evet, bu iki besteciden Hindemith, Ankara Konservatuari'nin kuruluşuna da yardımcı olmuştur. Tesadüfen iki üç gün önce Paul Hindemith'in mektuplarını okuyordum. Çok ilginç yazışmalar, çok ilginç anılar. Hatta kendisi Türk uyuşuna bile geçmek istemiş, yanlış bilgi vermeyim de ama, sanırım bizimkiler bunu kabul etmek istememişler. Öte yandan Bartok, Saygun'la birlikte at arabası üzerinde köyleri dolaşıp araştırmalar, derlemeler yapmış.... Yeterince faydalanıldı mı? Bence değil. Bunların Türk müziğine daha bir sürü katkıları olabilirdi. Ama o güne kadarki katkıları da çok önemli yer tutmaktadır Türk müziğinde. Çeşitli Alman müzik öğretmenleri vardı, İzmir, Ankara Konservatuarları'nda. Bunlar başlangıçta gerçekten bir ekol yarattılar Türkiye'de. Hepsi de mükemmel hocalardı. Ve onların döneminde çok iyi talebeler de yetişti. O açıdan Türkiye'deki konservatuarların kökeni sağlamdır.

Çoksesli müziğe gelince; nasıl desem? Üvey evlat gibi çoksesli müzik Türkiye'de. Kendimi bazen Don Kişot

olarak görüyorum. Gerçekten yeldeğirmenlerine karşı mı savaşıyorum? diye soruyorum kendime. Ama değil, eğer biz de bu savaşı vermezsek, bu müziğin tanınıp sevilmesine çalışmazsak, neye yarar yaptığımız iş? Bütün mesele insanlara bu müziği alıştırmak, sevdirmek, onları bu müziğe karşı varolan önyargılarından kurtarmak. Radyolardan sabahtan akşama kadar Arap'ın yallesi gibi uzun havalar çalınmasın. İnsanlar bu müziğin sık sık dinlemeye zorlansın bir yerde.

Batıda bir çocuk daha bebekken bu müzikle büyüyor. Kiliselerde 4 sesli korolarla karşılaşılıyor. Konsere gidiyor insanlar, radyodan dinliyor, televizyondan izliyor. Otelde tuvalete gitse yine bu türden müzik duyuluyor. Alıştırma meselesi. Türkiye'de topu topu üç tane senfoni orkestrası var, sanırım bir 4.sü de Adana'da kurulacakmış. Üç tane de opera orkestrası var. Bunlar yetersiz tabii. Her kentin kendi orkestrası olmalı. Halka inilmeli. Bu müziği tanıyan azınlık zaten gidiyor konserlere, gerekirse konseri izlemeye Avrupa'ya da gidiyor. Önemli olan orkestranın Çemişkezek'deki Mehmet efendinin de ayağına kadar gitmesi. Burada en üçra köylere kadar gidip konserler veriliyor. Gerçekten müziği dinleyen, seven, anlayan insanların kafası da değişiyor, geliyor. Diyebilirsiniz ki bizdeki okuma yazma oranı v.s. Ama izlenecek toplu bir kültür politikasıyla bunlar başarılabilir. Aynı önem edebiyata da resime de tiyatroya da verilmeli. Bir de insanın kişisel çabası olmalı tabii. Klasik müziği entelektüeller dinler deyip atmamalı. Ya da tam tersi; ben de klasik müzik dinleyip entelektüel çevreye katılacağım da denilmemeli. Bu işi severek, isteyerek, bilinçli bir şekilde yapmalı. Birdenbire değil, yavaş yavaş başlanmalı bu işe. Olanakları ölçüsünde plaklar alınmalı, konsere gidilmeli, müzikle ilgili yazıları okumalı v.s.

***** Bugünün bestecisi tanınmak için bir hayli uğraşmak zorunda. Bu diğer alandaki sanatçılar için de geçerli. Besteci de, yazar da, ressam da, sinemacı da yaptığı işi pazarlamak zorunda. Müzik alanında en büyük olanak sanırım Festivallerdir. Değişik Festivallerde genç müzisyenlere konser olanakları tanınıyor, yarışmalar düzenlenip ödüller veriliyor v.s. Siz nasıl bakıyorsunuz bu etkinliklere. Bu**

tür festivallere katılıyor musunuz ve yararlı görüyor musunuz?

******* Elbette yararı var. Müzisyenlerin, bestecilerin geçimlerini zor sağladıkları bir gerçektir. Bu hep böyle olmuştur. Besteciler yaratıcı kişilerdir. Hep yeni şeyler yaratma peşindedirler. Ama her yaratılan yeni eser de gerekli ilgi ve desteği görmez. Belli bir sürenin geçmesi gerek. Brahms'ın 1. Piyoano Konçertosu ilk defa çalındığı zaman hiç kimse alkışlamamış, ilgi görmemiştir. Yıllar sonra bugün günümüzün dünya çapında en ünlü piyoano konçertolarından biri oldu Brahms'ın 1. Piyoano Konçertosu. Brahms tabii bu güzel eserinden hiç de para kazanamadı. Paraya ihtiyacı olduğu halde. Yıllar sonra plak şirketleri ve başka müzisyenler bu eserden para kazandı. Besteciler yaratıcı kişilerdir demiştim, evet hep yeni şeyler yaratmak zorundalar, eski şeylerin kopyalarını yaparlarsa çağın gerisinde kalmış olurlar. Ama yeni şeyler yaptıklarında da para kazanamıyorlar. En azından istedikleri sürede değil, çok sonradan para kazanıyorlar. Festivaller muhakkak ki faydalı. Özellikle turneler. Bu tür etkinlikler çok fazla zamanınızı alıyor ama, sanatçı olarak dünyaya açılmak zorundasınız. Dünyanın en ünlü bestecisi, orkestra şefi olsanız da, değişik ülkelerdeki festivallere katılıp, başka başka tepkileri de duymalısınız. Her ülkenin seyircisi değişik reaksiyonlar gösterir, bu ilginçliği yakalayıp yaşamalısınız.

***** Betin bey, sizin elektro müzik dalında Fransa'da kazandığınız bir de ödülünüz var. Bu elektro müzik kavramını biraz açıklar mısınız? Nedir bu elektronik müzik?**

******* Çağımızın müziği dersek abartmış olmayız sanırım. Elektro müziğin de çeşitleri var. Elektro akustik müzikte normal olarak bir stüdyoya gidiliyor, orada günlerce, haftalarca, hatta aylarca çalışıp çeşitli sesler elde ediliyor. Bu çeşitli sazlardan elde edilen değişik sesler, yeniden defalarca üstüste bir banta kopya ediliyor. Ortaya çıkan sonuç bir konserde sahnede müzisyenler olmaksızın teypten dinleyicilere ulaştırılıyor. Her şey tekniğe bağlı burada. Örneğin gidip 200 kişinin çalıştığı bir fabrikadan makina ve insan

sesleri karışımı gürültüler teybe kaydediliyor, stüdyoda çeşitli teknik oyunlarla bazı frekanslar ve efektler ortaya çıkarılıyor. Bu konuda benim bir çok çalışmam var. Bir de sahnede canlı olarak 8 müzisyen tarafından çalınan elektro müzik dalında bir eserim var. Hatta teyipten gelen sesler de var arka planda. Teyip burada bir 9. müzisyen gibi yani. Elektro müziğin horizontu (ufku) çok geniş. İstedığınız sesleri alıp değişik şeyler üretebilirsiniz.

***** Türkiye'den hocanız İlhan Usmanbaş da sanırım elektronik müzik dalında çalışmalar yapan önemli isimlerden birisi. Onun bir etkisi oldu mu sizin bu yöndeki çalışmalarınıza?**

******* İlhan Usmanbaş ağırlıklı olarak elektronik müzikle uğraşmadı. Bazı çalışmaları oldu, ama bildiğim kadarıyla şu anda Amerika'da yaşayan Bülent Arel ve İlhan Mimaroglu bu işin uzmanları. Bunlar gerçekten elektronik müzik dalında dünya çapında iki isim. Türkiye'den az müzisyen çıkar ama, çıkınca da...

Elektronik müzik açısından hocam İlhan Usmanbaş'ın bir etkisi yok. Muhakkak ki bir hoca talebesini belirli bir yöne yönlendiriyor ama, bestecilik öyle bir şey ki, herkes kendi stilini bulmak zorunda. İlhan Usmanbaş gibi ünlü bir hocayla çalışmak büyük bir olanak Türkiye'de. Ben Almanya'ya geldikten sonra daha başka şeyler öğrenmedim ki! Çünkü asıl eğitimimi Türkiye'deki hocalarımdan almıştım.

Bundan sonraki konserimiz için İlhan bey özel olarak bizim için bir eser yazdı. İlk defa Almanya'da seslendirilecek. Türkiye'de bu tür olanaklar yok denecek kadar az. Kendisi de konseri izlemek için gelecek. Bu bizim için çok sevindirici bir olay tabii. Bundan sonraki çalışmalarımızda da bu konuya ağırlık vereceğiz. Yani Türk bestecilerini buraya davet edip, tanıtmak.

***** Betin bey, bu söyleşi için size, Dergi adına ve tüm müzikseverler adına çok teşekkür etmek istiyorum.**

******* Ben de teşekkür ediyorum. Özellikle değişik konularda sorduğunuz için.

NOBEL EDEBİYATINI MEKSİKALİ OCTAVIO PAZ ALDI

Curt Meyer-Clason
Çeviren: Mevlüt Asar

"...Gerçeklik... / tarihin önemsemediği şeydir: / günlük yaşam / - herkesin anonim kalp atışı, / özge olan / her birimizin tek tek kalp atışı / yinelenemeyen / hergün, bütün günlerle özdeş."

Bu fragmanlar (bitmemiş dize-ler) Octavio Paz'ın 1935'de "Luna Silvestre" ile başlayan, bugün yaklaşık 20 cilde ulaşan yapıtları içinde en ustaca ve ağırlıklısı olan, 1959 yılında yayınlanmış "Sonnenstein" (Güneş Taşı)'dan alınmıştır. Paz'ın yapıtları kapsam olarak onun geniş kozmozundan kaynaklanan, dünya kültürü ve edebiyatının başlangıçtan buyana kadar toplam görünümü üstüne yazılmış makale ve denemelerini içerir.

Meksikalı yazara bu yıl verilen Nobel Ödülü ile Latin Amerika yazını beşinci kez ödüllendirilmiş oluyor. 1945'de ilk kez Şili'li bayan şair Gabriela Mistral bu ödülle onurlandırıldı; onu sırasıyla 1967'de Guaetemala'lı romancı Miguel Angel Asturias; 1972'de Şili'li şair Pablo Neruda; 1982'de Kolombiyalı roman yazarı Gabriel Garcia Marquez izledi.

"Paz için politika parti politikası değil, kentteki yaşamdır"

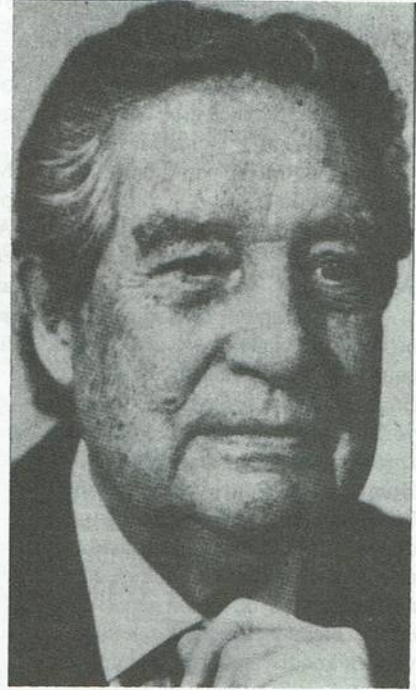
Octavio Paz 31 Mart 1914'de Mixcoco/Meksiko'da doğdu. 1931'de dergilerde ilk yazıları yayımlandı. İspanya iç savaşına, Miguel Hernandez, Pablo Neruda, Rafael Alberti, Cesar Vallejo ve diğerleri ile birlikte Cumhuriyetçilerin safında katıldı. Andre Breton ve diğer Fransız gerçek üstüçüleri ile arkadaş oldu. Onlar gibi, bir zamanlar hayran olduğu Sovyetler Birliği'nden diktatörlüğe dönmüşen 'sahte hümanizm' ile birlikte yüz çe-virdi. Bu zorunlu ayrılıkla düştüğü yalnızlığı "Nachstück von Ildefonso"da şöyle betimler: "Akıl toprağa gömüldü /

daracağına döndü / biz... kendini suçlu saymayanlar suçluyduk / suçsuzluk temel suçtu / her yıl iskeletten bir tabuttu". Sonuç: "Özgürlüğü ve edebiyatı savunmak için yapılacak ilk şey onları kullanmaktır."

1945'den 1968'e değin ülkesine diplomat olarak hizmet etti, en son Hindistan'da görev yaptı. 1968'de olimpiyat oyunları öncesinde polisin Meksiko'nun Zocalo Alanı'nda gösteri yapan öğrencilere karşı giriştiği katliamı protesto etmek için görevinden istifa etti. Kendi seçtiği sürgünlükten bir süre sonra ülkesine geri döndü, 1971'den beri ana-kenti Meksiko'da yaşıyor.

Genç bir şair olarak ilk denemelerini Gabriela Mistral'a gösterdiğinde, Paz'a "Bunun dünyaya ilişkin yanı nerede?" diye çıkışır. Gabriela kendi kıtasının ve çağının çoğu şairi gibi 'dünyaevi' bir şairdir. Bir başka deyişle, şiiri bir zanaat olarak gören ve bir ayakkabıcının ayakkabı yapması gibi, ondan ne daha iyi ne daha kötü şiir yazmadığını söyleyen ve bir tek kuramsal satır yazmayan, hemşerisi Pablo Neruda gibi, tarihi beş duyunun gerçeğinden kaynaklanan bir 'yer yüzü' şairidir. Buna karşın Octavio Paz kendini daha çok, kaynağı gözlem, felsefe, transzendenz (mutlak gerçeklik) ve çıkış noktası, bedensel duylardan çok entellektüel olan kozmik bir şair olarak görür.

Octavio Paz için "Gerçek / tarihi olmayan zamanın temelidir / yani / önemliliğin yükünü taşımayan an'ın ağırlığı.../örneğin şu an: bir kaç güneşli

taş." Ve şiir "Görüntülerin yeniden doğuşu'nu gerçekleştirip / tarihe giden yolu açarken / onu tarihlendirilmemiş zamanın gerçekliğine dönüştürür... / Devinim içindeki dinginliğin / dinginliğe geçişin görünmesini olanaklı kılar."

Tarihin tersine - ki o gelenin ve gidenin yolu, mekanıdır - şiir Paz için "şuna veya buna varan bir yol değildir." Ve "Gerçek / iki kapalı gözün gördüğü tarihtir..."

Octavio Paz, "Das Labyrinth der Einsamkeit" (Yalnızlığın Labirenti)nde kendi ülkesini yorumlarken tüm Latin Amerika için genel geçerliliği olan şu sonuca varır: "Biz - tüm insanlar gibi - yalnızız... Ama orda - bu açık yalnızlıkta - mutlak gerçeklik, öteki yalnızların elleri beklemektedir. Tarihimizde ilk kez bütün insanlıkla çağdaşız!" Paz,

latin Amerikalı yazarların kendilerini tanımlayan, çevreleyen ve betimleyen herşeyi, Carlos Fuentes'in dediği gibi, evrensel bir bağlama getirmek için saptayıp isimlendirmelidirler. Burda okuyucu Paz'ın edebiyata bakışını ve ondan ne anladığını çıkarır: o, romanlarında not vermeye kalkmaz, aksine roman - olayın geçtiği ülke kesimini, manzarasını ele alır, coğrafi, biyolojik, tarihi dünyayı aydınlatır, bireysel ve toplumsal yaşamı görüntüler; Paz için politika parti politikası değil kentteki yaşamdır. O edebi yapıtını analizci değil, tersine sentezci, psikolojik, statik değil, fizyognomik ve dinamik bir biçimde açıklar / yorumlar... Ve okuyucuya bir dünya açar; okuyucu bir öğrenci gibi öğretilmek yerine, yeni görüş biçimleri, bilgiler, geleceğe dönük yeni bakışlarla zenginleştirilir.

"Paz, tüm yazdıklarıyla, Meksikalıların bir 'içseltarihini' vermeye uğraşır."

Paz'ın yapıtını bir kaç cümleyle betimlemek olanaksız. Buna karşılık onun 400 sayfalık deneme kitabı "Der Bogen und die Leier" in burada anılması yerinde olur. "Şiir", "Şiirsel Dışavurumlar" gibi ana bölümleri ve Homeros'tan Paul Valery, Robert Lowell'e varan kapsamı ile bir çeşit dünya şiiri üstüne konferans-dizisi niteliğinde olan bu kitap okuyucunun açıklanma ve aydınlanma gereksinimi en iyi biçimde karşılayacak türden, yazarın kendi yapıtlarını tamamlayan bir gözlemci çalışmadır. "Gerçeği açıklayan akıl değil şiirsel algılayıştır, yani: imgelem. Bilginin doğal organı ne duyular ne de akıldır, bunların ikisi de bizim varlığımızla çatışır, çünkü varlık farklı özlemler / istemler içerir; imgelemin gücüyle insan kendi sonsuz özlemini tatmin eder ve kendisi sonsuzlaşır. İnsan bir imgedir ve kendini bu imge ile ortaya koyar. İnsanın imge yoluyla kendini temsil etmesi bir "aşk hali"dir. Bir yandan kendi özleminin nesnesine, öte yandan bizzat kendisine olan aşkın sarhoşluğudur. Bu nedenle insanın gerçek tarihi kendi imgelemleri: Mitoloji'dir... Yani bir zamanlar olduğumuz şeye dönüş, ilerde ne olacağımızın varsayımdır. Eski yaşama duyulan nostalji de, gelecekteki yaşamın sezilmesidir." Paz için, şairin söyledikleri bir yorum / açıklama değil, güven içinde verilen bilgiler / sırlardır." deni-

zin derinliklerinde sözcükler bekliyor." Yazmak, Paz için ne insani varoluşu yargılamak ne de onu açıklamak / yorumlamaktır. İmge ritminin ortaya çıkarılması / yaratılması bizim ne olduğumuzun, köksel doğamızın sırrının açıklanmasıdır. Şiir Paz'a göre iki yönden tarihseldir: birincisi toplumsal bir ürün olmasıyla, ikincisi ise tarihi aşan, ama kendini tarihte yenilemesi ve insanda tekrarlaması gerek bir yaratı oluşuyla. "İnsanın sırrı, onun kozmik düzenin bir parçası ve büyük bir konserin akordu olmasında yatar. Bilinç, varolmanın ritmi ile sağlanan bir uyumdur. Yazgının gizemi, ise onun aynı zamanda özgürlük olmasındadır. O olmadan yazgı kendini gerçekleştiremez."

Paz Meksikalıları ve Meksikalılığı köksüzlüğü nedeniyle parçalanmışlık ve birlik olarak tanımlar. Ama bu çökmüş bir geleneği eski yerli edebiyatları keşfetmek ve böylece de arayış ve istek yoluyla içine düşülen yalıtılmış durumunu aşma olanağı olan bir köksüzlüktür. Kültür, Paz için bir

yaşam biçimi, belki de en inandırıcı olanı, en iyi politikadır. Vatandaş olarak kendini yönetimdeki PRI'nın reformu yönünde bir taraftar, yazar olarak bir kıyı-oluşum, anarşist ve birleşik yaşam için Nuh'un Gemisi'ne gereksinimi olmayan bir insan olarak görünür. Bunun yanında o, İspanya'nın üvey oğlu ve İngiltere, Fransa ile İtalya'nın evlatlığıdır. Ama o herşeyden önce Meksiko'nun oğlu olarak, tüm 'Hispano-Amerikalılar'ın kardeşidir.

Paz, tüm yazdıklarıyla Meksikalıların bir 'içsel-tarihi'ni vermeye uğraşır, bu, çıplak tarihsel gelişmelerin düzeyini delen bir tarihtir. Paz, için şiiri olmayan bir toplum yoktur. Öyle bir toplum dili olmayan bir toplum olurdu. Toplumu olmayan bir şiir ise yazarı, okuyucusu olmayan, sözsüz bir şiir demeye gelir. Octavio Paz için şiir "Sen" in arayışıdır.

Bana göre, Nobel Vakfı seçicileri iyi bir seçim yaptı.

(19.10.1990 tarihli "Volkszeitung'tan)

CEMAL SÜREYA'NIN SON ŞİİRİ

*Ich sterbe mein Gott
Soweit ist es nun*

*Jeder Tod ist ein früher Tod
Das weiß ich mein Gott*

*Jedoch das Leben, das Du nimmst
Ist nicht so schlecht*

Der Rest kann bleiben

Übersetzerin: Melahat Togar

*Ölüyorum tanrım
Bu da oldu işte*

*Her ölüm erken ölümdür
Biliyorum tanrım*

*Ama ayrıca aldığın şu hayat
Fena değildi.*

Üstü kalsın.

PREVEZE ÖLÜMDÜR

Sürgündeki şair için.

Yüksel Pazarkaya

1
Preveze ölümdür Karyotakis için
Taşranın bu umarsız kasabasına
Otuzlarda atandıktan sonra.

Başka ne der sürgündeki bir şair
Preveze'ye atanmış (sürülmüş) devlet memuru bir şair.
Preveze ölümdür
yolları ölüm
evleri ölüm
ölümün gözü gökyüzü.

Ayaklarının ucunda ölüm
Olan bir şairmiş Karyotakis
Preveze'ye değil yalnız hep
Ölümün gözlüğüyle bakmış dünyaya
Kim görebilir ölümün gözlüğüyle yaşamı
Ve galiba otuz altıda orada intihar etmiş
Önemli var mı yulin ve yerin
Ölümü seçmiş bir şair için.

Bu yüzden hüznü görür Preveze
Arabalıyla karşıya geçen yolcuya.

Oysa uçup gitmiş eskinin tozlu taşı taşra havası
Yolları yapıları sahil kahveleri tavernaları
Yaşam kaynıyor yerlileri rengarenk turistleri
Körfezin kucacağına herkesin yarı yatmış.

Karyotakis'ten önce de ölüm vardı Preveze'de
Octavianus gelmiş ölüm saçmış Augustus ve
Marcus Antonius
Andreas Dorias ve Barbaros Hayreddin gelip ölüm saçmış
Adları ne olursa olsun şimdi gelenler yalnız yaşam saçsın.

2
Tanrıların armağanı bir gün
Tarihle doğayla sevinçle dolu
Çocuklarla dolu bir gün.

Arta Köprüsü'nden geçiyor araba
Arta Köprüsü'nün öyküsünü anlatıyor Kosta:

Ey gönlü güzel usta Protomastoras
Ey yüreğini tonlarca demire dönüştüren
güzelliğin gençliği
gençliğin güzelliği

Protomastoras ustanın yiğit karısı
Gurbetteki kardeşim belki bir gün geçer
Diye çıkarıp yüreğini demirden
köprü etti.

Ustam, gurbettedir bütün kardeşlerimiz biliyorsun
Ta buluncaya dek köprü olmuş bir yürek silaya geçmek
için.

Ve bir gün mutlaka gelip geçecektir gurbetteki
Kardeşlerimiz o güzel kadının yüreğinden
Ve mutlaka bir gün gelip geçecektir, güzel kadın
Köprü ettiğin yüreğinin üstünden gurbetteki kardeşin.

Protomastoras'ın türkü olan karısını
Bu güzel kadına türkü yakan halkı
Agamemnon'u, üç kızkardeş, Iphigenia'yı
Ve gurbetteki Orest'i ve kahin kuşu ve
Kahin Mantis Kalhas'ı anlatıyor Kosta.

Ozanlar mı yazmış halkın söylencelerini
Halk mı söylence etmiş ozanlar sözünü
Ozanlar yazmış halkın söylencelerini
Halk söylence etmiş ozanlar sözünü.

Ne güzeldir halkın söylediği ozan olmak
Ne güzeldir halkın söyleyen ozan olmak.

3
Dağlık Epirus'un başşehirindeyiz
Genç ve kadim Yanya bir güzel uzanmış
Boyluboyunca Mitsikeli Sradaglarıyla Yanya Gölü arasında.

Ell bin can var yok o mahut kentte
Can damarı vurup duruyor yüzyıllardır
Soluyor hala yüzyıllar surların içinde.

Güzel yosmalardan bir ruh Yanya Gölü
Ali Paşa'nın boğdurduğu güzel yosmalardan
Türküsünü çağırıyor Valaoritli'nin
Kyro Vassiliki'nin dizelerinden hala
Saklandığı adada başı Ali Paşa'nın.

Ada manastırında almış kilise
Giriş sahanlığında azizler sırasına
Platon'u Solon'u Aristoteles'i
Plutarkus'u Takidides'i ve hatta Hiron'u
Biraz daha halk olabilmek için burda kilise.

Ve Aslan Paşa Camii görkemli
1618 yılında kurulduğu gibi
Yapanlar toprak olmuş çekip gitmiş soyları
Kalmış yapıları.

Tanrıların armağanı bir gün
Dolu doluduzgın yaşama
Ayrılma vardırma için sevinçle hüznün
İnerken göle kızıl gökyüzü diyemedim
Ah bu akşamüstleri çünkü taçlandı akşam
Kumbara Pandelis'lerin evindeki dostlukla
Zor ayrıldık gecenin koynuna sokulmuş Yanya'dan.

Dostluk olmalı dostluğun bedeli
Barış olmalı dostlukların bedeli.

Böyle düşünüyorduk akarken gecenin içinden
Bir yıldız kaydı duydu niyetimiz
Uzun uzun ağdı dağ doruklarından.

Cem Yayınlarında çıkan Yunanistan Şiirleri "Dost Dolayları"
kitabından.

PROGNOZ *

Serol Teber

Kanımcı, günümüzden tam yüzyıl önce, (1880-1930 yılları arasında) büyük tarihsel dönüşümün başlangıcında, 29 Temmuz 1890'da, *van Gogh* kendi elleriyle kendisinin ve insanlığın son „sarı ütösisine“ son noktayı koydu... Bu süreç içinde *van Gogh*'un ne denli acılı bir yaşam mücadelesi verdiği ve *kendi kendini inkar edebilecek kadar yalansız* [6/ bir insancıl konuma geldiğinin en somut kanıtları, onun, yaşamının son bir kaç yılında yaptığı-yaratığı ve hiç kuşkusuz, intihar etmekten çok daha fazla bir yüreklilik ve içtenlik gerektiren, kendi portrelerinde görülebilir.

...

Yüzyılın başında, -ve büyük tarihsel dönüşüm süreci içinde- *Franz Kafka*, içinde yaşadığımız çağın politik-psikolojisini en yalın ve dolaysız belirleyen yapıtlarından birini -ve belki de en önemlisini- ne denli karmaşık psikik koşullar ve duygular içinde yazmakta olduğunu, sevgilisi Felice'ye gönderdiği 17 Kasım 1912 tarihli mektubunda dile getirmeye başlar.

„Yine bir boşluğa yanıt vermekteyim, ama yanıt vermek, konuşmakla olabilecek bir şey, yazarak deneyim kazanıyor insan, olsa olsa mutluluk nedir, sezer gibi oluyor. Bugün çok koşuşturmak zorundaydım ve yatakta dönüp dururken aklıma gelen, yakamı bırakmayan küçük bir öyküyü de kağıda dökmek gerekiyor, ama bugün yine de yazacağım sana (...)“ [7/ *Kafka*, ertesini gün, 18.11.1912 tarihinde yeniden yazar: „Sevgilim, saat gecenin ikibuçluğu, sözünü etmiş olduğum öykünün bitmesine daha çok var... Geceyi sabaha değin kalemi elimden bırakmaksızın geçirebilseydim keşke. O zaman güzel bir gece olurdu kuşkusuz.“ [8/ *Kafka*, aynı gece, 18 Kasım 1912 tarihinde, bir kez daha yazar Felice'ye: „Biraz önce dünkü öykümün başına geçtim, içimi bu öyküye dökmeye yönelik sınırsız bir tutkuyla, türlü çaresizliklerin tahrikiyle. Başında bin sıkıntı var, senden haber alamıyorum. büroya dayanabilmem olanaksız. (...)“ [9/

Kafka, 23.11.1912 tarihinde, Felice'ye, „Şimdi gecenin çok geç bir vakti, üzerinde zaten iki akşamdır hiç çalışmadığım ve gizli den gizliye büyüğe bir öykünün boyutlarını almaya başlayan küçük öykümü bir yana bıraktım. Okumam için sana vermek, ama nasıl yapayım bunu? (...) Kendim okumak istiyorum sana. Evet, bu öyküyü sana okumak ve bunu yaparken de elini tutmak gereğini duymak, güzel olurdu, çünkü öykü biraz korkunç. Adı *Dönüşüm*, seni iyice korkutacak bir öykü ve belki de bu öykünün bütününden ötürü teşekkür edeceksin, çünkü her günkü mektuplarımla sana kaçınılmaz olarak verdiğim duygu da korkudan başka bir şey değil. (...) Küçük öykümün kahramanına gelince, onun durumu bugün çok kötüydü, oysa sözkonusu olan şey, artık kalıcıya dönüşen mutsuzluğunun yalnızca son aşaması.“ [10/ diye yazar. Arada kerelerce yazar *Kafka*, Felice'ye...

Ve, 6.12.1912 tarihli mektubunda, *Kafka*, Felice'ye „Ağla sevgilim çünkü ağlamanın zamanıdır şimdi. Küçük öykümün kahramanı bir süre önce öldü. Eğer bir teselli olacaksa senin için, o zaman bil ki, yeterince huzurlu ve herkesle barışık öldü. (...)“ diye yazmış ve bir anlamda çağımız insanının yazgısını duyurmuştu, Felice aracılığıyla hepimize... [11/

Evet, daha 1912 yılının Aralık ayının ortalarında, *Franz Kafka*, bir anlamda içinde yaşadığımız tarihsel dönemlerin insanının-bizlerin durumunun bir tür öngörüsü, prognozu niteliğindeki ünlü *Dönüşüm* öyküsüne şöyle başlar:

„*Gregor Samsa* bir sabah bunalımcı düşlerden uyandıığında kendini yatağında dev bir böceğe dönüşmüş olarak buldu. *Zırh* gibi sertleşmiş sırtının üstünde yatmaktaydı ve başını biraz kaldırdığında bir kubbe gibi şişmiş, kahverengi, sertleşen kısımların oluşturduğu yay biçimi çizgilerle parsellere ayrılmış karnını görüyordu; karnının tepesindeki yorgan neredeyse yere kaymak üzereydi ve tuunabileceği hiçbir nokta kalmamış gibiydi. Gövdесinin çapıyla karşılaştırıldığında acınası incelikteki çok sayıda bacak, gözlerinin önünde çaresizlik içinde, parıltılar saçarak sallanıp durmaktaydı. „Ne olmuş bana böyle?“ diye düşündü. *Gördüğü, düş değildi.* (...) [12/

Ayrıca, *Franz Kafka*, 29 Mayıs 1914 tarihli günlüğünde: „İnsan çabalarının sınırlarını seziyorum. (...) İnsanlar için konan sınır bu mu? Öyleye benziyor; çünkü çok aşağıda devcileyin serilmiş yatan ülkenin tüm kapılarından boynuzlu küçük şeytanların yukarılara çıkıp geldiğini, dört bir yanı doldurduğunu görüyorum. Ayaklarının altında her şey çat diye ortadan kırılıyor, kuyrukçukları her şeyi süpürüyor; ansızın elli kadar kuyruğun yüzümde gezindiğini hissediyorum; yer yumuşamış, bir ayağım yere gömülüyor, sonra öbürsü geliyor ardından; ben, dikey durumda çukura gömülürken kızların haykırıları beni izliyor; çapı tam gövdemin çapında, ama derinliği sonsuz bir boşluğa düşüyorum. Bu sonsuzluk, insanda pek bir işe kalkışacak heves bırakmıyor; ne yapsam, işi aşırı önemsemek olur; anlamsız düşünüyorum ve en iyisi de bu. (...)“ diye yazmıştır. [13/

...

Ve, 1925 yılında, „günlerden bir gün“, *Josef K.*, sabahın alaca karanlığında, tek başına kaldığı odasında, yatağının içinde, gece ile gündüzün, uyku ile uyanıklığın, rasyonel ile irrasyonelin birbirlerinden ayrılmadığı bir ortam ve zamanda, tutuklanır...“ [15,16/

Ve dava başlar...

Kafka'nın, 1925-26 yıllarında yayınlanan *Dava* ve *Şato* romanları gerçekte birbirlerinin devamı niteliğinde ve günümüzün, yalnız, izole, rasyonalizm ile irrasyonelizm karmaşası içine sıkışmış, ancak kendi acınası güçsüzlüğünü sezinlemesine karşın, garip ve anlaşılması zor bir sabır ve kararlılık ve hatta zaman zaman bir tür yaşama sevinci içinde, gene de bir şeyler yapmaya çalışan insanın serüvenini, „politik-psikolojisini“, sergilerler.

İnsanın bu gerçekten de çok saçma (absurd) konumu, *Samuel Beckett*'de biraz daha belirginleşir. Ve insan, yapabileceği son etkinliğin ancak intihar olduğunu, fakat artık, intihar edebilecek kadar olsun bir etkinlik yeteneğinin kamadığını anlar... Sesi gittikçe kısılır ve giderek tümüyle susar... Uyar...

* *Yazarın Ekim 1990 yılında ara yayınlarından çıkan „Politik-Psikoloji Notları“ adlı kitabından alınmıştır.*

BİR GÜN SANA GELİRKEN...

Gönül Özgül

Doğum kadar, ölüm de bir gerçekmiş meğer. İkisi arasındaki yolu kısacık bir zamanda bitireceğini sen de bilemezdin değil mi?

Şimdi elimde bir demet kırmızı gülle Zincirlikuyu Mezarlığı'nın kapısına yürürken, seni bir bir sahneledim. Ölümünden korkunu, yaşamayı çok sevişini bir bir yeniden aklıma getirdim inan ki.

Bu gülleri senin için aldım Beşiktaş'daki Çingene'den. Ama senin için almamış olmayı isterdim.

Bu yüzden belki, pazarlık bile yaptım. Günlük, olağan bir alışverişten öte birşey değildi sanki.

Çingene adam altın dişlerinin yanına belki bir tane daha eklemek için oldukça yüksekk bir fiyat söylemişti. Ben, kimbilir az önce hangi vitrinde gördüğüm bir edebiyat dergisine de bozuk paramın kalması için fiyatı indirmiştim. Bir de ne dedim biliyor musun? Bilsen kovardın beni mezarının oralardan.

"Toprağa bırakıp geleceğim. Bir doğum günü partisine gitmiyorum ki. Bir mezara gidiyorum," dedim.

Ayrımda olmayarak iyi bir pazarlığa girmiştim çiçekçiyle.

"Ha madem mezarlık için, al sana oniki tane üç bine," dedi.

Beş binden üç bine iniverdi fiyat hemen. O da, ben de karlı bir alışveriş yaptığımızı düşündük o anlarda.

Sonra, sanki biraz daha inandırmak için bir mezar ziyareti yapacağımı, Zincirlikuyu Mezarlığı'na nasıl gideceğimi bile sordum çiçekçiye.

Kalabalığın az uzağındaki otobüs ve minibüs duraklarını imledi. Sonuna dek tarifetti. Oysa nasıl gideceğimi biliyordum. Aylar önce orada bırakmıştık seni.

Bütün taşıtların yokuş yukarı giderken oradan geçeceğini de biliyordum. Hüznümün aylar öncesine göre şimdi daha az olduğunu da bildiğim gibi. Seni, toprağa gömülü olduğun yeri yeniden anımsatmak istiyordum kendime. Mezarına gelirken seni düşünmeyi...

Varsa... birkaç damla gözyaşı kaldıysa... akıtmak istiyordum.

Zorladım kendimi. Kupkuruydu gözlerim. Kupkuru. Sen?

Öldüğün için ağlıyorsundur belki. Oralı olma pek. Yani öyle çok üzülme yeryüzünden gittiğine. İç açıcı birşeyler yok çoktandır. Baharı bile belli değil İstanbul'un. Bir tek papatyaya rastlamadım.

Eciş bücüş bir kalabalıkta insanlar ve taşıtlar birbirleriyle koşu yarışındaydılar. İtiş kakışlar aynıydı. Ama çocukluğumuzun o büyüü köprüsü değişmişti. Artık bir Anadolu kentinin köprüsü sanki. Hem balıkçılar da doğulu. Üstelik balıklar kuzey ülkelerinden ithal edilmiştir. Hani bildiğimiz, Almanya'da küçümseyip, hiç yiyemediğimiz,

kutular içindeki konserve balıklar... Hayatlarında hiç deniz görmemişler tarafından "Taze balık," diyerek satılıyorlardı.

Neyi anlatmak istediğimi ben de bilemiyorum ki şimdi sana. Çiçekçiden, köprüünün üzerine doğru uçuşuverdi sözcükler...

Bir demet kırmızı gül vardı elimde. Birer birer kokladım gülleri. İlk kokladığının dışındakiler, yani onbir tanesi kokusuzdu. Hayret ettin değil mi? Kokusuz bir güle yalnızca Almanya'da raslanır sanırdım ben de. Onu da mı taklit etmiş ülkem? Çiçekler ve güller de mi kokusuzlaştı. Tıpkı Almanya'dakiler gibi. Her gelişimde yeni taklitlerle karşılaşmaktan usandım bilesin.

Alman kahvesinin en kötü taklidi yapılıyor. Televizyon programları da onlardan alınıyor. Sesam Straße'yi şimdi Susam Sokağı diye biçimlendirip program yapmışlar burda. Ya çocuklarla konuşan şarkıcı programı. Ya bilgi yarışmaları. Hepsi hepsi bir bir taklit. Kötü kötü hem de. Bütün Alman eşyalarının taklitleri de burda. Pazarlardaki mumlar bile. Neyse ki çiçekler bizim diyecektim... Kokusuzluklarını bilemeden. Onlar da onlarınkine benzemişler. Yazık değil mi? Bir çiçeğin kokusu yoksa, görünüşünün güzelliği neye yarar? Yapma çiçekler var ya. Hem hiç solmuyorlar.

Kırmızı güller elimde kalabalık bir minibüse bindim. Minibüsler hala bizim. Hala arabesk dinliyor sürücüler. Yolculara da zorunlu olarak dinletiyorlar. Bizim olan birşeyler kalmış bu koskoca ülkede diyecektim. Ama bu müziğin de Arap milletinden bize taşındığını onun da taklit olduğunu anımsayıverdim. Doğudaki komşu ülkeden de taklitler çoğalmış. Kadınlar başları gözleri sarılı, türbanlı olabilmek için yarış halinde sanki. Bazı üniversiteli kızlar bile. Ne yazık değil mi...

Sen görebiliyor musun bütün bunları şimdi?

Şu güneşli mayıs gününde, doğum günün olduğunu bildiğim bu günde mezarına doğru yürüdüm. Küçük bir kağıt parçasına "Doğum günün kutlu olsun," diye yazıp toprağına gömdüm. Kağıtlar çürür mü bilemiyorum. Görevimi yapmışım gibi çabucak uzaklaştım oradan. Bir gün aynı toprağın altına gireceğimi düşünmemek için kaçtım.

Sonra çıkış kapısına doğru döndüm. Eğri büğrü bir karmaşada, trafik akışına yaya olarak katıldım. Hayat bütün gürültüsüyle devam ediyordu. İnsanların yüzlerinde bir bezginlik vardı. Toprağın üstünde olmakla, altında olmak arasında pek fazla bir ayrım olmadığını hissettim o anda. Mezarının oradan, sanki korkarak kaçışıma gülümsedim. Oysa ürkütücü bir canlılık sarmıştı her yanı.

O sırada bir araba durdu önümde. İçinde beş altı kişi vardı. Biri üşenmeyip çıktı arabadan. Bir yer soracak sandım. "Kaç para istersen veririz," dedi. "Bizle gel. Bir kişi deyip de beş kişi sraya girmeyiz."

Şaşırıp, korkup, kalabalığa doğru koştum. "Defol," diyebildim yalnızca. Kalabalıktan bir parça olarak onlara katıldım. Öteki insanlar da umar aramak için aynı kalabalığa giriyorlardı belki. Hep birlikte korkanlar, kaçanlar, kovalayanlar... bir kalabalık oluşturuyorduk.

Bak. Taklit olmayan birşeyler varmış ülkemizde. Arabalar duruyor, bir kişi, beş kişi diyerek pazarlık bile yapıyorlar. Kim olduğumu bilmeyen, kim olduklarını bilemediğim adamlar kocaman bir cesaret yavaş, hemen tuhaf şeyler düşünebiliyorlar.

Ülkeme niye geldiğimi sordum kendime. Şu kent çocukluğum kenti değil ki artık diye bir hüznün sızılar halinde sardı bütün gövdemi. Sonra sanki bütün bu sıkıntılardan, bu tuhaf davetli adamlardan, gürültüden arınmak için Haliç'e doğru giden bir otobüse bindim.

Özlediğimi düşünüp Köprü'ye indim.

Karaköy iskelesinin yakınında balıkçılar değişik şiveleriyle "Bunlar kuzucuk," diyerek bağırıyorlardı. Kömürlü ızgaralarda balıklar kızartılıyordu. Kokusu hoştu. Alıcıları da vardı. Ama azıcık Türkçe konuşabilen turistlerdi. Midele-ri soğuk bira ile kahvaltı etmeye, kahvaltı saatinde konserve

BİZİM SOKAK

*birkaç günde bir
askeri araçlar geçer bizim sokaktan
daha binbir türlü ucu sivri sivri
şeyler taşınır
kocaman gövdeleriyle ağaçlar
oynar yerinden
bu araçlar geçerken
kuşlar korkar
kuşlar uçar, kaçar dallardan*

*ne pazar bilirler
ne bayram
geçer giderler gürültülü
zingir zingir titrer yatağım
uyanırım
elim yavaşça çocuğumun elini arar
okşar usulca
okşar uyandırmadan*

*gürül gürül tanklar geçer bizim sokaktan
başka yöne çekerim oğlumun bakışlarını
başka yanıtlar ararım sorularına
duyar yine de oğlum, işitir
görür bilir silahı*

*ve o zaman
bir taş düşer yüreğime kocaman
içim acır
içim sızlar
usuldan.*

Halit Ünal

balık yemeye alışık batılılardı onlar. Ben onlar gibi bir batılı olamamıştım onca yıl aralarında çalışsam da.

Ülkemin, taze olduğuna inandığım balıklarını özleyerek gelir dim hep. Uskumru, palamut, barbunya... daha adını bilemediğim bütün balık çeşitleri. Buzlandırılmış İskandinavya balığı yiyemedim ki hiç Almanya'da. Ne tuhaf değil mi? Ülkemde yedim. Aldatıldım ülkemde.

Köprü'nün oralarda balık ekmek yemeyi, bir ikinci serinliğinde acıkarak tadına varmayı düşlerdim hep Almanya'da. Şurda üç gün olmuştu geleli hem. Gecikmişim bile yemek için.

Taze balık yemeye hevesle köprü'nün oralarda dolanıyordum. Daha yemeye karaar verememişken, ekmeği ayırıp içine kocaman bir balık dilimini koyup elime verdi bir adam. Balıktan benim kadar bile anlamayan bir görünüşü vardı. Denizi ancak köprüye çıktığı ilk gün gördüğü belliydi. Balığı satmak için taze ve palamut olduğunu söylüyordu durmadan.

Kuşkuluydum. Taze mi, bayat mıydı diye soruyordum. Balıkçıya benzemeyen balıkçı kuşklarını yoketmek için: "Abla vallahi palamut be abla," diyordu. "Valla bu balık taze," diyordu.

"Ya ölürsem, zehirlenirsem? Yoksa köpek balığı mı?"

"Senin yerine ben ölem be abla," diyordu. Iızgaracı veya dolan dırıcı öyle diyordu. Dolandırısın diye bu balıkları ithal ettiren büyük dolancıcılar, benim yerime ölmezlerdi ki. Onlar zaten bu bayat balıkları yemezlerdi ki.

Tadını iyi kötü beğenerek yerken, ekmeğin içinde balığın gerçek ve taze bir palamut olmadığı inancımı yenememişken, hep köpek balığı ile aldatılmış olduğumu sanmıştım.

Hiç aklıma gelmemişti bu üç yanı koca denizlerle çevrili ülkem, bu her yanı göllerle dolu kara parçasının ithal malı balıkları yedireceğini hiç düşünmemiştim. Özentinin, ne ararsan var, demeye getirmenin ve taklidin bu boyutlara ulaştığını hiç bilmiyordum.

Sonra, bütün balıkçılar arasında bir şamata, bir dövüş çıkınca gidip bir adama sordum.

"Neden dövüşüyorlar. Polis bayat balık mı yakaladı?"

Çünkü tezgahlardaki ateşli kömürler, balıklar, ekme-ler yerlere dökülmüştü, arabaları devrilmişti. Polisle balıkçılar arasında sandığım kavga, satıcıların yer kavgasıymış.

"Ya balıklar? Taze miydi? Bilirsiniz siz," dedim.

Çünkü bir kovanın içinde pişmemiş ve sahiden balığa benzeyen balık satıyordu. Sahici balıkçıya benziyordu bu adam.

"Onlar ithal malı. Kutular içindekilerden," dedi.

O zaman aklım kaçıyor sandım. Karton kutuların içindeki, buzlandırılmış balıklarımış. Köprüye dek düşenlerse, mutlaka tarihi geçmiş olanlardı.

Hani sen de özlediğini söyledin hep. İstanbul'da balık yemeyi isterdin. Bilki özlenecek birşeyler kalmamış...

Sana iyi uykular yerinde.

Canlı olarak gelseydin ülkeye, çok hayal kırıklığına uğrayacaktın bilesin.

Köprü'nün oralarda satılan eski balık içi ekme, eski taze ızgaralar yok artık. Onlar da geçmişimizin saf tarihlerinde kalmışlar.

Ama bir sonraki gelişimde, senin için de taze balık yiyeceğim umutlarımı taşıyarak köprü'nün kalabalığından uzaklaştım.

HERR BEKTAŞ

Murat Karaaslan

Seit acht Jahren beugte er sich tagein, tagaus über die Akten. Er hatte schon einen gekrümmten Rücken und war sehr abgemagert. Durch seine Größe wirkte er sehr ungleich. Seine Kollegen nannten ihn Bohnenstange.

Als einziges Kind seiner Familie war er von Anfang an sehr verwöhnt worden. Nach der Verlobung ging er zum Militärdienst. Zu der Zeit verstarb sein Vater, einige Jahre später die Mutter. Er hat danach all sein Hab und Gut verschleudert. Als seine Braut heiratete, besaß er nur noch einige wertlose Gegenstände. Nach intensiver Suche hatte er endlich als Büroangestellter eine Arbeit gefunden. Trotz seines niedrigen Verdienstes arbeitete er sehr gewissenhaft. Natürlich war das Geld ziemlich knapp, und als mit den Jahren die Familie immer mehr wuchs, führte das auch zur Enge im Haus.

Er hatte nie daran gedacht, eine andere Arbeit zu suchen. Und um seinen Arbeitsplatz nicht zu verlieren, kam er als erster und ging als letzter. Er kontrollierte alles noch einmal, um ja keine Fehler zu machen. Wenn er dem Direktor begegnete, beugte er seine Rücken noch mehr, um ihn zu begrüßen. Dann sah er noch lächerlicher aus und wurde zum Spott seiner Kollegen. Bevor er sich an seinen Arbeitsplatz setzte, zog er seine Jacke aus, bürstete sie ab und hängte sie auf einen Kleiderbügel. Vor drei Jahren hatte er sich zuletzt ein Paar Schuhe gekauft, die nun entsprechend aussahen. Wenn er nach Hause ging, faltete er die Hände hinter dem Rücken und ging langsam, ohne sich umzuschauen. Vor allem wehrte er sich stark dagegen, in die bunten Schaufenster zu schauen. Er wollte ja sehr gern seiner Frau und seinen Kindern schöne Sachen kaufen, doch reichte das Geld gerade zum Leben. Wie sollte er denn einen "Dampfkochtopf" und schöne Röcke kaufen?

Mittags im Restaurant bestellten manche Kebab, Pizza oder an deres leckeres Essen. Er aber aß nur sein Butterbrot mit Schafskäse und manchmal Oliven, die seine Frau ihm in Zeitungspapier eingepackt hatte. Im Sommer aß er oft Trauben mit Brot oder Tomaten mit Brot. Dabei zeigte er keine Unzufriedenheit. Er lächelte jeden freundlich an und sprach ganz leise. An einem Tag fühlte er sich sehr schlecht. Seit drei Monaten hatte er die Strom- und Wasserrechnung nicht bezahlt. Danach hatte man Strom und Wasser abgestellt. Erst hatte er an diesem Tag gar nicht arbeiten wollen. Er war auch mit seinen Gedanken anderswo, als er sich an die Akten machte. Dann kam die Sekretärin und sagte:

"Herr Bektaş, der Direktor möchte sie sprechen!"

Er hatte sich schon, egal was passieren sollte, in den Kopf gesetzt, um eine Gehaltserhöhung zu bitten. Schon seit acht Jahren bekam er fast das gleiche Gehalt. Er zog seine Jacke an, macht sich kurz zurecht und folgte der Sekretärin. Der Direktor legte die Schriftstücke, die er gerade in der Hand gehabt hatte, auf den Tisch und lehnte sich zurück. Dann bedeutete er der Sekretärin mit einem Kopfnicken den Raum zu verlassen. Nachdem die Sekretärin gegangen war, sagte er:

"Setz dich!"

"Vielen Dank Herr Direktor, ich stehe gut!"

"Herr Bektaş, heute macht meine Frau großen Putz zuhause. Sie läßt dich grüßen und bittet dich, die Teppiche abzuklopfen, wenn du Zeit hast. Ich habe gesagt, ich würde dich fragen."

"Selbstverständlich Herr Direktor!", sagte Bektaş.

"Sehr gut, Bektaş. Ich glaube du verdienst zu wenig. Ich werde mit dem Chef sprechen, einverstanden?"

"Gott möge sie schützen, Herr Direktor. Ich bin wirklich in einer schlechten Lage!"

"Mach dir keine Sorgen. Komm, ich bringe dich eben mit dem Auto zu mir nach Hause. Mit öffentlichen Verkehrsmitteln dauert es lange!", sagte der Direktor.

Danach gingen beide zusammen raus. Als das Auto des Direktors anhielt, schaute seine Frau aus dem Fenster. Sie kam herunter und öffnete die Tür; der Direktor fuhr weiter ohne aus dem Auto gestiegen zu sein.

"Bitte komm rein, herzlich willkommen, Bektaş! Setz dich, ich koche uns eben eine Tee! Ich nehme an, du hast auch noch nicht gefrühstückt. Dann frühstücken wir eben zusammen!", sagte die Frau in einem freundlichen Ton.

"Vielen Dank, gnädige Frau, ich habe schon gefrühstückt. Ich würde sofort mit der Arbeit anfangen!"

"Keine Hetze, Herr Bektaş. Ich will auch gerne, daß du sofort anfängst. Laß uns dennoch etwas essen und zu Kräften kommen, einverstanden? Komm in die Küche! Während ich das Frühstück vorbereite, können wir uns unterhalten. Vor allem, ich mag nicht gerne allein frühstücken. Wenn wir zusammen essen, bekomme vielleicht Appetit. Sie gingen in die Küche. Während die Frau den Tisch deckte, stellte sie andauernd Fragen:

"Wieviele Kinder hast du, Bektaş?"

"Vier!"

"Junge, Mädchen?"

"Drei Jungs, ein Mädchen!"

"Gott schütze sie, du warst ja gar nicht faul. Wieviel verdienst du monatlich?"

"526 Lira und 60 Kuruş."

"Viel zu wenig... Kommst du damit überhaupt aus?"

"Ach woher. Es ist sehr knapp. Seit drei Monaten habe ich weder die Strom- noch die Wasserrechnung bezahlen können. Beides haben sie nun abgestellt!"

"Du armer Kerl! Warum hast du auch so viele Kinder in die Welt gesetzt? Deine Frau sollte die Pille nehmen!"

"Die Pille ist sehr teuer. Und vor allem ist es schwer, an sie ranzukommen."

"Dann laß doch deine Frau in Ruhe, beherrsche dich ein bißchen!"

Bektaş guckte beschämt zu Boden.

"Wenn man dich so anschaut, ist ja wohl ein paar mal täglich nichts für dich; du bist ja so stark!"

Bektaş fing allmählich an, sich über all das zu ärgern. Er war bis zu den Ohren errötet.

"Du sagst ja gar nichts mehr!", sagte die Frau.

"Was soll ich sagen?", flüsterte Bektaş.

"Ist das nicht wahr?"

"Was?"

"Täglich ein paar mal?"

Bektaş sagte keinen Ton.

"Mein Mann geht dauernd aus, außerdem läuft er hinter dieser brünetten Sekretärin her. Er macht es ein- bis zweimal im Monat. Man hat dann immer Augen für andere Männer. Habe ich nicht Recht? Wenn man nicht gesättigt ist?"

Bektaş konnte nicht fassen, was sie ihm erzählte. Was wollte sie von ihm? Ihm gefiel das alles nicht, er schämte sich.

"Was hälst du von 100 Lira, Bektaş? In solchen Tagen kann das viel helfen!", sagte die Frau.

Bektaş hörte alles, aber er verstand nichts davon. Er dachte daran wegzugehen. Die Frau legte Bektaş eine Scheibe Brot vor und streichelte dabei seine Hand.

"Na, wie wäre es... hundert Lira für einmal?"

...

"Einverstanden?"

Bektaş nahm seine Hand von der ihren, warf einen Blick in ihr Gesicht und schaute wieder zu Boden. Die Frau stand auf, ging zum Schrank, holte ihre Geldbörse und steckte das Geld in seine Tasche.

"Komm, steh auf!", sagte die Frau und zog Bektaş in Richtung Schlafzimmer. Bektaş ließ sich wie ein verirrtes Schaf von der Frau abschleppen, ohne zu wissen wohin. Die Frau redete ständig, doch Bektaş hörte nichts mehr. Er dachte nur noch an das Geld in seiner Tasche. 100 Lira hatte die Frau gesagt. Dann konnte er doch sofort wieder Wasser und Strom bekommen. 50 Lira für Strom, 20 für Wasser. das waren 70 Lira, und ein Rest von 30 Lira! Dann dachte er an die sehr alten Schuhe seiner Frau. Sie hatte nichts anständiges anzuziehen. Wenn sie mal bei einem Nachbarn zu Besuch war, hatte sie nichts anständiges anzuziehen. Für die 30 Lira wollte er ihr Schuhe kaufen. Für 20 oder 25 Lira konnte er ein Paar gute Schuhe bekommen. Bektaş merkte nicht, wie die Zeit verging. Halb sich schämend, halb ängstlich, sammelte er seine Kleider auf und zog sie an. Kaum war er auf dem Flur, kam der Direktor herein. Bektaş war plötzlich sehr verwirrt, er glaubte zu träumen. Er hatte das Gefühl, als schieße alles Blut in seinen Kopf; die Beine fingen an zu zittern, sein Herz schlug wie rasend.

"Komm doch zurück!", rief die Frau aus dem Schlafzimmer.

Der Direktor wunderte sich, daß Bektaş wie versteinert dort stand. Der Direktor legte die Pakete aus der Hand und lief mit großen Schritten ins Schlafzimmer. Bektaş konnte sich hinterher an nichts mehr erinnern. Den ganzen Krach und das Geschrei hörte er nicht mehr. Er stand wie erstarrt und konnte nicht weggehen. Er wurde erst wieder klar, als der Direktor ihm ins Gesicht spukte. Mit Haß schaute der Direktor ihn an.

"Hau ab!", schrie der Direktor. "Hau schon ab, du Schwein, ich möchte meine Hände nicht mit deinem Blut beschmutzen! Hol all deine Sachen aus dem Büro! Ich will dich nie wieder sehen! Falls du jemanden was erzählst, passiert was! Hau ab, bevor ich meine Meinung ändere und doch noch etwas passiert!"

Bektaş verließ weinend die Wohnung:

"Was habe ich gemacht? Was war das für eine furchtbare Situation? Wie soll ich meine Familie ernähren".

Immer wenn er früher etwas falsch gemacht hatte, schimpfte er leise vor sich hin. Diesmal aber schimpfte er nicht; er wußte nicht mehr, wie und was er schimpfen sollte. Aus seinem Arbeitsstisch holte er seine eigenen Sachen heraus und machte sich auf den Heimweg. Es war das erste Mal, daß er zu früh nach Hause kam.

"Was ist los, bist du krank?", fragte seine Frau Güllü.

"Gott möge mich verdammen! Ich bin schon wieder ruiniert!"

"Erzähl doch, was ist passiert!"

"Was soll ich erzählen. Ich bin gefeuert!"

Die Frau schaute, ohne etwas zu sagen, ihren Mann an. Dann sagte sie:

"Sei nicht traurig! Hauptsache du bist gesund. Was hast du schon da verdient? Die sollen doch mal einen finden, der wie du umsonst gearbeitet hat. Sei nicht traurig. Gott wird dir eine andere Tür öffnen. Deine Kollegen haben bestimmt schlecht über dich geredet.

"Das hat mit den Kollegen nichts zu tun, der Direktor hat mich persönlich gefeuert!"

"Aber warum? Als hätte er dich mit seiner Frau im Bett erwischt! Du findest bestimmt eine andere Arbeit. Es gibt soviele Fabriken in dieser Stadt. Irgendwo wirst du was finden. Ich werde bis dahin hier und dort kleine Arbeiten übernehmen!"

Am nächsten Tag ging er sehr früh aus dem Haus, um nach Arbeit zu suchen. Doch wurde er überall abgelehnt. Über einen Monat hatte er nichts gefunden. In dieser Zeit hatte er überall nachgefragt. Einige hatte er sogar mehrmals aufgesucht. Von einigen Freunden hatte er Geld geliehen und versprochen, es in Kürze zurückzuzahlen. Er hatte jedoch immer noch keine Stelle. In dieser Nacht schliefen sie hungrig. Die Kinder hatten einige Zeit im Bett geheult. Bektaş versuchte lange einzuschlafen, doch er konnte nicht. Sein Leben lief vor seinen Augen ab. Er wußte nicht mehr, wann er eingeschlafen war.

Ein Hahn hatte ihn am Morgen geweckt. Als er sich anzog, wurde die kleine Tochter wach. Wegen ihres großen Hungers fing sie an zu weinen an. Danach waren auch die anderen bald aufgewacht. Bektaş zog sich schnell an und ging aus dem Haus. Die Kinder konnte man noch auf der anderen Straßenseite hören. Als würde er verfolgt, fing er an zu laufen. Er wußte nicht, wohin er gehen sollte. Nach längerem Laufen blieb er stehen. Er drehte sich Richtung Heim, um festzustellen, ob er die Kinder noch hören konnte. Er war doch ganz schön weit weg von seinem Haus. Er blieb lange stehen, überlegte, fand jedoch keinen Ausweg. Wo sollte er hin? Wo sollte er noch nach Arbeit fragen? Er konnte keine Sachen aus der Wohnung verkaufen. Weder ein Radio noch einen Teppich hatte er. Die wertvollen Sachen hatten sie ein Jahr zuvor verkauft.

"Eine Arbeit! Eine Arbeit!", flüsterte er.

Er hatte bei allen Fabriken gefragt. Wo sollte er noch fragen? So lief er noch einige Zeit hin und her. Danach setzte er sich bei der Großmarkthalle und lehnte seine Rücken an die Wand. Kurze Zeit später hörte er einen älteren Herrn "Gepäckträger" rufen.

"Meinen sie mich?", fragte Bektaş.

"Ja, dich meine ich! Wieviel willst du, wenn du diese Sachen bis Sakaryastr. trägst?"

Bektaş stand mit großem Schwung auf:

"Wieviel wollen sie mir geben?"

"Das geht nicht!", sagte der Mann. "Sag', wieviel du willst!"

Bektaş begann zu rechnen: "2 Brote = 1 Lira; 200 g Käse = 1 Lira; 200 g Oliven = 60 Kuruş, sind zusammen 2,60 Lira!"

"Drei Lira!"

"Drei Lira, du bist kein Wucherer! Dafür bekommst du

vier Lira! Komm, pack die Sachen!"

Bektaş packte mit Freude die Sachen auf seinen Rücken. Sie waren schwer wie Steine. Sie gingen langsam durch die Straßen. Etwas schämte sich Bektaş doch. Wenn ein Bekannter sehen würde, daß er Gepäckträger war! Dann ärgerte er sich, daß er so dachte. Verhungern ist schlimmer, als so eine Arbeit, dachte er sich.

Er war richtig müde geworden. Die Sachen auf seinem Rücken rutschten beinahe herunter, er wollte kurz Halt machen, um sich etwas auszuruhen, dann ließ er es doch sein, er wollte schnell die Sachen abliefern, dann erneut zum Marktplatz gehen, um eine neue Arbeit zu bekommen. So ging er mit seiner schweren Last auf dem Rücken weiter.

Er atmete schwer. Die Last wollte er beinahe fallenlassen, doch dachte an das Bild zuhause. Vor allem konnte er nicht vergessen, wie seine Kleinste vor Hunger weinte.

"Schäm dich, Bektaş, davon stirbst du nicht!", sagte er leise vor sich hin. Der Weg wurde allmählich immer beschwerlicher. Er schaute den Besitzer der Sachen an, der gemütlich neben ihm ging.

"Ist es noch weit, Herr?"

"Nur noch etwas, wenn wir um die Ecke da vorn kommen, sind wir da!"

Für Bektaş wurde der Weg lang und länger, es sah unerreichtbar aus.

"Halt aus, mein Junge, halte es nur aus", dachte er. Seine Knie wackelten. Er dachte, kaum noch einen Schritt machen zu können. Er wackelte im Stand nach rechts, wollte geradestehen, schaffte es nicht und fiel auf die Knie. Als er aufstehen wollte, konnte er es nicht. Es wurde ihm schwindelig. Aus seinem leeren Magen stieg Brechreiz hoch. Der Besitzer der Sachen fragte ihn:

"Was ist, mein Sohn, bist du krank?"

"Nein, ich habe nichts! Es ist vorbei. Hilf mir aufzusteigen! Dann stand er auf. Er fühlte sich gar nicht wohl. Mit größter Mühe nahm er die Sachen auf den Rücken. Endlich schaffte er es, ans Ziel zu kommen. Er hielt das Geld, das er verdient hatte fest in der Hand und ging heimwärts. Er fühlte sich erleichtert, froh kaufte er zwei Brote, Käse und Oliven und ging nach Hause.

Zwei der Kinder schliefen. Die Kleine weinte immer noch im Schoß der Mutter.

Güllü freute sich, als sie ihren Mann mit Lebensmitteln ins Haus kommen sah. Mit großer Dankbarkeit schaute sie ihn an. Die Kleine hörte sofort auf zu weinen, als sie das Brot sah. Bektaş gab die Sachen seiner Frau und ging zu den zwei schlafenden Kindern.

"Ahmet, Hasan, steht auf, ich habe euch Brot und Oliven mitgebracht, auch Käse habe ich gekauft! Steht auf, meinen Lieben!"

Die Kinder standen ungewöhnlich schnell auf, setzten sich an den Tisch mit frischem Brot, schwarzen, glänzenden Oliven und Käse. Sie konnten es kaum für wahr halten. Die Kleine füllte ihren Mund so, daß sie weder kauen noch spucken konnte. Sie aßen den ganzen Tisch leer. Bektaş sehnte sich nach jeden Bissen nach einer Tasse Tee.

"Heute Abend", sagte er, "dann hole ich auch Tee und Zucker! Ich weiß, wie ich jetzt Geld verdienen kann. Danach nahm er die Wäscheleine, schaute die Kinder und seine Frau lange an. Dann ging er weg.

YALNIZLIK

*yanlızlık baş başa
duygularla bir odada
bağırısın duvardır yankılanan sana
ağlayışlarına ortak
camlardır göz sabahı nemiyle ağlıyan*

*kafeste çırpınan bir kuş gibi yüreğın
gülsen suskundur karşındaki aynalar
çevırsen de gül yüzünü
gözlerine bürünmez uyku
fırlarsın bir güvercin ürkekliğıyle
yatağından sevgillın değil
çevresinde dolandığın
yığıldığın masan*

*okuduğın mektuplar seninle konuşan
duyguların uçan bir yaralı kuş
nice yüksek karlı dağları aşan
korkarsın yanlızlığın
vurulmuş kırık kanatlarında
rüyalarında bile sevgilline yaklaşımdan
ona tutkuların gizini açmakta korkarsın*

*Bardaktaki çayın buharıdır yükselirken
sigara dumanıyla kucaklaşan
peşinde buğulanmış gözlerin izci
yüreğinde oynayan gizli
acıların burukluğu
onlar tek canlaşıarak
yerlerini alırken odanın tavanında
yar'a varamayışın kıskançlığıdır
oradan kaçır adımlarla fabrikaya varışın*

*dudaklarındaki çaresizliğın ısığıdır
bir dev gibi çarkları dönen
makinenin başında*

*yürekdeki acılar yerini umut alsa
yanlızlık yabancılığına yoldaş
neylersin !*

Molla Demirel

ERICH FRIED

Mevlüt Asar

1921'de Viyana'da doğdu. Avusturya'nın Nazi Almanyası'na katılmasının ardından annesi ve babası tutuklandı. Babası Gestapo'da gördüğü işkence sonucu öldü. Fried, dostlarının ve bir akrabasının yardımıyla 1938 Ağustosundan Londra'ya kaçtı. Kurduğu bir yardım örgütü ile savaş başlayana değin 70 den fazla insanın İngiltere'ye kaçışına yardım etti. Savaş sonrasında neredeyse tüm akrabalarının Nazilerce öldürüldüğünü öğrendi. 1952'den 1968'e kadar BBC'nin Almanca bölümünde politik yorumcu olarak görev yaptı. Daha sonra serbest yazar olarak Londra'da yaşamını sürdüren Erich Fried, tutulduğu amansız

hastalık sonucu iki yıl önce Kasım 1988'de aramızdan ayrıldı.

"Erich Fried'in şiirleri kardeşçedir, tavırları ise dürüstlüktür. Onların herbiri sağlam ama katılaşmamış bir düşüncenin ürünü olduklarına okuyucuyu inandırılar. Fried şiirleriyle, toplumsal koşulları sürekli eleştirel biçimde sorgulayarak, ve onlara verilecek yanıtları tekrar tekrar gözden geçirerek içinde yaşadığımız zamanı be-timlemeye çalışır. Bu şiirler anlaşılması kolay şiirlerdir, çünkü ölçüleri gerçeğin kendisidir."

(Bernd Jentsch, Erich Fried, "Fall ins Wort", Bü-cher-gilde Gutenberg, 1988)

SILA ÖZLEMİ (Heimweh)

*Dağda bir ev duruyor
kolayca görülür gölden
Duvarları yara*

*Dağda duruyor evim
pınarı olmayan bir dağ
yok susuzluğa bir içecek
Pencereleri ateşli gözler*

*Dağda duruyor evim
bir bayrak ülkede
ama kuru ama hasta
Pencereleri susamış gözler
Merdivenleri yüksek nabız*

*Dağda duruyor evim
yakıcı güneşte
Rüzgar kıvılcımlar getirince
yanması gerek
Rüzgar kar tanecikleri getirince*

*donması gerek
Bir hasta bayrak
dağdaki evim benim*

*Dağda duruyor evim
görüyorum onu
yüksek nabız merdivenleri
çıkmadığım
susamış gözler pencereleri
açamadığım*

*Rüzgar kar tanecikleri getirince
üşüdüğümü hissediyorum
Rüzgar kıvılcımlar getirince
yandığımı hissediyorum
Kolayca görülür gölden
hasta, kuru bir bayrak
dağdaki evimde
ben yokum orada*

F A K A T BELKİ (aber vielleicht)

*büyük laflarım
korumayacak ölüme karşı beni
küçük laflarım da
korumayacak ölüme karşı beni*

*aslında hiçbir söz
ve susmak da içinde
büyük ve küçük sözlerin hiçbiri
korumayacak ölüme karşı beni*

*fakat belki
bu sözlerden
birkaçı
ve belki
özellikle küçükleri
ya da susmalarım
söz aralarında
koruyacak ölüme karşı birkaçı
öldüğümde beni*

ŞİMDİ SÜMBÜLLERİYLE

*Hurufatı ezik bozuk, kâğıdı üçüncü hamur,
Kötü katlanmış bir mecmuadır hayatı, yanlışı sayısız.
Çocukluğu saltanat-işgal Nurullah Asım Bey'in,
Gençliği opera-komik, hep coğrafyasız.*

*Belleğinin canı yok, yüzler silik, isimler tenha;
Annesi miydi o Şehriban, yoksa konuğu mu yalının?
Neden gitti İrfan Dayı, neresinde haritanın Ankara?
Neydi İngiliz zabitanıyla pazarlığı beybabasının?*

*Hani cümbüşçüler bu gece? Dadı, bana lokum ver!
Bir koşu-telaş, bir çeşmibülbül paramparça mermerde!
Sarışıp ağlaşıyor birileri, bir fayton, Sirkeci!
Neden direniyor validesi, neden binmiyor şimendifere?*

*Bürünmüş yalnızlığının eprik ipeğine, yıllar sonra
Dönüp geldi müstamel frengistanıyla, azıcık şair.
O rügan valiz içinde setresi, papyonları
Durur mu Viyana garının emanetinde, kimbilir?*

*Biraz osmanlı, mahcup ve miyop tebessümüyle
Artık her reveransı bir vedadır İstanbul'a.
Elinde sümbülleriyle kalkar Lefter'in lokantasından,
Usulca yürür Kalyoncukulluk Pansiyonu'na.*

*Eyvah ki, uykuyla birlikte basıyor her gece
Sersefil bir bizans derin migrenleriyle,
Ve serpiyor çiçeklerini yatağına Nurullah Asım,
Sonra uzanıyor somyasına, gözleri yaş içinde.*

Dinçer Sümer

ZENTRUM FÜR TÜRKEISTUDIEN

TÜRKİYE ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Okur Araştırması
SEMİNER, KONFERANS VE TOPLANTILAR
FEDERAL ALMANYA - TÜRKİYE
ORTAK PROJE
Türklere ilişkin Bilimsel Danışmanlık
DANIŞMANLIK FAALİYETLERİ
İşbaşında Eğitim
Siyasi Konularda Danışmanlık
Yurtdışı Okur Araştırması
SERGİLER, KONSERTLER
Bursa Seminerleri
Yabancılar ve Kitle İletişim Araçları
TÜRKİYE ARAŞTIRMALAR MERKEZİ DERGİSİ
TÜRKİYE VE AVRUPA TOPLULUĞU (AT)
TÜRKİYEDE EKONOMİ, POLİTİKA VE KÜLTÜREL
GELİŞİMLER
YURTDIŞI İŞÇİ SORUNLARI VE GÖÇ OLGUSU
Uzmanlar Toplantısı
"Bonn Toplantıları"
BİLİMSEL KİTAPLAR YAYIN DİZİSİ
ARAŞTIRMALAR

Türkiye Araştırmalar Merkezi 1. Ekim 1985 tarihinde Alman Bilim Vakfı ve Freudenberg Vakfı'nın ortak finansal desteğiyle Federal Almanya'nın başkenti Bonn'da kuruldu.

Almanca adı "Zentrum für Türkeistudien" olan Türkiye Araştırmalar Merkezi'nin kuruluş amacı, Türkiye ile Federal Almanya arasındaki geleneksel sosyal, ekonomik ve politik ilişkileri incelemek, bu konularda iletişimi sağlayarak mevcut ilişkilerin güçlenmesine bilimsel bir zemin hazırlamak olarak tanımlanabilir.

Türkiye Araştırmalar Merkezi özellikle **Ekonomi, Sosyal Bilimler, Göç ve Kültür** konularında faaliyet göstermektedir. Bu konularda Türkçe çeşitli araştırmalar vardır.

Bu genel tanıma uygun olarak yaklaşık 4 yılı aşkın bir süredir çalışmalarını sürdüren Türkiye Araştırmalar Merkezi'nin görevlerini de şu şekilde sıralamak olanaklıdır:

- Türkiye ve F. Almanya'da bilimsel seminer ve sempozyumlar düzenlemek,
- Her iki ülkede yapılacak olan bilimsel araştırmalara katkıda bulunmak, teşvik ve koordine etmek,
- Her iki ülkeyi yakından ilgilendiren sosyal ve ekonomik konularda kaynak ve veri dökümantasyonu oluşturmak,
- Seminer ve araştırma sonuçlarını yayınlamak, Türk ve Alman kamuoyundaki, Türkiye hakkındaki bilgi boşluğunu gidermeye çalışmak,
- Ulusal ve uluslararası kuruluşlar adına projeler yürütmek.

ZENTRUM FÜR TÜRKEISTUDIEN

TÜRKİYE ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Wissenschaftszentrum
Ahrstraße 45
5300 Bonn 2

Tel. (02 28) 30 21 68 / 69
Telefax (02 28) 30 22 70